

HØGSKOLEN
I BERGEN

BERGEN UNIVERSITY COLLEGE

Mediert samhandling

Mediated Interaction

Elisabet Trengereid Olsen

Mastergradsoppgave i samfunnsarbeid

Institutt for sosialfag og vernepleie

Høgskolen i Bergen

12.08.2015

Forord

Å skrive denne oppgaven har gitt meg større innsikt i fagfeltene samfunnsarbeid, og tegnspråk og tolking. Det har vært interessant å se tolking fra et nytt ståsted med begreper fra samfunnsarbeid. Det er mange som har bidratt til at jeg nå er klar for å levere fra meg oppgaven som har vært en så stor del av livet mitt det siste året.

Først og fremst vil jeg takke tolkene som deltok i fokusgruppene, som så generøst har gitt meg et innblikk i hva de gjør når de tolker, og hva de tenker om sine handlinger. Jeg vil også takke min veileder Helge Folkestad for hans engasjement, hans evne til å se en sak fra mange flere sider enn meg, og hans evne til å utfordre min «innforståthet». Tusen takk til mine medstudenter på masterstudiet; Ingrid B, Charlotte og Ingrid A for god stemning i veiledningsgruppen, og seminarer/sluttseminar med nyttige tilbakemeldinger. Jeg vil også takke Gunnhild for tilbakemeldinger på sluttseminaret.

En stor takk rettes til mine gode kollegaer på seksjon for tegnspråk og tolking, som tålmodig har tilpasset semesterplaner og tilrettelagt arbeidshverdagen for en småstresset og tidvis fraværende masterstudent.

Jeg vil også takke Anka og Bjørn for korrekturlesing, og konkrete tilbakemeldinger nå i sluttfasen av prosjektet.

I tillegg vil jeg takke mamma og svigerforeldrene mine i Hallingdal, som alle bor langt borte men som likevel har stilt opp som barnevakter når det har vært vanskelig å få tiden til å strekke til.

Sist men ikke minst vil jeg takke den nærmeste familien min; Audun, Mari og Ylva. Kjære alle tre, jeg kunne ikke gjort det uten dere! Og jenter; nå er mamma ferdig med lekser for en stund!

~ Livet er ikke bare en lek, det er også en dans på roser ~

Bergen 12.08.15

Elisabet Trengereid Olsen

Sammendrag

Elisabet Trengereid Olsen

“Mediert samhandling”

Mastergradsoppgave i samfunnsarbeid

2015

Høgskolen i Bergen

Når døve og hørende skal snakke sammen skjer det ofte via tolk. I de situasjonene norske tolker medierer mellom fremmedspråklige døve og norske hørende, oppstår det en tilspisset kommunikasjonssituasjon. Tolkene kan ikke språkene den fremmedspråklige døve snakker, og den fremmedspråklige døve kan ikke språkene tolkene snakker. Fremmedspråklige døve har ulik bakgrunn, og noen kommer fra land som er veldig forskjellige fra Norge. Tolkene kan norsk og norsk tegnspråk, og dette er nok til at de får som oppgave å tolke for fremmedspråklige døve. Språkbarrierene gir situasjonene uvanlige utfordringer. Målet med dette prosjektet er å utforske tolkers mediering i ulike tolkesituasjoner ved å belyse problemstillingen:

Hva gjør tolker når de tolker mellom døve og hørende?

- med fokus på fremmedspråklige døve

Oppgavens empiriske kapitler baseres på intervjuer av tolker i to fokusgrupper. Analysen er gjort med et hermeneutisk utgangspunkt for å *beskrive* og *forstå* tolkers handlinger i tolkesituasjoner.

Oppgaven gir et innblikk i hvordan en marginalisert minoritet blir ivaretatt i samfunnet, og er relevant for samfunnsarbeid med tanke på eksemplifiseringen av muligheter og barrierer for samhandling over språklige grenser. Oppgaven viser hvilke grep tolkene tar- og hvordan de arbeider for å få samhandlingen til å fungere. I fortsettelsen av dette prosjektet er det behov for mer forskning på hørendes- og fremmedspråklige døves erfaringer med- og nytte av den norske tolken.

Nøkkelord: *Samfunnsarbeid, sosial deltakelse, samhandling, tolking, tegnspråk, mediering, fremmedspråklige døve.*

Abstract

Elisabet Trengereid Olsen

“Mediated Interaction”

Master’s Thesis in Community work

2015

Bergen University College

When deaf and hearing persons are interacting, it often happens through an interpreter. When Norwegian sign language interpreters are mediating interaction between hearing Norwegians and deaf immigrants, a special communication situation with unusual challenges occurs. The interpreters don’t know the deaf immigrants languages, and the deaf immigrants don’t know the interpreters languages. The interpreters are skilled in Norwegian and Norwegian sign language, and this is by the system regarded sufficient to interpret for the deaf immigrants.

This thesis aims to explore the interpreter’s mediation in answering following research question:

What do interpreters do when they interpret between deaf and hearing people?

- with emphasis on deaf immigrants

The thesis’s data is based on two interviews with interpreters in focus groups. The analysis is done with a hermeneutical approach, to describe and understand the interpreter’s actions when they interpret.

The thesis gives the reader insight to the situation for a marginalized minority in society. It gives examples on both possibilities and obstacles when it comes to communication across language barriers. In addition the thesis enlighten what the interpreters do- and how they make the interaction between the deaf and the hearing work. In the future more research is needed on the deaf immigrant’s and the hearing’s point of view, on how they benefit from- and how they experience meeting Norwegian sign language interpreters.

Keywords: *community work, social participation, interaction, interpretation, sign language, mediating, deaf immigrants.*

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Sammendrag	iii
Abstract	iv
1. Innledning	1
Hvorfor vil jeg skrive denne oppgaven?	1
Problemstilling	2
Begreper det er lurt å vite noe om i denne sammenheng.....	3
Kunnskapsstatus på feltet	5
Hvilke spørsmål er da interessante for min oppgave?	6
Oppbygning av oppgaven.....	7
2. Tolking sett i lys av samfunnsarbeid – teoretisk bakteppe	10
Tolking som mediering	10
Tolken som mediator	12
Døve	13
Fremmedspråklige døve	15
Tegnspråk	17
Kommunikasjon på tvers av språkgrenser	18
Samfunnsarbeid	19
Tolking som bidrag til samhandling	20
Tolking som bidrag til deltakelse	21
Oppsummering	22
3. Tilgang til tolkefeltet - metode	23
Forståelse som metodologisk utgangspunkt	23
Forskningsdesign – fokusgruppeintervju	24
Utvalg	25
Forberedelse til fokusgruppe	26
Styrker og svakheter ved fokusgrupper	26
Min rolle som moderator	27

Gjennomføring av fokusgruppene.....	28
Transkribering	29
Analyse.....	30
Metodiske og etiske refleksjoner	32
Oppsummering	34
4. Vårt stilleste språk kan være en døråpner - om tolking mellom norsk og tegnspråk/tegn.....	35
«Vi er der for to parter» - om dialog	35
Vestlige og ikke-vestlige døve – om ulike kategorier	36
«Løsrivelse fra originalen» - om tolkenes skjønn	38
«Det visuelle aspektet» - om oversettelse fra talespråk til tegn	41
«Det er ikke nok med meg her..» - om døve mellomtolker.....	43
Oppsummering	47
5. «På norsk trenger du så mange ord!» - om tolking mellom tegnspråk/tegn og norsk	48
«På tegnspråk kan du si mye så kjapt..» - om utfordringer i tolking fra tegnspråk til norsk...48	
Hva må til for at tolkingen fra tegnspråk til norsk skal bli bra? – om suksessfaktorer	50
«Overføringsverdien er stor, for alle andre oppdrag blir jo bare piece of cake» - om perspektiver på samarbeid og forberedelse.....	54
«Det kommer jo ingen ting på munnen» - om behov for ordbilder og tidslinjer.....	56
«Hvor legger man seg?» - om å oversette til flytende norsk.....	57
Oppsummering	59
6. «Det er så mye som blir sagt som ikke blir uttalt» - om formidling av det usagte	60
Ikke-verbal kommunikasjon – om det som ikke uttales	60
Å lese mellom linjene – om tolking av det som ikke sies med verbalspråk	61
«Du vil på en måte ikke skjemme ut den du tolker for» - om sosial orden	64
«Han får en dame.. selvfølgelig!» - om kulturelle koder og kulturkræsje	67
Oppsummering	69
7. «Vi skal være usynlige, men ikke usynlige» – om tolkens rolleutførelse.....	70
Tolkens rolleutførelse – om profesjonsetiske føringer.....	70
«Og så prøver vi å få det til å gli» - om å bøye regler	72

«Av og til kan det være fryktelig nært det som skjer..» - om tolken som medmenneske	74
«Vi forstår dem, det gjør ikke motparten» - om å være både partisk og upartisk	77
«Vi vet noe om hva døve kan – som de hørende kanskje ikke vet» - om å utjevne forskjeller	78
Oppsummering	80
8. «Vi kan kalles en samarbeidspartner i stedet for tolk..» - om trygghet, tillit og ansvar	82
«Folk snakker bedre sammen med senkede skuldre» - om trygghet i tolkesituasjoner	82
Tillit kan leses både forlengs og baklengs – om tillit til tolken	85
«En tolk alene er ingen ting» - om ansvar og samarbeid i tolkesituasjoner	88
Oppsummering	92
9 Trådene samles	94
Hva har oppgaven handlet om?	94
Hva har jeg funnet ut?	95
Å tolke for «språkløse» - om funn knyttet til oversettelse	96
Menneske versus maskin – om funn knyttet til tolkens rolleutførelse	98
Hvilke spørsmål er interessante for videre utforsking?	100
Litteraturliste:	102
Vedlegg 1	1
Vedlegg 2	4
Vedlegg 3	5
Vedlegg 4	6
Vedlegg 5	7
Vedlegg 6	8
Vedlegg 6	8
Vedlegg 7	10

1. Innledning

Jeg er student på masterstudiet i samfunnsarbeid og har jobbet som tolk for døve, døvblinde og døvblitte i mange år. I arbeidet med å finne tematikk til masteroppgaven, falt det seg naturlig å knytte sammen fagfeltene jeg har- og tar utdanning i; Tolking og samfunnsarbeid. Ifølge retningslinjene for masteroppgave i samfunnsarbeid¹ er prosjekter som retter seg mot blant annet *handling* eller *vilkår for handling* relevante som tema for oppgaven. Siden *tolking* i stor grad dreier seg om tolkers handlinger, passer disse vilkårene godt for min oppgave. Jeg startet prosjektet med forskning på tolking for døve generelt. Etter hvert spisset jeg oppgaven inn på tolking for utenlandske døve. Dette gjorde jeg for å finne ut mer om hva tolker gjør når de tolker mellom hørende, og de jeg har valgt å kalle *fremmedspråklige døve*.

Hvorfor vil jeg skrive denne oppgaven?

Fremmedspråklige døve kommer fra ulike land i verden og har ulik bakgrunn. De kommer til Norge som flyktninger, innvandrere eller asylsøkere i en prekær livssituasjon, og har et ønske om å etablere et liv borte fra det livet de har forlatt. Vel fremme i Norge kommer de i kontakt med forskjellige instanser i det offentlige Norge. De får tidlig tildelt norske tolker, gjerne før de får tilbud om opplæring i norsk tegnspråk. Systemet de fremmedspråklige døve kommer til i Norge er ukjent og annerledes enn det de er vant til fra før. I denne situasjonen må de fremmedspråklige døve forklares inn i en samfunnsorganisering og et tjenestesystem, ut over det at de skal lære et nytt språk. Noen av dem har ikke brukt tolk før, og vet lite om hva som er tolkens oppgaver. Tolkene *medierer* i tolkesituasjonen ved å være personen i midten, som oversetter mellom de som skal snakke sammen. Tolkene er vant til å tolke mellom mennesker som ikke kan hverandres språk. De er også vant til å være den som kan begge språk i situasjonen. Vanligvis tolker de norske tolkene mellom hørende- og døve som begge er fra Norge. Tolken oversetter da mellom norsk talespråk og norsk tegnspråk, to språk tolken kan. Dette er imidlertid ikke tilfellet når de tolker mellom fremmedspråklige døve og norske hørende.

---

¹ Retningslinjer for mastergradsoppgave i samfunnsarbeid MASA600 (2015, s. 17).

Tolkesituasjoner med fremmedspråklige døve krever oversettelse av mening på mange nivåer. Situasjonene krever også at tolkene har kunnskap og informasjon om systemet i Norge. Det finnes liten tilgang til tolker som kan både orale og visuelle språk fra alle verdens land. For fremmedspråklige døve benyttes ikke tolker som kan tolke til og fra talt tigrinja for døve fra Eritrea, eller burmesisk for døve fra Myanmar. Siden de som kommer til landet er døve, trenger de visuell kommunikasjon. Det at de norske tolkene kan tegnspråk og norsk, er nok til at de får oppgaven med å tolke for fremmedspråklige døve. Det ligger noe universelt i tanken om tegnspråk. Et språk som kan brukes på tvers av språklige grenser, på tvers av landegrenser og på tvers av syn og lyd. Det betyr like fullt at tolkene ikke kan den fremmedspråklige døves språk, og at den fremmedspråklige døve ikke kan tolkens språk. I denne situasjonen oppstår det en rekke utfordringer i en tilspisset kommunikasjonssituasjon, og disse utfordringene vil jeg studere i denne oppgaven.

Jeg baserer mine kildedata på fokusgruppeintervjuer med tolker, og overordnet vil jeg skrive om tolkenes medierende funksjon i kommunikasjonssituasjoner. Store deler av tolkefeltet er preget av *taus kunnskap*. Det betyr at tolkers praksis ofte knyttes til noe som er erfart i arbeidshverdagen. Disse erfaringene er i liten grad skrevet ned, og det ligger et kunnskapsbidrag i å skrive om fagfeltet og oppgavens tema. Det vil være interessant å undersøke hvilke grep tolkene tar, og hvordan de arbeider for å få samhandlingen mellom hørende og døve til å fungere. Målet med oppgaven er å eksemplifisere muligheter og barrierer for samhandling over språklige grenser, ved å *beskrive og forstå* tolkers mediering i tolkesituasjoner.

Problemstilling

Hva gjør tolker når de tolker mellom døve og hørende?

- med fokus på fremmedspråklige døve

Begreper det er lurt å vite noe om i denne sammenheng

Jeg vil videre kort presentere sentrale begreper i oppgaven. Med det kommer også oppgavens avgrensning frem. Enkelte av begrepene jeg presenterer her, blir ytterligere utdypet i kapittel 2.

Som underpunktet til problemstillingen viser, innbefatter benevnelsen *døve* i problemstillingen også døve som ikke kommer fra Norge. Det finnes ulike samlebenevnelser for denne gruppen migranter, som består av både innvandrere, flyktninger og asylsøkere. Til tross for at de ikke er en homogen gruppe, dukker det opp et behov for å kategorisere dem for å kunne skrive om dem. Jeg vil konsentrere meg om *ikke-vestlige* fremmedspråklige døve, som kommer fra land langt fra Norge hva angår språk, utdanningssystem og samfunnsstruktur. Jeg benytter benevnelsen *fremmedspråklige døve* om denne gruppen. Tolking mellom hørende og norske døve brukes i oppgaven som utgangspunkt for å løfte frem ulike aspekter ved tolking. Tolking mellom hørende og norske døve blir også brukt som grunnlag for å beskrive tolking for fremmedspråklige døve. I tillegg sammenligner jeg elementer fra tolking for norske døve med tolking for fremmedspråklige døve, for å illustrere forskjeller og fellestrekk i tolkesituasjonene. Når jeg videre i oppgaven nevner *døve*, refererer jeg til tolking for døve generelt, uavhengig av nasjonalitet. I de tilfellene jeg viser til *norske døve*, *fremmedspråklige døve* eller andre kategorier *ikke-norske døve*, vil jeg spesifisere det. Når jeg refererer til *hørende* i oppgaven, mener jeg medlemmer av det norske majoritetssamfunnet med lite kjennskap til døve.

I denne oppgaven menes *tolking* eller *tolkesituasjoner*, som situasjoner der samhandling mellom hørende og døve skjer ansikt-til-ansikt via tolk. Tolkesituasjonene arter seg ulikt avhengig av hvem-, hvor mange som er til stede og hvor tolkesituasjonene skjer. Tolkesituasjonene jeg beskriver i oppgaven baserer seg i stor grad på dialogbasert samhandling mellom døve og hørende. Det finnes noen kriterier som må oppfylles for at samhandling kan kalles en tolkesituasjon: Det må være både hørende, døve og en eller flere tolker til stede – som oversetter mellom de som snakker sammen. Tolkesituasjoner skiller seg på den måten fra direkte kommunikasjon. I tillegg skiller tolkede samtaler seg fra andre samtaler, ved at de som snakker sammen ikke ser på hverandre i like stor grad som ved direkte kommunikasjon. Den døve er avhengig av å se tolkens tegnspråk

for å forstå hva som blir sagt når den hørende snakker. Tolken snakker også i *jeg-form* når han eller hun oversetter, til tross for at det ikke er tolken som forfatter budskapet.

Det finnes mennesker som jobber som *tolker* i de fleste land i verden, men det varierer hvordan utdanningstilbudet og tolketjenestene er organisert. I enkelte land jobber tolkene frivillig, mens de i andre land administreres gjennom ulike former for offentlig tolketjeneste (Haualand & Allen, 2009, s. 39-40). I Norge er det NAV Hjelpemiddelsentral tolketjenesten som forvalter tolketjenesten (NAV, 2015a). I det norske systemet har tolkene ulik tilknytning til tolketjenesten. Noen er ansatt der, andre er ansatt som tolk på arbeidsplass (TPA²), flere er ansatt som tolk i andre ordninger på skoler, eller jobber som frilansere. Felles for tolkene som utdannes i dag er at de alle har en bachelorgrad i tegnspråk og tolking fra Høgskolen i Bergen, Høgskolen i Sør-Trøndelag eller fra Høgskolen i Oslo og Akershus.

Språkene jeg refererer til i oppgaven, er *norsk talespråk* og *norsk tegnspråk*. Jeg bruker benevnelsene norsk og tegnspråk i oppgaven. Hvis jeg refererer til norsk skriftspråk spesifiseres det. Jeg skiller også tegnspråk fra kommunikasjonsmetoden *tegn*. Denne kommunikasjonsmetoden kan defineres på ulike måter. I denne oppgaven har jeg valgt å definere det som en visuell kommunikasjonsmetode, brukt mellom fremmedspråklige døve og norske tolker når de ikke kjenner til hverandres språk.

Kommunikasjonsmetoden er ikke et formalisert tegnspråk, men en blandingsmetode mellom visuelle/logiske/universelle tegn, de tegn den fremmedspråklige døve kan fra ulike tegnspråk, som norsk tegnspråk, vedkommendes hjemlands tegnspråk eller Amerikansk tegnspråk. I tillegg kan metoden bestå av internasjonale tegn³ og hjemmelagede tegn. Hvordan- og hvor mye av de ulike språkene eller tegnvariantene som brukes i kommunikasjonsformen, vil til en hver tid variere fra situasjon til situasjon og fra person til person.

---

² TPA ordningen innebærer at arbeidsplasser som har flere ansatte med bruk for tolk, kan ansette en eller flere tolker i bedriften. Arbeidsgiver får dekket en vesentlig del av utgiftene fra tolketjenesten, men har arbeidsgiveransvaret for tolkene. Lastet ned: <https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Tjenester+og+produkter/Tolketjenesten/Rettigheter>.

³ Kommunikasjonsmetoden *internasjonale tegn* utdypes mer på side 18-19.

Kunnskapsstatus på feltet

Tidligere forskning på tolking og tolkens rolle, har i stor grad handlet om konsekutiv⁴ tolking mellom to talte språk. Språkene tolkene benytter har dermed andre persepsjons- og produksjonskanaler enn tolking mellom tale- og tegnspråk. Denne forskningen presenterer elementer fra tolkenes oversettelsesprosess og rolleutførelse, og er interessante for mitt prosjekt. Noe forskning på oversettelse mellom to talte språk bidrar også til kunnskap om kommunikasjon på tvers av ulike kulturer, oversettelse på tvers av språk- og landegrenser, og etiske dilemmaer knyttet til tolkens rolleutførelse (Wadensjö, 1998; Jareg og Pettersen, 2006; Ørving, 2007; Elven, 2013; Skaaden, 2013; Tiselius, 2014).

Det finnes også forskning på tolking mellom talespråk og tegnspråk. Denne forskningen tar opp hvordan tolker medierer mellom hørende og døve. Forskingen forteller noe om den språklige oversettelsen som skjer i tolkesituasjoner, tolkens rolleutførelse, samt etiske utfordringer og betraktninger (Frishberg, 1990; Napier, 2002; Slettebakk, 2002; Skaten 2005; Urdal, 2011; Llewellyn-Jones & Lee, 2014; Ringsø, 2014).

Annen forskning tar for seg tegnspråk i et lingvistisk perspektiv. Denne forskningen forteller blant annet noe om hvordan språket har oppstått, hva som kjennetegner tegnspråk og hvordan språket er bygget opp grammatisk (Vogt-Svendsen, 1983; Engberg-Pedersen, 1991; Vonen, 1997; Ladd, 2003; Schröder & Vonen, 2008).

I tillegg finnes det forskning som fokuserer på døve og døvekultur. Denne forskningen forteller noe om livet til døve, døvekultur, døvesamfunnet og tilhørighet (Padden & Humphries, 1990; Ohna, 2001; Peterson, 2001; Breivik, Haualand & Solvang 2002; Haualand, 2002; Solvang, 2002; Breivik, 2007). Det finnes også forskning som tar for seg tegnspråktolking i sammenheng med kultur (Metzger, 1999a; Urstad, 2010; Mindness, 2014).

Jeg har funnet lite forskning på tolking for fremmedspråklige døve, men det danske prosjektet *Deaf Interpreters Research Project - Interpretation, Accessibility and Culture*, tar for seg fenomenet døve som tolker. Prosjektet viser at døve innvandrere

---

⁴ Konsekutiv tolking har tradisjonelt vært brukt i tolking mellom to talte språk. Konsekutiv betyr «etterfølgende gjengivelse», og innebærer at tolken tolker når den som snakker gjør en pause i talestrømmen (Skaaden, 2013, s. 38).

bruker lite tolk, og at de ikke er fullt inkludert i samfunnet (Nylander, Hyldstrup & Søltoft, 2015). Annen forskning tar for seg hvordan det er å være hørselshemmet og flyktning i et nytt land (Kristoffersen & Storhaug, 1995). I tillegg viser noe forskning hva som må til for at undervisning knyttet til den nettbaserte læringsressursen *I Norge*, skal gi utbytte for voksne døve innvandrere (Løvås, 2014). Forskning fra andre land enn Norge omhandler i stor grad barn; Hvordan det er å være døv student med tilhørighet i andre kulturelle minoriteter enn majoritetskulturen i det landet man bor i (Fletcher-Carter & Paez, 2000). Samt hvordan døve innvandrerbarn som ikke har et utviklet tegnspråk fra sitt hjemland, tilegner seg amerikansk tegnspråk (Gerner de Garcia, 2012). Ut over dette tar rapporten *Deaf People and Human Rights* en kvalitativ undersøkelse, blant annet for seg døves situasjon i utviklingsland. Rapportens hovedresultat viser at døves menneskerettigheter på mange måter ikke oppfylles (Haualand & Allen, 2009).

Hvilke spørsmål er da interessante for min oppgave?

Samtlige prosjekter jeg har nevnt så langt er interessante for mitt prosjekt. Noen av forskningsprosjektene utmerker seg imidlertid som mer relevante enn andre. Forskningen til Slettebakk i *Den tolk-medierte handlingen* (2002), og Ringsø i *Lærere og tolkers refleksjoner rundt det tolkemedierte klasserommet* (2014), beskriver begge tolking som *mediering*. De tar for seg tolkers mediering i klasseromssituasjoner mellom hørende og døve som begge er norske. Mediering er også et tema i min oppgave. Llewellyn-Jones og Lee *Redefining the Role of the Community Interpreter: The concept of role-space* (2014) baserer sin bok på forskning om tolkens rolleutførelse. De tar også opp påvirkningen tolkene har på interaksjonen når de tolker. Dette er relevant for mine empiriske kapitler. Llewellyn-Jones og Lee skisserer blant annet at tolkene trenger en tolkerolle som gir frihet til å tilpasse interaksjonen mellom partene de tolker for. Urdals oppgave *Samspill ved stemmetolking – betingelser for døves deltakelse* (2011), er skrevet på studiet samfunnsarbeid. I likhet med min oppgave ser hun tolking i lys av begreper fra samfunnsarbeid. Hun skriver om tolking fra tegnspråk til norsk talespråk, og hennes funn viser blant annet at tillit er sentralt i relasjonen mellom tolker og døve. Kristoffersen og Storhaugs hovedoppgave *Flyktning og hørselshemmet i Norge* (1995), gir innsikt i livet som hørselshemmet flyktning i eksil. Forskningen er relevant for min oppgave, siden deres informanter innbefatter de jeg har definert som fremmedspråklige

døve. Forskerne konkluderer med at man som hørselshemmet vil oppleve kommunikasjonsmessige barrierer i møte med det hørende samfunnet. De forteller også at hørselshemmede flyktninger har behov for et tilrettelagt tilbud. Deres funn skisserer livet som flyktning og hørselshemmet som et liv med flere utfordringer i forhold til språkinnlæring, kommunikasjon, isolasjon og tilhørighet.

Oppsummert ser jeg at noe forskning handler om den språklige oversettelsen tolkene gjør mellom to språk, annen forskning handler om tolkens rolleutførelse. Forskingen løfter frem konsekutiv tolking, og har mindre fokus på simultantolking⁵. Forskingen vektlegger også tolking mellom mennesker med ulik nasjonalitet - med lite fokus på flyktninger, innvandrere eller asylsøkere uten hørsel. Forskning som omhandler tolking mellom døve og hørende spesifikt, handler i stor grad om tolker som tolker for døve med samme etnisitet som seg selv. Min kartlegging av tidligere forskning, understreker dermed behovet for forskning på tolking mellom hørende og fremmedspråklige døve. Mitt prosjekt vil inneholde elementer fra overnevnte prosjekter, satt sammen på en ny måte for å tilføre feltet nye perspektiver. Mitt forskningsprosjekt vil derfor handle om norske tolkers mediering mellom voksne hørende og døve, med fokus på fremmedspråklige døve. Jeg vil i stor grad konsentrere meg om dialogbasert samhandling på ulike arenaer i det norske samfunnet. Oppgavens kapitler reiser følgende temaer:

Oppbygning av oppgaven

I **kapittel 1, Innledning**, har jeg presentert prosjektets tema, og problemstilling med avgrensning og begrepsavklaring. Jeg har også gjort rede for kunnskapsstatus på feltet jeg har forsket på, og tydeliggjort hva mitt bidrag kan være.

Kapittel 2, Tolking sett i lys av samfunnsarbeid – teoretisk bakteppe, tar for seg det teoretiske grunnlaget for oppgaven. Dette kapittelet er en utdypning av sentrale begreper i oppgaven. Målet med kapittelet er å gi leseren en dypere innsikt i oppgavens tema, og bakgrunnskunnskap om elementer som løftes frem i de empiriske kapitlene. Oppgaven bygger på fagfeltene samfunnsarbeid og tolking. Jeg gir derfor en kort

---

⁵ Simultantolking betyr «samtidig gjengivelse», og innebærer at tolken tolker med en liten tidsforskyvning nesten samtidig som taleren snakker (Skaaden, 2013, s. 39).

presentasjon av disse fagfeltene. I tillegg belyser jeg sentrale forbindelser mellom tolking og samfunnsarbeid, ved å koble tolking til begrepene *samhandling* og *deltakelse*.

Kapittel 3, *Tilgang til tolkefeltet - metode*, omhandler oppgavens metodiske ramme. Her gjør jeg rede for bakgrunn for valg av metode. Jeg kommer inn på kvalitativ metode som forskningsdesign, og forståelse som metodologisk utgangspunkt. Jeg forteller om hvordan jeg forberedte og gjennomførte min forskning med intervju i fokusgrupper, samt transkribering og analyse. I tillegg reflekterer jeg rundt min rolle som moderator i intervjuene, før jeg avslutningsvis løfter frem andre metodiske og etiske refleksjoner.

Kapittel 4 heter «Vårt stilleste språk kan være en døråpner» - om tolking mellom norsk og tegnspråk/tegn. Dette er det første empiriske kapittelet i oppgaven, og her presenterer jeg funn fra analysen. Dette kapittelet tar overordnet for seg tolking av dialog i samhandling mellom døve og hørende. Jeg konsentrerer meg om tolking fra norsk til tegnspråk/tegn, og kommer inn på språklige barrierer tolkene møter når de skal tolke mellom hørende og fremmedspråklige døve. Jeg skriver om hvordan de tilpasser språket for å tolke forståelig for de som skal snakke sammen. Jeg kommer avslutningsvis også inn på fenomenet *mellomtolking*. Dette handler blant annet om at norske døve opptrer som et tredje ledd i tolkesituasjoner, og tolker mellom de norske tolkene og fremmedspråklige døve.

Kapittel 5, «På norsk trenger du så mange ord!» - om tolking mellom tegnspråk/tegn og norsk, handler om tolking fra tegnspråk/tegn til norsk. Når tolkene oversetter det døve sier på tegnspråk til norsk talespråk for hørende, kommer døve til orde i bokstavelig forstand. Jeg kommer inn på utfordringer tolkene møter når de tolker fra tegnspråk/tegn til norsk talespråk. De nevner ulike suksessfaktorer, og at norske *ordbilder* og *tidslinjer* avhjelper tolkingen. Tolkene nevner også utfordringer som oppstår når de oversetter mellom tegn og norsk, der tolkene snakker flytende norsk i oversettelsen, til tross for at den fremmedspråklige døve kan lite norsk.

Kapittel 6 heter «Det er så mye som blir sagt som ikke blir uttalt» - om formidling av det usagte. Dette kapittelet handler om ikke-verbal kommunikasjon, og hvordan tolkene formidler- og forholder seg til det usagte i tolkesituasjoner. Det usagte kan være forskjellige ting. Det kan være det vi fanger opp i tonefallet hos den som snakker, eller ironi og tvetydige utsagn. Jeg kommer i tillegg inn på metakommunikasjon, og hvordan

vi i samhandling gir uttrykk for at vi forstår - selv om vi ikke gjør det. Sosial orden og kulturelle koder er også en del av det uttalte, og styrer vår oppførsel og kommunikasjon med andre. Avslutningsvis kommer jeg inn på fenomenet *kulturkræsj*, som kan oppstå når kvinnelige norske tolker skal tolke for mannlige fremmedspråklige døve.

Kapittel 7, «Vi skal være usynlige men ikke usynlige» - om tolkenes rolleutførelse, drøfter tolkenes rolleutførelse, og viser utfordringer tolkene møter når de tolker. Jeg presenterer her enkelte normative retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse, og hvordan tolkenes handlinger av og til går på tvers av disse. Et gjennomgående tema i kapitlet er tolkenes *medmenneskelighet* og *nøytralitet*. Jeg tar også opp hvordan tolkene blir påvirket av situasjoner der de føler at de døve møter negative holdninger i storsamfunnet. I tillegg skriver jeg om hvordan tolkene bidrar til å utjevne forskjeller med sin mediering.

Kapittel 8 heter «*Vi kan kalles en samarbeidspartner i stedet for tolk*» – om *trygghet, tillit og ansvar*. Dette er det siste empiriske kapitlet, og her skriver jeg overordnet om samarbeid. Jeg beskriver *trygghet* og *tillit* som fundament for samhandling, og hvordan tolkene arbeider for å skape trygghet og tillit når de tolker. Avslutningsvis kommer jeg eksplisitt inn på hvordan tolkene samarbeider med den hørende deltakeren i tolkesituasjoner mellom hørende og fremmedspråklige døve. Dette samarbeidet handler i stor grad om å redusere tolkenes *ansvar* i situasjonen.

Kapittel 9, *Trådene samles* avslutter oppgaven. Her oppsummeres oppgavens mest sentrale elementer i sammenheng med min problemstilling, i en generell oppsummering. I tillegg reiser jeg spørsmål til videre diskusjon og forskning.

2. Tolking sett i lys av samfunnsarbeid – teoretisk bakteppe

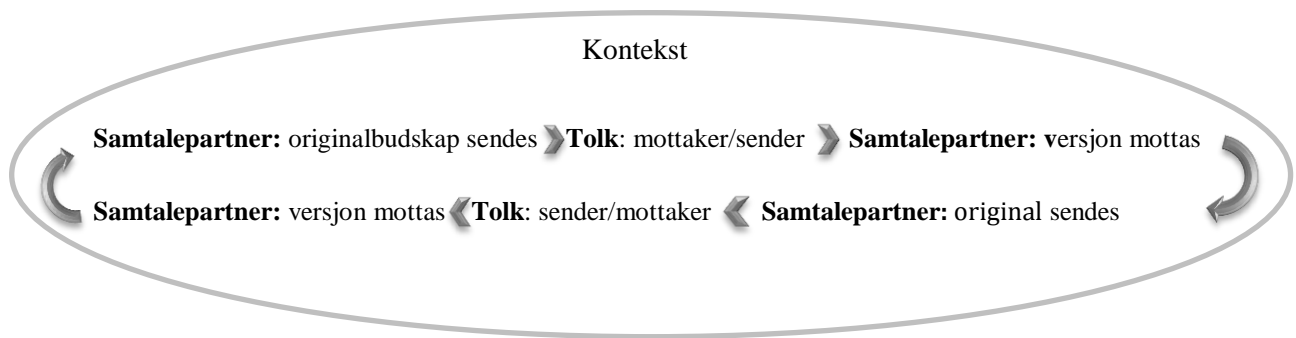
I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for den teoretiske forståelsesrammen for oppgaven. Først vil jeg forklare fenomenet tolking som mediering og presentere tolken. Deretter vil jeg skrive om døve og tegnspråk, før jeg kort presenterer hovedpunkter fra samfunnsarbeid generelt, og knytter begrepene samhandling og deltakelse til tolking.

Tolking som mediering

For døve som har tegnspråk som primærspråk, er tegnspråk en forutsetning for ubesværet kommunikasjon med andre på alle samfunnsarenaer. Få hørende i storsamfunnet behersker imidlertid tegnspråk, og kommunikasjon med «hvem som helst» er ikke naturlig tilgjengelig for døve (Nesse, Peterson & Jørgensen, 2006, s. 114-115). I dette bildet er tolken en viktig person. Analyser av tolkede samtaler avdekker et komplekst samspill der noen av mekanismene som gjelder i enspråklige samtaler blir endret (Skaaden, 2013, s. 174). Språkvitenskapen opererer med begrepet *dialogisme*. En dialogisk innfallsvinkel til kommunikasjon har fokus på at språk skapes i samspill mellom mennesker, og at språk ikke er noe som foregår inne i individets hode alene. På den måten er språket som symbolsystem knyttet sammen med sosiale konvensjoner (Skaaden, 2013, s. 85).

Mediering er et alternativ når direkte kommunikasjon ikke er mulig mellom de som skal snakke sammen (Wadensjö, 1998, s. 26). Tolkede samtaler skiller seg fra andre samtaler ved at budskapet som sendes fra den ene samtaleparten til den andre, går gjennom et ekstra ledd (Jareg & Pettersen, 2006, s. 28). Dette kan kalles en *tolkemediert samtale*. Wadensjö (1998, s. 10) definerer begrepet som en samtale der deltakerne snakker ulike språk ved hjelp av tolk. Tolkenes oversettelsesprosess i en dialog kan fremstilles på ulike måter. En vanlig framstilling jeg har basert på modeller fra Lomheim (1999, s. 16), kan se slik ut:

Figur 1:

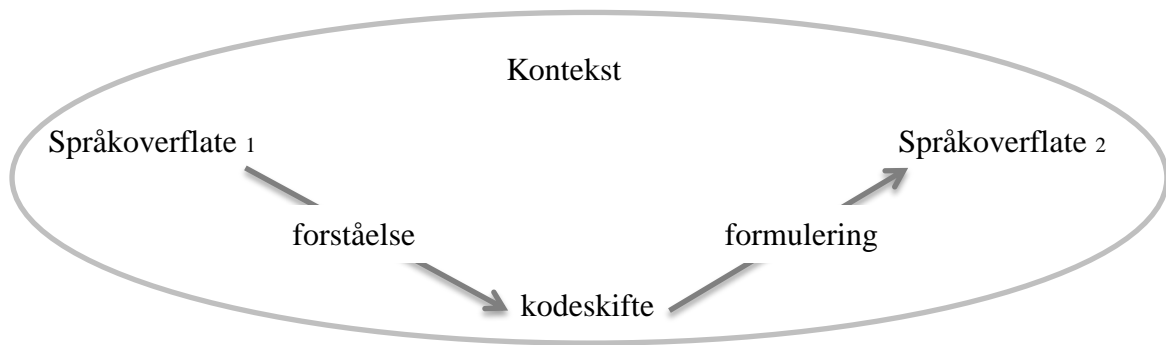

All tolking skjer innrammet i en kontekst, og konteksten endrer seg fra situasjon til situasjon. Tolken mottar budskapet fra avsender, fortolker det og sender det videre til mottaker, som skal fortolke budskapet fra tolken og sende et nytt budskap til mottakeren via tolken.

Siden tolken forstår det som ytres på sin særskilte måte, kan det som tolkes ligge nært eller fjernt fra originalbudskapet (Jareg & Pettersen, 2006, s. 28). I mediert samhandling tar tolken beslutninger om innholdet av ytringen, og står overfor valg mellom flere mulige alternativer i sin gjengivelse av det som sies. Tolking som mediert samhandling gir rom for at tolken kan ta avgjørelser om både innholdet i ytringen, hva som skal tolkes, og hva som skal utelates (Wadensjö, 1998, s. 21; Jareg & Pettersen, 2006, s. 28). Gjengivelsen kan være ekspandert, redusert eller oppsummert, men ordvalg og stil skal likevel stemme overens med originalen (Wadensjö, 1998, s. 21-22). Dette kan også knyttes til begrepet *ekvivalens*. Ekvivalens ses ofte i sammenheng med kvaliteten på tolkingen, og handler om at originalen og versjonen skal formidle det samme budskapet. Versjonsmottakerens forståelse av det som formidles skal være lik originalmottakerens forståelse av det samme (Lomheim, 1999, s. 71-72).

Språk er dermed mer enn formuleringer, og tolking er ingen passiv prosess der et originalbudskap på et språk mates inn og versjonen kommer ut ord for ord i en annen språkdrakt (Jareg & Pettersen, 2006, s. 26). Figur 2 har jeg også basert på Lomheims modeller (1999, s. 49). Denne illustrerer prosessen med omkodingen som skjer hos tolken i overføringen fra et språk til et annet:

Figur 2:

Tolken dekontekstualiserer en ytring på et språk, og rekontekstualiserer så ytringen på et annet språk (Jareg & Pettersen, 2006, s. 26). Tolkens valg av sammenfatning av teksten, ordvalg, mimikk, tonefall, syntaks, grammatikk og stil kan gjenspeile tolkens nærvær og innblanding i samtalsens utvikling. Tolken har dermed en aktiv rolle i tolkesituasjonen, og inngår som et kommunikativt- og medierende redskap i samhandlingen (Galal & Galal, 1999, s. 26). Tolken er på den måten en del av samtalen, ikke som primærdeltaker med egne innspill, men i rollen som koordinator av det som sies (Nilsen, 2011, s. 65).

Tolken som mediator

Tolkens rolleutøvelse reguleres av profesjonsetiske føringer (Skaaden 2013; Jareg & Petersen 2006; Tolkeforbundet, u.å; NAV, 2015b). Fundamentet for tolkens yrkesetikk finner vi i FN's menneskerettserklæring, og tolkens funksjon skal gjøre det mulig å oppfylle menneskerettighetene til tross for eksisterende språkbarrierer (Skaaden, 2013, s. 24). De profesjonsetiske føringene har hatt en bestemt funksjon i profesjonaliseringen av tolkeyrket, og i prosessen med å avgrense tolkens arbeidsoppgaver. Bildet av tolken som den usynlige oversettermaskinen var lenge gjeldende. Denne metaforen ble tatt i bruk som et virkemiddel i profesjonaliseringen, fordi tolkene ville distansere seg fra bildet av tolken som den døves «hjelper» (Skaaden, 2013, s. 176-177). Maskinmetaforen innebar at tolkene ikke skulle påvirke kommunikasjonsprosessen. De skulle også minimere sin påvirkning i tolkesituasjonen ved å ha distanse til de man tolket for.

Profesjonsetiske føringer som normative retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse, tilsier blant annet at tolken skal praktisere nøyaktighetsprinsippet, og alltid gjengi det som uttrykkes av partene, være upartisk, og ikke la egne holdninger eller meninger påvirke tolkesituasjonen (Skaaden, 2013, s. 20-21). Et nyere, og mindre normativt begrep knyttet til tolkens rolle, handler imidlertid om *role-space*. Begrepet beskriver tolkenes fleksible handlingsrom når de tolker, og handler om de mulighetene tolkene har til å posisjonere seg i tolkesituasjoner. Handlingsrommet er det rommet tolkene har, og skaper seg i den språklige samhandlingen. Dette handlingsrommet endres i takt med interaksjonen mellom samtalepartene. Tolkens rolleutførelse reguleres i dette perspektivet ut fra tillit og tolkenes verdsetting av partene i samtalen, samt det partene bidrar med i kommunikasjonen (Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 10-24).

Døve

I den rike delen av verden antas det at en promille av befolkningen er døve. Det betyr at det finnes mellom 4500 og 5000 døve i Norge (Haualand, 2002, s. 1). I samfunnet eksisterer det ulike syn på døve. Grovt skissert kan man si at enkelte ser døve som *funksjonshemmet*, mens andre ser gruppen som en *språklig- og kulturell minoritet*. I sosiologien finnes det tre begrepspar som resulterer i disse to synene på døve. Begrepsparet *normalitet og avvik* representerer en innfallsvinkel som handler om at døve kategoriseres som funksjonshemmede. Det betyr at menneskenes egenskaper blir gjort til gjenstand for en normativ evaluering, og sammenlignet med noe som er «vanlig» (Skog, 2006, s. 137). Døve blir i denne innfallsvinkelen en marginalisert gruppe, og døvheten ses som en defekt målt mot andre menneskers normalhørsele. En medisinsk definisjon av døvhet vil dermed si at kategorien døve består av mennesker med hørselstap på rundt 90-100 desibel (dB) (Haualand, 2002, s. 25). Døve selv har tatt til motmæle mot kategoriseringen som funksjonshemmet (Breivik, 2000, s. 89). Grunnen til dette er at kategorien oppleves undertrykkende, og antyder at døve er avvikere som skal normaliseres (Haualand, 2002, s. 125). Kategorien er et resultat av hvordan individer eller deres atferd blir oppfattet og stemplet (Hacking, 1999, s. 296). Innplassering i denne kategorien kan også ses i forhold til stigma, der mennesker plasseres i en kategori de ikke ønsker selv (Goffman, 2000, s. 33).

Begrepsparet *likhet* og *ulikhet* er en del av normalitet- og avvikstenkningen, med et medisinsk utgangspunkt der funksjonshemningen utløser rettigheter fra velferdsstaten (Solvang, 2000, s. 7). Begrepet *medborgerskap* er nært knyttet til spørsmål om rettigheter og betingelser for deltakelse på ulike samfunnsområder. Begrepet defineres på ulike måter, og kan handle om politisk deltakelse, individuell frihet og sosial- og politisk inkludering (Magnussen & Nilssen, 2015, s. 62-63). Døves hørselstap utløser ulike rettigheter. Rett til tolketjeneste gis etter tre lover; Folketryktdloven, Opplæringsloven og Domstolloven (Deafnet, 2012a). Fremmedspråklige døve som oppfyller vilkårene i folketrygden, har rett til tolk på lik linje med norske døve (Deafnet, 2012b). I tillegg har fremmedspråklige døve rett til tolk etter Utlendingsloven § 81 (Utlendingsloven, 2013). *Rettigheten* tolk skal ivareta døves rett til kommunikasjon, og blant annet sikre døves rett til menings- og ytringsfrihet. Tolkens *funksjon* skal på sin side fremme døves deltagelse og likestilling i arbeid, aktivitet, dagligliv og samfunnsliv (NOU, 2010:5, 2010).

Begrepsparet *oss* og *dem* gir rom for at døve kan distansere seg fra begrepene normalitet og avvik. Normalisering er imidlertid også en del av dette begrepsparet, men skiller seg fra normalitet og avvik ved å fremheve forskjellighet som noe fint (Solvang, 2000, s. 6). Begrepsparet åpner for at døve kan definere seg som en språklig- og kulturell minoritet, med større fokus på positive egenskaper og verdier (Breivik, 2000, s. 89; Solvang, u.å.). Døve har ledet an kampen med å distansere seg fra kategorien funksjonshemmet, og har utviklet en kulturell identitet relatert til de fysiske karakteristika de har (Solvang, 2002, s. 67). Som en språklig- og kulturell minoritet er døv identitet og delaktighet i døvesamfunnet⁶ viktig. Det handler om at den døve aksepterer seg selv som døv, og har etablert en *vi* følelse med andre døve (Breivik, 2000, s. 90). Internt skiller enkelte i døvesamfunnet mellom døve med stor D, og døve med liten d. Døve med stor D, er medisinsk døve og har gjerne vokst opp i et tegnspråklig miljø med sterk kulturell- og sosial tilhørighet til døvesamfunnet. Døve med liten d er også medisinsk døve, men føler ikke nødvendigvis sosial- eller kulturell tilknytning til døvesamfunnet (Haualand, 2006, s. 18). Ifølge Solvang (2000, s. 13) handler dette skillet om at enkelte tilstreber normalitet ved å leve integrert blant hørende og kommunisere på norsk, mens andre mer fundamentalt hyller døvhet som noe spesielt utenfor det hørende storsamfunnet.

---

⁶ Døvesamfunnet er ikke noen klar avgrenset gruppe med lett identifiserbare trekk ut over orienteringen mot visuell kommunikasjon (Haualand 2008, s. 12). Døvesamfunnet betinges av tegnspråk og består av både døve, tunghørte og hørende (Haualand, 2002, s. 1-2).

Fremmedspråklige døve

Fremmedspråklige døve som kommer til Norge har ulik bakgrunn. De har varierende språkkunnskaper og utdanning. Det finnes over 70 millioner døve i verden, og Verdensforbundet for døve skisserer at 80 % av verdens døve ikke mottar grunnleggende opplæring - spesielt i utviklingsland (World Federation of the Deaf, u.å). Databasen *The Global Education Pre-Planning Project on the Human Rights of Deaf People* inneholder informasjon om døve utenfor Europa, USA og Canada. Denne databasen indikerer at tegnspråk er et undertrykt språk i flere land. Databasen indikerer også at tegnspråk ikke blir brukt i undervisning av døve barn i utviklingsland. Konsekvensen av dette er at døve i større eller mindre grad kan være analfabeter. De lever ofte som marginaliserte grupper, med liten kjennskap til rettigheter de har. I tillegg har de liten tilgang til informasjon om hva som skjer i deres umiddelbare nærhet, og i verden generelt (Haualand & Allen, 2009, s. 10).

Fremmedspråklige døves situasjon i verden varierer avhengig av hvilket land de reiser fra, og hvilket land de kommer til. Ladd (2010, s. 61) skriver om situasjonen i England og USA. Han viser til at fremmedspråklige døves forhold til det nasjonale døvesamfunnet kan være problematisk, og at fremmedspråklige døve kan føle seg diskriminert og ekskludert i døvesamfunnet. I USA ser man at minoriteter innenfor det nasjonale døvesamfunnet oppretter egne nettverk og organisasjoner. I Norge er det heller ingen automatikk i at fremmedspråklige døve inkluderes i døvesamfunnet. Døveforeningene⁷ gjør enkelte tiltak for å inkludere fremmedspråklige døve i miljøet, og rekrutterer blant annet norske døve som likemenn⁸ for fremmedspråklige døve (Bergen Døvesenter, 2014a). Oslo Døveforening har opprettet et flerkulturelt utvalg. Utvalget har en sosial funksjon, og arrangerer samlinger, utflukter og turer for norske og utenlandske døve (Oslo Døveforening, 2015). Døveforeningen i Bergen; Bergen døvesenter har arrangert internasjonale medlemskvelder i senterets lokaler (Bergen Døvesenter, 2014b).

---

⁷ Landets døveforeninger er Norges døveforbunds lokallag/foreninger. Lastet ned 17.07.15 fra: <http://www.deafnet.no/no/ndf/lokallag-foreninger>

⁸ Likemannsarbeid handler om å utveksle erfaringer og råd rundt spørsmål som ikke krever profesjonell bakgrunn. Samhandling mellom personer som opplever å være i samme livssituasjon er sentralt. Samhandlingen har som mål å være en hjelp, støtte eller veiledning partene i mellom. Lastet ned: <http://www.helsebiblioteket.no/retningslinjer/hjerneslag/rehabilitering-og-behov/miljofaktorer/brukerorg-og-likemannsarbeid>

Kristoffersen og Storhaug (1995, s. 37-38), skriver at språkspørsmål alltid har hatt stor plass innen ulike gruppers kamp for sosial rettferdighet og likestilling. Gode kunnskaper i norsk tale- og skriftspråk er av stor betydning for å få innpass i det norske samfunnet. Språk blir både beskrevet som redskapet og redningsvesten i hverdagslivet. Samtidig er språket en av de viktigste hindringene til at fremmedspråklige døve blir selvstendige og selvhjulpne i samfunnet. Kristoffersen og Storhaugs forskning (1995, s. 129-131) viser videre at fremmedspråklige døve i Norge kan føle seg isolert, og ønsker mer kontakt med norske døve. Det å ta kontakt kan likevel være en utfordring. Fremmedspråklige døve snakker ikke det samme språket som de norske døve, og enkelte kommer fra en kultur der familien står i en maktposisjon. Det å ønske seg ut av familien og inn i et nytt miljø kan bli oppfattet som en trussel, og for noen et valg om enten kontakt med familien eller andre døve. Deltakelsen i døvesamfunnet er dermed et individuelt anliggende, og det er i stor grad opp til hver enkelt å oppsøke sitt lokale døvesamfunn. Oslo Døveforening har fanget opp denne problematikken, og har initiert et prosjekt finansiert av midler fra ExtraStiftelsen. Prosjektet heter «Bedre vilkår for døve innvandrere», og har som mål å «avdekke behov, utfordringer og finne ut hvordan gruppen døve innvandrere i Oslo og Akershus, kan få bedre livsvilkår» (Deafnet, 2013).

Det finnes ulike kurstilbud for voksne fremmedspråklige døve i Norge. Nyankomne innvandrere eller flyktninger som har fått midlertidig opphold eller asyl, har rett og plikt til å gjennomføre et kommunalt introduksjonsprogram som gir opplæring i norsk språk og samfunnskunnskap (Barne- likestillings og inkluderingsdepartementet, 2015). Introduksjonsprogrammet skal følge en læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere, og resulterer i to prøver som må bestås for å få opplæringen godkjent. Det gis 50 timer opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Fagene skal beskrive og forklare viktige trekk ved det norske samfunnet på et språk deltakeren forstår (VOX, 2012). For fremmedspråklige døve er norskprøven en avlesningsprøve og en kommunikasjonsøvelse i tegnspråk, samt delprøve i leseforståelse og skriftlig framstilling på norsk (VOX, 2015). Hørende innvandrere får opplæringen på sitt hjemlands språk, både i form av undervisning og læremidler. Dette er vanskelig å innfri for voksne døve innvandrere, siden det som oftest ikke finnes tilgang på lærere som kan deres hjemlands tegnspråk eller læremidler på deres hjemlands tegnspråk. Bruk av tolk kan også være en utfordring, da tolken mest sannsynlig ikke kan den døve innvandrers morsmål. Det vil si at døve innvandrere får opplæringen på norsk

tegnspråk, et språk de er i ferd med å lære seg (Statped, 2012). I samarbeid med andre aktører har Statped⁹ utarbeidet en interaktiv læringsressurs på internett som heter «I Norge». Programmet er utviklet for voksne døve innvandrere som mottar undervisning i introduksjonsprogrammet (Statped, 2013a).

Dersom de fremmedspråklige døve er barn eller har barn, får de i tillegg kurstilbud fra Statped og Ål folkehøgskole og kurscenter for døve¹⁰. Statped gir opplæringstilbud i tegnspråk gjennom kurspakken «Se mitt språk». Kurspakken går over 40 uker mens barna er mellom 0 og 16 år, og 7 av ukene tilbringes på Ål folkehøgskole og kurscenter for døve (Statped, 2013b). Ut over dette gir senteret på Ål tilbud om kurs for døve foreldre med døve eller hørende barn. Disse kursene er et opplæringsprogram med til sammen 18 kursuker, fra barnet er 0-16 år. Foreldrekursene gir ikke opplæring i tegnspråk, men informasjon, forelesninger, gruppesamtaler og erfaringsutveksling om ulike emner knyttet til foreldrerollen, språk og rettigheter. All kommunikasjon og undervisning på disse kursene foregår på norsk tegnspråk (Ål folkehøgskole og kurscenter for døve, 2015a). Folkehøgskoledelen på Ål tar også imot helårselever. Elevene kommer fra hele verden, og trenger ikke være norske statsborgere for å studere ved skolen. Et år på Ål tilbringes sammen med døve og hørende elever, og undervisningen gir innsikt i norsk tegnspråk og døves historie og kultur (Ål folkehøgskole og kurscenter for døve, 2015b).

Tegnspråk

I likhet med talespråk er tegnspråk et språkssystem som er bygd opp av grammatiske nivåer som fonologi, morfologi, syntaks og semantikk (Vonen, 2006, s. 129-130). Norsk tegnspråk er et av verdens mange gestuelle-visuelle språk (Schröder, 2006, s. 81). Det betyr at språket er basert på bevegelser av hendene, armene, hodet og de enkelte delene av ansiktet. Den som snakker tegnspråk beveger musklene, og den som avleser

---

⁹ Statped er en nasjonal etat som gir spesialpedagogiske tjenester til kommuner og fylkeskommuner. Etaten har seks fagområder, hvorav et omhandler *hørselsvansker*. Lastet ned: <http://www.statped.no/Stottemeny/Om-Statped/Fag--og-tjenestetilbud1/Hvilke-tjenester-gir-Statped/>

¹⁰ Ål folkehøgskole og kurscenter er et landsdekkende pedagogisk senter opprettet av Norges Døveforbund. Lastet ned: <http://www.al.fhs.no/om-skolen>

tegnspråk oppfatter bevegelsene med synet. Tegnspråk er et språk uten lyd, og hørsel er ikke nødvendig for å kommunisere (Vonen, 2006, s. 127).

Norsk tegnspråk har eksistert i snart 200 år til tross for forbud og undertrykking gjennom historien (Schröder, 2008, s. 32). Det regnes som et forholdsvis ungt språk og vi vet svært lite om hvordan døve i Norge kommuniserte før 1820-tallet. Språket ble sannsynligvis til med elevene som gikk på landets første døveskole, opprettet i Trondheim i 1825 (Språkrådet, u.å). Talespråk var på den tiden høystatusspråk, og flere så på tegnspråk som en kommunikasjonsmetode mer enn et språk. I dag har forskning på tegnspråk slått fast at tegnspråk er et naturlig og fullverdig språk (Peterson, 2008, s. 85). Det er likevel et språk det er forsket lite på, og språket er enda ikke fullt beskrevet og normert som språk (Vogt-Svendsen, 1983, s. 2; Halvorsen & Peterson, 2006, s. 152).

Kommunikasjon på tvers av språkgrenser

Det er en utbredt myte at tegnspråk er internasjonalt, og at alle verdens døve snakker det samme tegnspråket. Naturlige språk utvikler seg i kulturelle og sosiale kontekster, og tegnspråkene er like nasjonale som ethvert talespråk (Amundsen, 2004, s. 145).

Foreløpig foreligger det ikke dokumentasjon på at verdens tegnspråk er i slekt med hverandre (Vonen, 2006, s. 145). Siden tegnspråk er et visuelt språk som utføres med hender og overkropp, har verdens ulike tegnspråk likevel noen felles grunnleggende strukturer som gjør at man kan modifisere språket, og kommunisere effektivt med tegn på tvers av landegrenser (Haualand, 2008, s. 17). Denne modifiseringen og tilpasningen av språket kalles et språkkontaktfenomen, og kommunikasjonsmetoden *internasjonale tegn* er en form for språkkontakt.

Internasjonale tegn har oppstått mellom døve som har kommunisert på tvers av språkgrenser i internasjonale sammenhenger. Kommunikasjonsformen handler om at døve fra forskjellige land lager en felles kommunikasjonskode når de treffes. De benytter seg av fellestrekk i tegnspråkenes grammatikk, og kommer frem til en konsensus for hvilke tegn som skal brukes for ulike begreper i samtalesituasjonen. Dette skjer til tross for at tegnforrådet i utgangspunktet er forskjellig fra tegnspråk til tegnspråk (Amundsen, 2004, s. 145). Peterson skriver hos Breivik (2007, s. 10) at internasjonale tegn også kan kalles et kompromisspråk, og består av ikoniske tegn,

gester, lokalisasjon og elementer fra ordinære tegnspråk som amerikansk tegnspråk. Amerikansk tegnspråk er det nasjonale tegnspråket i USA. Språket kan sies å ha samme status i det internasjonale døvesamfunnet som engelsk har på talespråk, og språket er utbredt blant mange døve i verden. Amerikansk tegnspråk har også stor innflytelse internasjonalt, og Gallaudet University¹¹ er i en unik situasjon på verdensbasis som tyngdepunkt i forhold til forskning og studier. Med studenter fra hele verden har universitetet stor innflytelse på mange døvesamfunn, og dette bidrar til amerikansk tegnspråks utbredelse i verden (Haualand 2006, s. 28). I tillegg kommer fattige land med nyetablerte tegnspråk ofte i kontakt med Gallaudet i etableringsprosessen, og adopterer deler av amerikansk tegnspråk i sitt tegnspråk (Suppala, 2007, s. 17-20).

Samfunnsarbeid

Samfunnsarbeid kan ses både som en arbeidsmetode og som en mentalitet å jobbe etter. Minkler (2005, s. 35-36) mener at begrepene *empowerment*, *felleskap*, *kritisk bevissthet*, *sosial kapital*, *deltakelse* og *dialog* er nødvendige for å forstå samfunnsarbeid. Utgangspunktet for mennesker som skal jobbe med samfunnsarbeid er verdiene *respekt*, *verdighet for personen*, *konfidensialitet* og *selvbestemmelse* (Dominelli, 2002, s. 64). Samfunnsarbeiderens rolle handler i hovedsak om å medvirke til å bygge fruktbare fellesskap mellom personer som trenger- og vil det. Samfunnsarbeidere skal også identifisere utfordringer, mobilisere ressurser og iverksette tiltak (Henriksbø & Sudmann, 2011, s. 51). En samfunnsarbeider jobber med mennesker, bidrar til empowerment, og er en katalysator for at endringer kan skje i menneskenes liv (Owren, 2008, s. 10; Økland, 2012, s. 82). Samfunnsarbeid handler på den måten om at mennesker som har behov for det skal få det bedre, og oppleve likeverd og likestilling (Dominelli, 2002, s. 60).

Selve kjernen i samfunnsarbeid handler om deltagelse i endringsprosesser på samfunnsnivå, og for individer og organisasjoner. Målet er å få kontroll over eget liv, forbedre menneskers likeverd og livskvalitet ved å endre sosialt og politisk miljø. Samfunnsarbeid som arbeidsmetode bygger på en hverdagslivsorientering, som

---

¹¹ Gallaudet University ligger i Washington D. C., og er verdens eneste universitet for døve og tunghørte. Lastet ned: https://www.gallaudet.edu/about_gallaudet.html.

anerkjenner at ulike aktører har ulike sosiale posisjoner, erfaringer og preferanser. Hverdagserfaringer er alltid sosiopolitisk situert, og får sin betydning i lys av hva som har vært, hva en tror skal komme, og hvilke alternativer som allerede eksisterer eller kan skapes (Sudmann & Folkestad, 2015, s. 9). Mennesker i samfunnet lever livene sine på flere nivåer og i ulike kontekster. Ved å se på hvordan sammenhengen mellom det personlige nivå, institusjonsnivå og nasjonalt nivå former menneskers liv, kan individene i samfunnet få hjelp til å engasjere seg i praksis som gir empowerment (jmf Dominelli, 2002, s. 22-24). Ingen kan frigjøre seg av egne krefter alene, samtidig som frigjøring ikke er noe man kan gjøre på vegne av andre (Freire, 1996, s. 50). Ved å finne ut hvilke områder mennesker undertrykkes på, og hvilke fordommer som finnes, kan områder som krever handling og endringer avdekkes (Ledwith, 2005, s. 144).

Norsk velferdspolitik og velferdstjenester produseres i organisatoriske, geografiske eller interessebaserte fellesskap. Sosial deltakelse er utgangspunktet for fellesskapsdannelse, innflytelse og sosial endring. Dersom man undersøker og påvirker vilkår for sosial deltakelse sammen med dem det gjelder, gis tjenestemottakerne av velferdstjenester større anledning til å delta i problemdefinering og valg av løsninger (Breivik & Sudmann, 2015, s. 2). Tolkenes mediering er en del av velferdsstatens tjenester, og døve er brukere av velferdsstatens goder blant annet gjennom rettighetene de har til tolk. I et norsk velferdsperspektiv er døve tilsynelatende godt ivaretatt på makronivå i samfunnet, og Norge har på papiret verdens beste tolkeordning med så godt som fri rett til tolk (Gjøen, 2008, s. 143). Breivik & Sudmann (2015, s. 2) påpeker imidlertid at det ofte er slik at de som skal motta velferdstjenester i for liten grad får anledning til å delta i problemdefinering og valg av løsninger. Dette gjelder også døve. NAV Tolketjenesten har monopol på formidlingen av tolkeoppdrag, og legger føringer for døves tolketilbud som ikke alltid stemmer overens med døves egne ønsker. Det er slik at døve ikke alltid får tolk til *det* de trenger, og de får ikke alltid *den* tolken de trenger.

Tolking som bidrag til samhandling

Døve har ytringsfrihet på lik linje med andre. Menings- og ytringsfriheten er nedfelt menneskerettighetenes artikkel 19. Denne retten omfatter frihet til å hevde meninger

uten innblanding. Retten handler også om å kunne søke, motta og meddele opplysninger og ideer gjennom ethvert meddelelsesmiddel og uten hensyn til landegrenser (Verdenserklæringen om menneskerettigheter, 1948). Filosofen Skjervheim (1976, s. 71) sier at språket gjør at vi har en felles verden. Hvis vi ikke forstår hverandres språk, «lever vi i hver vår verden uten annet en overfladisk kontakt». I kommunikasjonsituasjoner med hørende risikerer døve å bli gjort til tilskuere. På det nære plan opplever mange døve å bli oversett eller overkjørt når de skal kommunisere med hørende. På det offentlige plan kan for eksempel tv-programmer uten verken tekst eller tolk oppleves som ekskluderende, fordi informasjonen ikke blir gjort tilgjengelig. Hvis barrierer for kommunikasjon- og informasjonsflyt fjernes, vil døve i mindre grad være funksjonshemmet i samfunnet. Med en stadig bedre utbygget tolketjeneste er blant annet tegnspråk integrerende i storsamfunnet (Peterson, 2006, s. 214-215). Tolken er derfor en nødvendig aktør i de fleste av samfunnets institusjoner. For å kunne sikre sosiale tjenester og rettferdighet på like vilkår for alle, må tre viktige behov tilgodeses: Det må finnes utdannede tolker til å utføre kvalitetssikret arbeid, disse tolkene må benyttes når det er behov for det og de må utdannes i kommunikasjon over språklige- og kulturelle grenser (Wadensjö, 1998, s. 9-10).

Ifølge Peterson (2006, s. 213) deltar alle i samfunnet på en eller annen måte, og på et eller annet nivå. Man kan si at det er et mål å være deltakende i samfunnet. For at deltakelsen skal kunne skje må det være noen elementer på plass. For døve er situasjonen slik at de må ha tilgang til informasjon auditivt eller visuelt. I tillegg må denne informasjonen gjennom livet ha gitt kunnskap om mulige handlingsvalg. Tolken er med sin mediering sentral for døves samhandling med andre, og samhandling er på den måten et redskap for at døve aktivt kan delta i samfunnet.

Tolking som bidrag til deltakelse

Livet leves i sosiale sammenhenger og situasjoner. Samfunnsarbeid som metode utøves gjennom samhandling, og deltakelse er et kjernefenomen (Henriksbø & Sudmann, 2011, s. 53). Arnstein (1969, s. 217) presenterer i artikkelen *A ladder of citizen participation*, en stige som metafor for menneskers deltakelse i samfunnet. Hun beskriver deltakelse på åtte ulike nivåer. Deltakelse kan være alt fra passiv tilstedeværelse og ikke-

deltakelse, til fullverdig samhandling og innflytelse. Deltakelse kan også omhandle symbolpolitikk og medborgerskap. Artikkelen er en kritisk gjennomgang av de ulike måtene folk tillates å delta på, og stigen skal ikke forstås slik at det nødvendigvis er bedre jo lenger opp en kommer. Stigen gir derimot et godt bilde på både ikke-deltakelse og deltakelse, og viser at ulike formål kan kreve ulike former for deltakelse og deltakerkompetanse (Henriksbø & Sudmann, 2011, s. 53).

Deltakelse i et fellesskap må dermed forstås ut fra at individet har frihet *til* deltakelse - og frihet *fra* deltakelse. Fellesskapet må fungere slik at deltakelse blir å foretrekke fremfor ikke-deltakelse (Vetlesen, 2009, s. 30-31). Hvis det på den andre siden forventes at enkelte ikke skal delta i samfunnet, kan det oppstå sosial eksklusjon og segregering. Personene det gjelder frarøves muligheten til å vise handlekraft, erfaring, lære og utvide sine kompetanser. De mister også muligheten til å vise seg frem som kompetente i ulike sammenhenger (Sudmann & Folkestad, 2015, s. 11). Peterson (2006, s. 219-221) skisserer tre former for deltakelse blant døve; Yrkesdeltakelse, valgdeltakelse og organisasjonsdeltakelse. Han fremhever at døve deltar lite på ulike arenaer i storsamfunnet, men at de i større grad deltar i organisasjonsliv. Et eksempel på dette er døveforeningen, der deltakelsen foregår i et kommunikativt rom basert på tegnspråk. I døveforeningen får ikke manglende hørsel konsekvenser i forhold til sviktende informasjon. Døve har også lavere yrkesdeltakelse enn hørende. Peterson (2006, s. 217-218) påpeker videre at overordnede sammenhenger som informasjon, tilgjengelighet til tolker og tilgang på tekniske hjelpemidler kan være veien til økt yrkesdeltakelse.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg beskrevet sentrale begreper i oppgaven. Jeg har presentert fagfeltene tolking og samfunnsarbeid, og vist koblinger mellom disse. Jeg har gitt et bakteppe for temaene jeg skal løfte i de empiriske kapitlene senere i oppgaven, men først vil jeg redegjøre for oppgavens vitenskapsteoretiske forankring.

3. Tilgang til tolkefeltet - metode

I denne oppgaven har jeg valgt intervju i fokusgrupper som forskningsdesign. Jeg vil i dette kapitlet vise hvilke vurderinger jeg har gjort ved valg av metode, hvordan dataproduksjonen har blitt gjennomført, og hvilken fremgangsmåte jeg har brukt i analysen av datamaterialet. Til slutt vil jeg presentere noen metodiske refleksjoner og forskningsetiske betraktninger.

Forståelse som metodologisk utgangspunkt

Samfunnsvitenskap handler om mennesker i ulike typer samfunn, og innbefatter både enkeltmennesker og grupper. Samfunnsvitenskapen fokuserer på menneskenes meninger, handlinger, sosiale bakgrunn og deres relasjoner til hverandre og samfunnet de inngår i (Grønmo, 2004, s. 6).

Fortolkning, forståelse og forforståelse av meningsfulle fenomener er en del av hermeneutikken. For å forstå tolkers mediering som sosialt fenomen, har jeg valgt en hermeneutisk tilnærming til forskningen. Forskjellige fenomener som menneskelige aktiviteter, betingelser og resultatet av menneskelig aktivitet har betydning og mening. Karakteristisk for meningsfulle fenomener er at de må fortolkes for å kunne forstås (Gilje & Grimen, 1993, s. 142-143). I samfunnsvitenskapen er hermeneutikken sentral fordi mye av datamaterialet består av meningsfulle fenomener som handlinger, ytringer og tekst. En grunntanke i hermeneutikken er at vi alltid forstår noe på grunnlag av visse forutsetninger, og at vi aldri kan møte verden forutsetningsløst (Gilje & Grimen, 1993, s. 148; Gadamer, 1993, s. 265-277). I mitt tilfelle har jeg et nært forhold til feltet jeg har forsket på. Jeg er tolk med mange års yrkeserfaring. Spørsmålene og utfordringene jeg har løftet frem i fokusgruppen, er spørsmål jeg var nysgjerrig på og utfordringer jeg selv har opplevd som tolk. Det betyr at jeg har en forforståelse for feltet jeg har forsket på, noe som er et nødvendig vilkår for at forståelse skal være mulig. Gilje og Grimen (1993, s. 148) skriver at vi må ha ideer om hva vi ser etter for å forstå et meningsfullt fenomen, og at et fenomen alltid ses i lys av forskerens bakgrunn. Min forforståelse omfatter tidligere forskning, teoretiske referanserammer, egne livserfaringer og betraktninger, samt erfaringer fra arbeidslivet. For å unngå at forforståelsen overdøvet den kunnskapen

det empiriske materialet ga meg, ønsket jeg å designe et prosjekt som utfordrer det jeg kan og vet (jmf Malterud, 2003, s. 48). Jeg har spurt *hvorfor* mye mer enn jeg ville ha gjort til vanlig, og har på den måten forsøkt å utfordre det som har vært selvsagt for meg.

Min forforståelse og *innforståthet* med tolkefeltet, kan selvsagt ha gjort meg blind for viktige spørsmål. Det kan også hende jeg har hoppet over noe, eller trukket raske konklusjoner om annet. Som mottrekk har jeg benyttet meg av den hermeneutiske sirkel. Dette har hjulpet meg i innhenting og gjennomgang av datamaterialet. Den hermeneutiske sirkel handler i hovedsak om at forskeren veksler mellom å se helheten og deler av materialet han eller hun studerer. Sirkelen viser forbindelsene mellom den fysiske verden, og fortolkningene, forforståelsen og konteksten de fortolkes i. Dette gir muligheter for ny kunnskap, og kan endre både forskerens og deltakernes forforståelse for feltet som studeres. Den stadige vekslingen mellom helhet og del fant sted under gjennomføringen av fokusgruppene, og i analysen og tolkingen av datamaterialet fra fokusgruppene. Spørsmålet om man som forsker har forstått eller ikke forstått et datamateriale, kan henge sammen med oppfattelsen av hvordan delene henger sammen i en helhet (Gilje & Grimen, 1993, s. 151-158). Som forsker har det vært en utfordring å være sikker på at jeg har forstått deltakerne i fokusgruppene og datamaterialet riktig. Jeg er klar over at det kan finnes flere mulige fortolkninger av mitt datamateriale, og at andre tolkninger enn min kan være viktige innspill.

Forskningsdesign – fokusgruppeintervju

Fokusgrupper er en god metode for å belyse gruppers praksiser og forforståelser (Halkier, 2010, s. 130). Til forskjell fra gruppeintervjuer som bærer preg av samspill mellom intervjueren og de som intervjues, handler fokusgrupper i stor grad om samspillet mellom personene som blir intervjuet. Halkier (2010, s. 9-10) støtter seg til Morgans forståelse av fokusgrupper, og skriver at fokusgrupper er «en forskningsmetode der data produseres gjennom samhandling i en gruppe rundt et tema som forskeren har bestemt». Hensikten med fokusgrupper er å høre så mye som mulig av deltakernes erfaringer med temaet som diskuteres. Deltakerne får mulighet til å poengtere både det de er enige om, og det de er uenige om. Målet er altså ikke at man

skal komme til enighet, for uenighet kan skape gode diskusjoner (Brandth, 1996, s. 156-157). Fokusgruppers kombinasjon av gruppesamhandling og emnefokus, gjør at de er godt egnet til å produsere data om sosiale erfaringer, og gir deltakerne mulighet til å sette ord på erfaringer som ellers er tause og tas for gitt (Halkier, 2010, s. 10).

Utvalg

I fokusgrupper spiller deltakerne en stor rolle for hvilke data som produseres for analyse. Det har derfor vært viktig for meg å velge deltakere som kjenner til emnet som skal diskuteres, som har realkompetanse i tolking, og som har lyst til å snakke om tematikken i fokusgrupper. Deltakerne ble rekruttert inn i prosjektet via strategiske utvalg. Strategiske utvalg bygger på systematiske vurderinger av hvilke deltakere som ut fra teoretiske og analytiske formål er mest relevante, og mest interessante for prosjektet (Grønmo, 2004, s. 88). I første omgang ble ni tolker kontaktet via epost i siste del av oktober 2014. I eposten la jeg ved en kort informasjon om tema, og spørsmål om de kunne tenke seg å bli intervjuet i min masteroppgave. Alle de spurte svarte ja til å delta, og fokusgruppen ble holdt den datoen det passet for flest deltakere. Siden det ikke passet for tre av de inviterte, ble antallet redusert til seks deltakere. Det finnes ikke fasit for hvor mange eller få som må delta i fokusgruppeintervjuer, men fokusgrupper består ofte av 5 – 10 personer (Grønmo, 2004, s. 161). Det betyr at mitt antall i intervjuene, tilfredsstillende anbefalte antall deltakere i en fokusgruppe (jmf Halkier, 2010, s. 38).

Deltakerne i prosjektet har ulike bakgrunn i forhold til alder og ansettelsesforhold. Noen av tolkene har døve i familien, andre har det ikke. For å skape dynamikk i samtalen rundt temaene vi skulle diskutere, ville jeg rekruttere tolker med ulike bakgrunn. Jeg rekrutterte i stor grad deltakere fra mitt profesjonelle nettverk i tolkemiljøet i Norge. Jeg prioriterte tolker med yrkeserfaring, og de fleste deltakerne har tolking som eneste virke. Det finnes få mannlige tolker i Norge, og deltakerne i fokusgruppen var alle kvinner. Tolkemiljøet i Norge er ikke stort, og jeg kjente alle deltakerne fra før i varierende grad. Fordelen med dette var at jeg i forkant visste at jeg hadde valgt deltakere som kjente til emnene som skulle diskuteres. Det at deltakerne var kjente for meg betyr også at de kjente meg. Det kan ha påvirket hvor mye de sa, hvilke svar de ga, og hvordan de ordla seg.

Forberedelse til fokusgruppe

For å trygge tolkene som takket ja til å delta i fokusgruppene, holdt jeg høy åpenhet om prosjektet i all korrespondanse i forkant av intervjuene. Dette gjorde jeg også for at de skulle vite mest mulig om hva de takket ja til å delta på. I tillegg ville jeg legge til rette for en engasjert diskusjon i fokusgruppene. Jeg påpekte også at deltakelsen var frivillig, og at deltakerne når som helst kunne trekke seg fra prosjektet. I tråd med god forskningspraksis (Alver & Øyen, 1997, s. 109) informerte jeg om hovedlinjene i prosjektet i informasjonsskrivet; *Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet «Mediert samhandling»*. Dette dokumentet (vedlegg 1) samt skjema om informert samtykke (vedlegg 2), taushetserklæring (vedlegg 3) og temaliste/intervjuguide (vedlegg 4), ble sendt til deltakerne i en formell henvendelse en uke før intervjuet.

Jeg gjennomførte til sammen to fokusgrupper. En i oktober 2014, og en i januar 2015. Med unntak av én utskiftning besto begge fokusgruppene av de samme deltakerne. En tolk ble forhindret i å delta i januar, og jeg spurte en annen tolk om å delta for å beholde gruppedynamikken. Jeg ønsket også å beholde det samme antall deltakere i fokusgruppe to. Den nye deltakeren ble rekruttert på bakgrunn av sin realkompetanse samt kunnskap om feltet, og rekrutteringen skjedde etter beskrivelsen over. Skjema om informert samtykke og taushetserklæring ble signert av samtlige deltakere i forkant av intervjuet. Skjemaene ble i ettertid oppbevart i låsbare skuffer.

Styrker og svakheter ved fokusgrupper

En fordel med fokusgrupper er at jeg fikk samlet inn mye data på forholdsvis kort tid. Dataene som ble produsert er konsentrert om problemstillingen for masteroppgaven, fordi jeg styrte emnene underveis i fokusgruppeintervjuene. Diskusjonen, den sosiale samhandlingen, og samspillet i gruppen hadde en positiv effekt på samtalen. Deltakerne kommenterte hverandres utsagn og stilte spørsmål til hverandre underveis i samhandlingen (jmf Halkier, 2010, s. 15). I fokusgruppen påvirket deltakerne hverandre slik at samtalen kom videre, tanker spant, nye ideer dukket opp og ble presentert for de andre i gruppen fortløpende. Fordelen med gruppeintervjuer er at forskeren kan utnytte den spesielle dynamikken i samtalene mellom gruppe medlemmene (Grønmo, 2004, s.

161). Deltakerne prøvde hverandre ut, hjalp hverandre til å huske mer, og kom på mer enn de kanskje hadde gjort alene. Ved å tematisere en felles erfaring knyttet til tolking mellom hørende og fremmedspråklige døve, så jeg at det kom frem nye perspektiver i samtalen. Dette kan også ha gitt deltakerne ny innsikt i situasjonen, og rundt tematikken som ble diskutert.

Det kreves en del logistikk i forkant å planlegge fokusgrupper. Jeg måtte finne tidspunkt som passet for flest mulig, reservere rom og ordne med teknisk utstyr. En svakhet ved fokusgrupper er at diskusjonene mellom deltakerne kan føre til gruppeeffekter, som at en- eller noen stemmer blir mer fremtredende enn andre. Slike gruppeeffekter kan gjøre det vanskelig å få et inntrykk av hva hver enkelt mener, og enkelte får kanskje sagt mindre enn de ville gjort i et individuelt intervju (Stewart, Rook & Shamdasani, 2007, s. 43). Dette så jeg mer av i den første fokusgruppen enn i den siste. I den første gruppen snakket deltakerne i munnen på hverandre, og det var større *kamp* om ordet. I den siste fokusgruppen fulgte deltakerne i større grad turtakingsprinsipper, og lot hverandre komme til orde - og holde ordet til de hadde snakket ferdig.

Min rolle som moderator

I samfunnsarbeid står dialog sentralt som verktøy, akkurat som i fokusgruppene. Min rolle som moderator i gruppen kan sammenlignes med samfunnsarbeiderens rolle som katalysator. Jeg styrte tema, mens gruppen drev samtalen fremover ved hjelp av dialog. Freire (1999, s. 73) understreker at dialogen skal være et møtepunkt for enhetlig refleksjon og handling, og Gadamer (2003) vektlegger samtalen og dialogen som det grunnleggende innen hermeneutikken.

Som moderator i fokusgruppen, hadde jeg en rolle som profesjonell lytter. Jeg hadde også ansvar for å presentere emner og spørsmål for fokusgruppen. En moderators rolle er i tillegg å få deltakerne til å snakke sammen, og å håndtere den sosiale dynamikken i gruppen uten å kontrollere den. Det betyr at moderatoren skal skape et sosialt rom hvor intervjudeltakernes erfaringer og fortolkninger kommer til uttrykk. Uttrykkene kommer frem i dialog mellom deltakerne, og den som leder undersøkelsen (Halkier, 2010, s. 57-59). Min rolle som moderator var både en ressurs for gruppen og en utfordring for meg. Min tilstedeværelse skapte og satte i gang fruktbare diskusjoner og prosesser. Samtidig

måtte jeg være oppmerksom på at jeg ikke styrte for mye, og forstyrret samhandlingen i gruppen minst mulig. Som forsker hadde jeg også en agenda, og ønsket å komme gjennom de fleste av punktene i intervjuguiden i løpet av fokusgruppens avsatte tid. Jeg måtte dermed fortløpende vurdere om et tema var utdebattert eller lite relevant, og om det var tid for å løfte frem et nytt tema til diskusjon.

Gjennomføring av fokusgruppene

Lokaliseringen av fokusgruppene vil alltid påvirke produksjonen av empirien (Halkier, 2010, s. 42). Mine intervjuer ble gjennomført i høgskolens lokaler på Kronstad, og i Møllendalsveien over to timer på kveldstid. Ifølge Halkier (2010, s. 42-43) er institusjonelle steder ikke spesielt sosialt gjenkjennelig for deltakerne. Dette kan påvirke samhandlingen, og gjøre den mindre avslappet. Samtidig ligger forholdene godt til rette for intervjuer på et institusjonelt sted som høgskolen. Lokalene ligger sentralt til i Bergen, og er kjent for deltakerne. Høgskolens lokaler kan også regnes som et emnerelevant sted, som er kjent for deltakerne fra egen skolegang eller andre arrangementer de har tolket- eller deltatt på. Slik er det et egnet sted for å diskutere faglige temaer.

I forkant av fokusgruppene avklarte jeg med deltakerne at intervjuopptakene ville bli makulert etter transkribering. Intervjuguiden som ble brukt i den første fokusgruppen ble lagt opp etter traktmodellen beskrevet i Halkier (2010, s. 47). Fokusgruppen ble innledet åpent, og avsluttet med en strammere styring på valgt tematikk. På den måten ga jeg plass til deltakernes perspektiver og samhandling med hverandre, samtidig som jeg som forsker fikk belyst egne forskningsinteresser i fokusgruppen. Intervjuguiden inneholdt spørsmål om tolking generelt, ambisjoner tolkene har og utfordringer de møter i forhold til oversettelse og rolleutførelse. I analysen av fokusgruppen i november så jeg at tolking for fremmedspråklige døve ble hyppig nevnt, og illustrerte et ytterpunkt i tolkenes mediering på tvers av språklige- og kulturelle grenser. Tolking for fremmedspråklige døve fremkom som en av de største utfordringene tolkene står overfor i arbeidshverdagen. Det ble dermed aktuelt å arrangere en ny fokusgruppe i januar, for å løfte frem dette temaet. Tematikken fremmedspråklige døve fungerte også som en spissing av oppgaven for min del. Den andre fokusgruppen ble gjennomført

etter en oppsatt intervjuguide med generelle retningslinjer for gjennomføringen og styringen av samtalene (Grønmo, 2004, s. 127). I dette fokusgruppeintervjuet ledet jeg deltakerne inn på et smalere tema (se vedlegg 5), og intervjuguiden ble utarbeidet med utgangspunkt i funn fra den første fokusgruppen. Jeg stilte deltakerne åpne spørsmål knyttet til hvilke utfordringer de møter når de tolker for døve som ikke er fra Norge, og hvordan de møter disse utfordringene.

Transkribering

I en akademisk forskningsprosess må forskeren transkribere datamaterialet for å få med seg det rike innholdet i dataene, og for å gjennomføre en detaljert og nøyaktig analyse i ettertid. Det betyr at alt som ble sagt på opptak ble transkribert, og blant annet latter, nikk, smil og nøling kom frem (jmf Halkier, 2010, s. 83). Etter endte fokusgruppeintervjuer satt jeg igjen med henholdsvis to timer opptak som skulle transkribes per fokusgruppe. Opptakene resulterte i omkring 220 sider transskript som datamateriale. Deltakernes navn ble anonymisert i transkriberingen, og opptakene ble slettet etter at transkriberingen var ferdig.

Opptakene ble transkribert med utgangspunkt i Halkiers (2010, s. 82-84) anbefalinger for transkribering, og ble gjort fortløpende etter hvert intervju. Alt deltakerne og moderator sa ble skrevet ned. Det fremkommer også av teksten hvem som sier hva, og hvem – og hvordan deltakerne reagerer på hverandres utsagn. Host, latter og lyder som illustrerer enighet (*mmmm*) eller uenighet ble skrevet ned. Det var i stor grad enighet i gruppen, og dette ble transkribert som «Flere: *Mmm..*», og «Flere: *Ja.*». Latterutbrudd og smil ble transkribert som «Flere: *Latter* 😊», «Flere: 😊 😊». For å illustrere at deltakerne snakket med latter i stemmen ble det brukt 😊, fortløpende i teksten. For å illustrere engasjement i tonefallet til deltakerne, brukte jeg tegnsetting som utropstegn og parentes «(høy stemme)». I tillegg ble engasjement når deltakerne snakket i munnen på hverandre, eller når en deltaker begynte å snakke før den andre var ferdig med sitt utsagn transkribert som: «(samtidig)» og «(overlappende)». Jeg brukte «(samtidig)» i stor grad der en deltaker sa noe og de andre bekreftet med «*mmm*», eller «*ja*» mens andre snakket, eller der to snakket samtidig og ikke ville gi ordet til den andre som snakket samtidig som seg. «(Overlappende)» ble i stor grad brukt der en deltaker var i

ferd med å avslutte et utsagn, mens en annen begynte å snakke før den andres stemme var stilnet.

Deltakerne i fokusgruppen var aktive, og det var sjelden stille. Jeg har valgt å illustrere sekvenser med stillhet ved å måle sekvensene i sekunder, og skrive pausens lengde inn i transkripsjonen. I transkripsjonen fremkommer det slik: (5 sekunder). Pauser eller nøling i taleflommen hos den enkelte deltaker har blitt illustrert med prikker i teksten på denne måten: «Ella: «*Jeg... jeg tror det..... Men er ikke helt sikker..*». Antall prikker illustrerer pausens lengde, men er ikke målt nøyaktig i sekunder. I det første fokusgruppeintervjuet er det i enkelte sekvenser umulig å høre hva enkelte deltakere sier, fordi flere deltakere snakker i munnen på hverandre, mumler eller snakker for lavt. Dette ble tydeliggjort i transkripsjonen på denne måten: «Leah: «*Jeg tror tolken (utydelig)... Det er det i hvert fall forsket på.*».

Transkriberingen ble gjort på en uke per intervju. Jeg transkriberte det første intervjuet i november 2014, før det andre intervjuet ble gjennomført og transkribert i januar 2015. Etter å ha transkribert intervjuene hørte jeg gjennom opptakene fra fokusgruppene en gang til, mens jeg sjekket teksten for eventuelle skrivefeil og sekvenser jeg kunne ha hørt feil ved første gjennomgang av intervjuet. Transkripsjonen ble skrevet inn i et skjema bestående av tre kolonner. Hvert intervju fikk hvert sitt separate, likelydende skjema. I første kolonne skrev jeg mine utsagn, i kolonne to skrev jeg deltakernes utsagn og kolonne tre sto åpen for mine kommentarer i analysen. I denne kolonnen noterte jeg noen kommentarer fortløpende i transkriberingen, men dette feltet ble i hovedsak utfyllt i grovanalysen jeg gjorde etter at transkriberingen var ferdig.

Analyse

Jeg gjennomførte analysen selv, og tekstene ble gjennomgått med sikte på kildekritiske og kontekstuelle vurderinger, utvelging, registrering og kategorisering av relevant innhold (jmf Grønmo, 2004, s. 201). I grovanalysen leste jeg systematisk gjennom transkripsjonen av den første fokusgruppen. Jeg så på interessante sekvenser, og fargemerket alt som fanget min oppmerksomhet rosa. Lengden på sekvensene jeg markerte varierte fra en eller flere setninger sagt av en deltaker, til flere setninger sagt av flere deltakere i en samtale. Jeg valgte ut utsagn jeg syntes var relevante i forhold til

problemstillingen for oppgaven, og lot andre utsagn stå umerket. Jeg noterte også en oppsummering i stikkordsform av hva deltakerne snakket om i setningen eller i sekvensen jeg markerte. Ved å fargekode de interessante delene av transkripsjonen, sto de umerkede delene lett synlig for ytterligere gjennomgang. Jeg kunne dermed enkelt sjekke at jeg ikke hadde utelatt noe som burde vært tatt med.

I finanalysen var det duket for reduksjon av teksten. I denne prosessen brukte jeg penn og papir. Med utgangspunkt den rosa fargekodingen i grovanalysen, sorterte jeg alle mine stikkord i større kategorier ut fra hvilke stikkord som hadde fellestrekk og handlet om noe av det samme. For å få oversikt over hva deltakeren hadde snakket om, ga jeg kategoriene overskrifter og nye fargekoder (blå, grønn, gul, rød og oransje). Stikkordene som hørte til kategoriene, fikk samme fargekode som kategorien de tilhørte. Fargekodingen gjorde jeg direkte i transkripsjonsutskriften. Enkelte stikkord og sekvenser passet inn under flere kategorier, og fikk dermed flere fargekoder. Kategoriene jeg fant etter første fokusgruppe var: *kommunikasjonsledd, samarbeid, profesjonalitet, kulturell brobygger og forhandling*.

Etter analysen av den første fokusgruppen gjennomførte jeg fokusgruppe 2. I denne fokusgruppen tok jeg utgangspunkt i kategoriene jeg allerede hadde funnet, mens jeg blant annet stilte spørsmålet; *Hvis de døde ikke er fra Norge, hva da i forhold til; Kommunikasjonsledd, samarbeid, profesjonalitet, kulturell brobygger, forhandling?* Jeg analyserte transkripsjonen av denne fokusgruppen etter samme metode som den første fokusgruppen, med stikkord, kategorier og fargekoding. Jeg sorterte de nye stikkordene i kategorier, og fant hovedkategoriene: *kommunikasjonsledd, samarbeid, rolleutførelse og kultur* med flere underpunkter. I analysen ble det transkriberte materialet kraftig redusert, og jeg valgte ut relevante utsagn under hver kategori. I denne prosessen har jeg mest sannsynlig utelatt utsagn som kunne vært aktuelle å ta med for en annen forsker. En annen forsker ville også kunne valgt andre deler og kategorier enn meg, og dermed konstruert en annen tekst enn jeg har gjort (jmf Leiulfsrud & Hvinden, 1996, s. 234).

Meningsfulle fenomener er bare forståelige i den sammenheng eller i den konteksten de forekommer. Det er sammenhengen som gir dem en bestemt mening. Forskeren må derfor plassere dem i en sammenheng for å kunne lese ut den mening de måtte ha. Konteksten for handlinger inneholder aktørens hensikter, de regler, normer de følger eller bryter og hvilke verdier de har (Gilje & Grimen, 1993, s. 152). Min ledetråd var

hele tiden å ta tak i de delene av materialet og de kategoriene, som var fremtredende for meg i forhold til problemstillingen. I tillegg fokuserte jeg på elementer som ble hyppig nevnt av deltakerne i fokusgruppene. Samtidig ønsket jeg å se på det empiriske materialet på flere måter, og utfordre min forforståelse. I det arbeidet brukte jeg den hermeneutiske sirkel, og vekslet mellom å se helheten og delene, mønstre og fragmenter i materialet. Jeg analyserte deltakernes ordvalg og bruk av uttalelser opp mot hovedtema, for så å se på de store linjene etterpå. Videre i analysen forsøkte jeg å se bak ordene, og hadde fokus på hva deltakerne egentlig snakket om ved bruk av ord. Hva handlet utsagnene om?

Når jeg sammenlignet kategoriene fra begge fokusgruppene, så jeg at kategoriene som omhandlet *kommunikasjonsmiddel*, *samarbeid*, *rolle* og *kultur* gikk igjen. Jeg sorterte videre stikkordene fra begge fokusgruppene i disse fire kategoriene, og ga kategoriene nye navn i tråd med hva stikkordene i kategoriene handlet om: *kommunikasjonsmiddel*, *rolleutførelse*, *samarbeid* og *formidling av det usagte*. Disse fire kategoriene ble også utgangspunktet for de fem empiriske kapitlene i oppgaven. Kategorien *kommunikasjonsmiddel* omhandlet opprinnelig både tolking til tegnspråk, og tolking til talespråk - med ulike utfordringer. Denne kategorien ble imidlertid veldig omfattende og lang, og jeg valgte å dele kategorien i to kapitler; *Tolking fra norsk til tegn/tegnspråk*, og *tolking fra tegn/tegnspråk til norsk*.

Metodiske og etiske refleksjoner

Før jeg kontaktet tolkene for intervju utarbeidet jeg et informasjonsskriv, og søkte om tillatelse fra Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD) til å gjennomføre prosjektet. Informasjonsskrivet inneholdt en beskrivelse av formålet til prosjektet, en presentasjon av problemstillingen og et løfte om konfidensialitet for fokusgruppedeltakerne. Jeg laget også en intervjuguide som ble lagt ved søknaden. Prosjektet ble vurdert som gjennomførbart i tråd med opplysninger gitt i meldeskjemaet hos NSD 30.10.14 (vedlegg 6). Jeg har fulgt kommentarene til godkjenningen i oppgaven. Oppgavens tittel har i nyere tid blitt endret fra «Medierte samtaler» til «Mediert samhandling». Dette er avklart med NSD (vedlegg 7).

Analysen har blitt gjort ut fra hva jeg tok med meg inn i prosjektet, hva jeg har lest og gjort i mitt eget liv. I den hermeneutiske analysen fortolket jeg deltakernes handlinger og utsagn. I denne prosessen har jeg pendlet mellom forståelse og forforståelse, og mellom delforståelse og helhetlig forståelse. Tolkefeltet står meg nært både profesjonelt og personlig. Det kan være problematisk å forske på områder som ligger nært seg selv som forsker. Ifølge Gilje & Grimen (1993, s. 11-12) kan vi bli så engasjert i en aktivitet, at vi ikke ser verken aktiviteten eller oss selv fra mer enn en side. I denne posisjonen har vi god innsikt, men mangler utsikt. For å få utsikt må vi betrakte våre aktiviteter utenfra, og systematisk studere aktivitetene. Forutsetninger vi tar for gitt kan gjøre oss blinde for hvordan problemer kan løses. Det har vært en utfordring å legge min *innforståthet* til side, og *leke* med datamaterialet. Det har også vært utfordrende å presentere materialet på en tydelig måte, slik at lesere uten tolkefaglig bakgrunn kan få innsikt i- og forståelse for hva tolkene har fortalt. Samtidig har det vært en stor fordel at jeg er tolk, med den kunnskapen det innebærer. Jeg har sett sammenhenger, og har kunnet male et større bilde av delene jeg har funnet i analysen. Den vitenskapsteoretiske forankringen har også påvirket valgene jeg har gjort. Jeg har gitt min egen forforståelse en viktig plass i prosessen, istedenfor å frigjøre meg fra den.

Det var tidlig klart for meg at fokusgrupper passet godt for mitt prosjekt og formål. Jeg ville vite hva tolkene hadde å si. I forkant av gjennomføringen av fokusgruppene, var det vanskelig å vite hvor mye informasjon jeg skulle sende til deltakerne. Jeg valgte å være åpen og informere så mye som mulig om temaet i oppgaven, uten å gi for mange føringer om hva deltakerne skulle snakke om. Jeg ville ikke legge ord i munnen på dem, og jeg håpet at de ville klare å overraske meg. Jeg ser også at redselen for å styre for mye viser seg i min rolle som moderator. Til tross for at jeg følte meg offensiv og frempå under intervjuene, viser transskriptet at jeg sa lite. Oppfølgings spørsmål og presiseringer, spesielt i den første fokusgruppen kunne gitt mer detaljert informasjon om emnene deltakerne diskuterte. Det at min stemme i fokusgruppene er tilbakeholden, kan henge sammen med min posisjon som *insider* i tolkeverden. Denne posisjonen kan ha hindret meg i å stille de vanskelige spørsmålene til deltakerne, som ville gitt meg flere eksempler på medaljens bakside; Grove tabber tolkene har gjort, eller når de har sviktet som tolker. Jeg ser likevel at deltakerne i fokusgruppene i stor grad åpent delte informasjon, og tok opp temaer som det finnes faglig spenning rundt. Fokusgruppene ga meg dermed tilgang til store mengder informasjon både på individ- og gruppenivå.

Denne informasjonen har gitt meg økt forståelse om fenomenet tolking. Dataene jeg samlet inn har også belyst min problemstilling fra flere perspektiver enn jeg forutså.

Reliabilitet (pålitelighet) og *validitet* (gyldighet) er viktige begreper når man skal se på forskningsfunnenes konsistens og troverdighet. Begrepene blir gjerne forbundet med kvantitativ forskning, men er også aktuelle i kvalitativ forskning. I undersøkelser med fokusgrupper fordrer gyldigheten at man utfører et systematisk stykke håndverk, gjør det gjennomskuelig for andre, og at man argumenterer analytisk overbevisende nok til at andre kan akseptere resultatene. For å styrke gyldigheten er det derfor viktig at det er sammenheng mellom de forskjellige delene av den samlede analytiske planen for prosjektet (Halkier, 2010, s. 127-129). Jeg har prøvd å styrke gyldigheten i mitt prosjekt ved å detaljert beskrive hvordan datainnsamlingen har foregått, og hvordan analysen er blitt gjennomført. Jeg har også redegjort for mitt innenfra-perspektiv, og hvordan det eventuelt har påvirket mine tolkninger (jmf Thagaard, 2013, s. 205). Fortolkningene og analysen er gjort av meg, med innspill fra veileder. I mitt prosjekt gjennomførte jeg to fokusgrupper der alle deltakerne fikk de samme spørsmålene. Fordelen med strategisk utvalg og fokusgruppe som metode, er at alle deltakerne har erfaring med fenomenene som diskuteres, og tvinges derfor til å være realistiske. På den måten kan man si at deltakerne validerer hverandre i intervjuet (Brandth, 1996, s. 157). Med én utskiftning, ble begge fokusgruppene gjennomført med de samme deltakerne. Det betyr at de fleste deltakerne har oversikt over hva som ble sagt i begge fokusgruppene, og hvordan jeg gjengir utsagnene i masteroppgaven.

Oppsummering

Ved å bruke fokusgrupper til dataproduksjon har jeg lært mye om gruppedynamikk og hvordan data kan produseres i diskusjoner mellom deltakerne, med innspill fra meg som moderator. Jeg har i dette kapittelet gjort rede for mine metodologiske valg, og beskrevet hvordan jeg fant- og behandlet datamaterialet som ble til de empiriske kapitlene jeg skal presentere videre i oppgaven. Jeg vil begynne med kapittelet jeg har kalt «*Vårt stilleste språk kan være en døråpner – om tolking mellom norsk og tegnspråk/tegn*».

4. Vårt stilleste språk kan være en døråpner - om tolking mellom norsk og tegnspråk/tegn

Samfunnsarbeid som praksis er kollektivt arbeid for endring, noe som alltid vil innebære dialoger (Sudmann & Folkestad, 2015, s. 10). Ifølge Freire (1999, s. 71-73) handler dialog om språk, og han skriver at ord er redskaper for å muliggjøre dialog. Freire vektlegger hvordan mennesker gjennom reell dialog kan bli aktive og kritiske, hvordan de kan få selvtillit og utvikle ny kunnskap. Gjennom dialog kan mennesker sette ord på den verden de lever i, og legge grunnlag for endringer både mellom de som deltar i dialogen, i individet selv, og i samfunnet for øvrig. Siden tolken har språket som sitt fremste verktøy, er elementene samhandling og kommunikasjon svært viktige i mitt prosjekt. Da jeg spurte tolkene i fokusgruppen *hva en tolk er*, svarte flere at en tolk er et kommunikasjonsmiddel mellom mennesker som ikke forstår hverandre. Ella brukte benevnelsen: «*Vi er en språkoversetter*». Fokuset ligger altså på språket og oversettelsen tolkene gjør mellom døve og hørende.

I dette kapittelet vil jeg skrive om dialog i samhandling, eksemplifisert av hva tolker gjør for å få samhandlingen til å fungere når de tolker fra norsk til tegnspråk mellom hørende og norske døve. Jeg kommer også spesifikt inn på hva tolkene gjør når de tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve.

«Vi er der for to parter» - om dialog

Menneskers ulike handlinger i relasjon til hverandre, står sentralt når oversettelse ses i lys av en dialogisk modell. Dialog innebærer ansikt-til-ansikt kommunikasjon. Det innebærer også at meningen med det som sies etableres fortløpende i samtalen, reforhandles og etableres på nytt mellom mennesker i et sosialt samspill (Wadensjö, 1998, s. 27-30). Dialogen er en grunnleggende prosess, der de som snakker sammen har som mål å forstå hva den andre sier (Gadamer, 2003, s. 114; Goffman, 1963, s. 95-96). Gjennom dialog kan de som snakker sammen få belyst sin situasjon, og dele sine erfaringer med andre. For hørende og døve som skal snakke sammen, skjer dette ofte via tolk:

Sara: «*Vi er der for to parter da..*»

Maja: «*Ja, som ikke kan forstå hverandre seg i mellom..*»

Sara (samtidig): «*..er viktig.. Ja, som ikke forstår hverandre.. ja..*»

Maja: «*Vi er på en måte kommunikasjonsledd mellom to parter da.. ja..*»

Tolkene tolker i ansikt-til-ansikt situasjoner som skjer mellom mennesker her og nå (Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 9-10). Tolkene jeg har intervjuet forteller at de har en aktiv rolle når de tolker, og tar en rekke valg i medieringen. De håndterer turtaking og misforståelser, de avbryter, reparerer, og de forhandler fortløpende om innholdet i det som sies. Oftest tolker tolkene mellom døve og hørende som begge er fra Norge, men av og til er de døve i tolkesituasjonene utenlandske.

Vestlige og ikke-vestlige døve – om ulike kategorier

Tolkene i fokusgruppen deler fremmedspråklige døve inn i to kategorier; Vestlige og ikke-vestlige døve. Denne kategoriseringen gjør de fordi tolkesituasjoner med vestlige døve deltakere, arter seg annerledes enn tolkesituasjoner med ikke-vestlige døve deltakere. Tolkene forteller at døve fra vestlige land i stor grad kan lese og skrive. De kan sitt nasjonale tegnspråk, de har fått skolegang i oppveksten og har brukt tolk før. Døve fra ikke-vestlige land kan i større grad mangle skolegang og være analfabeter i betydning av at de ikke kan lese, skrive eller har kjennskap til formaliserte tegnspråk:

Julia: «*Vestlige fremmedspråklige har jo av og til med seg ordbok i lommen.. Det er jo fantastisk! Jeg husker jeg hadde tolket mye for fremmedspråklige fra Midtøsten en periode, og så var det en mer vestlig fremmedspråklig da, kunne over hodet ikke norsk tegnspråk, og sa bare: «Stav det litt nøyaktig så jeg kan slå det opp i boken». Er det mulig??»*

Flere: «*Ja, mmm..*»

Julia: «*For jeg hadde jo glemt at; Selvfølgelig – ikke analfabet. Er jo superkompetent i sitt eget språk i hjemlandet, kommer til Norge og vet at det finnes jo ordbøker, og her er det bare til å slå opp – fantastisk! 😊*»

Kort oppsummert mener tolkene på generell basis at suksessfaktorene for god tolking er at de forstår de som snakker, og at de klarer å produsere tegnspråk eller norsk som er

forståelig for personene de tolker for. I tillegg nevner Leah en annen suksessfaktor som handler om at tolkene har forutsetning for å tolke bra, når de kjenner innholdet i det som skal tolkes:

«Det er ikke til å stikke under en stol at når det er oppdrag som jeg kan, for eksempel ishockey.. Da føler jeg meg kjempegod, for da vet jeg hva de snakker om - sant.»

Når temaet i fokusgruppen var utfordringer, kom deltakerne inn på tolking for fremmedspråklige døve fra ikke-vestlige land, med liten kjennskap til språkene tolkene kan. Tolkene understreket sin egen utilstrekkelighet i tolking for denne gruppen. De forteller at de har utdanning i tolking mellom norsk og norsk tegnspråk, men lite utdanning i andre lands tegnspråk og tolking for fremmedspråklige døve. Llewelyn-Jones & Lee (2014, s. 9) skriver at hvis tolkingen skal fungere optimalt, må tolkene blant annet ha flytende kunnskaper i språkene de oversetter mellom. Dette er ikke tilfellet når tolkene tolker for fremmedspråklige døve. I de situasjonene der de fremmedspråklige døve er analfabeter, og mangler kjennskap til talespråk og tegnspråk, er språkbarrierene store. Tolkene forteller at de her opplever at de fremmedspråklige døve på mange måter er *språkløse*. Tolkene er klar over noen kan reagere på benevnelsen *språkløse*, og Julia forteller at hun bruker denne benevnelsen for å få frem et poeng:

«Jeg fikk en irettesettelse når jeg sa at jeg har lyst til å gå ut i det offentlige Norge og si at disse menneskene er språkløse! Da var det en gammel tolk som var litt sånn; «Ingen er språkløs, alle har et språk!».. Ja, det er greit, men hvordan skal vi klare å få forklart hvor sårbare disse menneskene er?»

Hun eksemplifiserer språkløsheten på denne måten:

Julia: «Og enkelte av de døve har jeg opplevd ikke har kunnet signere ting, de kan ikke skrive navnet sitt.. når de kommer til Norge.. Og det.. Det må vi heller ikke glemme at flere av dem er rett og slett analfabet, har ikke grunnleggende skolegang, med den opplysningen som følger med det, har ikke et etablert tegnspråk fra sitt hjemland og kommer til et introduksjonsprogram i Norge som krever selvstendighet og autonomi, og informert samtykke..»

Tolkene har imidlertid alltid som utgangspunkt at fremmedspråklige døve er kompetente i kommunikasjon:

Julia: «Men så har de selvfølgelig, alle innehar jo fra de er født den evnen til å kommunisere, og den har jo selvfølgelig flyktninger som kommer til Norge også..»

Når de som skal snakke sammen mangler felles språk, oppstår det barrierer i kommunikasjonen. Tolkene i fokusgruppen forteller videre hva de gjør for å få hørende og fremmedspråklige døve til å forstå hverandre, til tross for språklige kommunikasjonsbarrierer.

«Løsrivelse fra originalen» - om tolkenes skjønn

Alle profesjoner utøver skjønn. Som profesjonsutøvere som anvender sine ferdigheter i praksis, tar tolkene valg og beslutninger i tolkesituasjonene. Siden tolkene ikke oversetter ord for ord men meningen i det som sies, kan tolkenes versjon av det som sies som nevnt ligge nært eller fjernt fra originalytringen (Jareg & Pettersen, 2006, s. 28; Wadensjö, 1998, s. 50). Tolkene i fokusgruppen bruker benevnelsen «å bryte ned språket» når de snakker om oversettelsen de gjør fra norsk talespråk til tegn. Denne benevnelsen favner flere elementer. Tolkene forteller at de blant annet *reduserer* ytringene som skal tolkes, når de tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve. De utelater overfladiske ord og uttrykk, og oversetter meningsinnholdet i det som sies:

Ella: «Det er veldig spennende å jobbe med fremmedspråklige.. Du lærer å kommunisere på en helt annen måte, der du går vekk i fra masse av disse frasene og det overfladiske, og går til kjernen av det det egentlig gjelder.»

En annen side ved å redusere ytringene som tolkes, handler om at tolkene konstruerer en ny term på språket de tolker til (Jareg & Pettersen, 2006, s. 27). Tolkene forteller at det norske begrepet *sosialkontor* kan bli oversatt med HUS – Penger¹² eller PENGEHUS for fremmedspråklige døve som er nye i Norge. Det ligger mer i begrepet sosialkontor enn penger, og når begreper blir forenklet komprimeres innholdet i begrepet. Tolkene tolker i kontekst, og når de gjør slike reduksjoner tar de tak i det de tror er mest aktuelt

---

¹² For å skille norske ord fra tegn på tegnspråk, skrives tegn i denne oppgaven med store bokstaver (jmf Marit Vogt-Svensen (1983, s. 5).

for den de tolker for. De står dermed i et dilemma; Skal de forenkle det som sies, og øke sjansen for at tolkingen blir forståelig for den fremmedspråklige døve? Eller skal de tolke mest mulig av det som sies, for å få med en detaljert beskrivelse av begrepene som brukes? En annen konsekvens av å forenkle språket til de som snakker, er at samtalepartene får feil bilde av hverandre. I tillegg fratras partene muligheten til selv å justere sine ordvalg, sin uttryksmåte og sine reaksjoner på det den andre sier (Skaaden, u.å).

Tolkene forteller at de forenkler språket som et ledd i å bygge på et begrep den fremmedspråklige døve allerede kan. De utvider innholdet i begrepet med flere detaljer når den fremmedspråklige døve forstår mer tegnspråk. Ifølge Jareg & Pettersen (2006, s. 27) kan tolken, når det ikke finnes et ekvivalent uttrykk på mottakerspråket, blant annet kort forklare betydningen av begrepet. Lomheim (1999, s. 87-89) refererer til dette som eksplikasjoner eller forklarende tillegg. Eksplikasjoner kan blant annet være nødvendig å benytte i samtaler der de som snakker sammen har veldig forskjellig erfaringsbakgrunn. Tolkene forteller at en del av å bryte ned språket, handler om at de visualiserer norske ord. Dersom det dukker opp et ord den fremmedspråklige døve ikke kan, bruker tolkene flere tegn for å vise innholdet i ordet de oversetter. Det betyr at de kan bruke *flere* tegn for å oversette *et* norsk ord. Å bryte ned språket er på den måten en misvisende term, siden det også kan handle om å *skape- og utvide språket* ved å bruke flere tegn enn det som sies med ord på norsk. Julia forteller at hun bruker synonyme tegn for å presentere nye begrep i tolkingen. Hvis begrepet er *skole*, visualiserer hun tegnet i en kontekst med tegn den døve kan assosiere med det norske ordet skole, i tillegg til at tegnet for SKOLE blir presentert:

Julia: «Og når du spurte eksempler på å bryte ☺ ned språk, så kom jeg plutselig på eksempelet «skole» blant annet. Det var et av de enkle begrepene vi måtte tolke.. Men det innebærer jo 1000 tegn, for det er jo liksom (viser med tegn): «HUS – PERSON SOM GÅR – SITTE – BOK – BLA I BOK – LESE MED PEKEFINGEREN I BOKEN».. Og så er det alle mulige håndformer for å lese og skjønne, utdanning, lærer, pugge, studere, og til slutt gjør vi liksom tegnet SKOLE og peker og nikker for å gjøre det tydelig»

Tolkene er i så måte med på å skape språk for den fremmedspråklige døve, ved at vedkommende gjennom tolken lærer flere begreper i det norske språket og tegn på

tegnspråk. Tolkene oversetter i den konteksten de befinner seg i, og i en kontekst de tenker at den fremmedspråklige døve kan forstå. Folkestad (2003, s. 148) viser til Garfinkel som kaller dette *indexical expressions*, der språk ut over å løse en kode av etablerte termer, grammatikk og setningsoppbygning, også må ses i relasjon til konteksten de ytres i. Tolkene forteller at noen begreper er vanskelige å oversette, fordi de fremmedspråklige døve ikke kjenner til konteksten. Tolkene nevner fraser som «*i henhold til gjeldende retningslinjer for forhøyet grunnstønad*» som hyppig brukt i norsk velferds kontekst, og vanskelig å visualisere selv satt i kontekst.

Ella gir et eksempel på hvordan tolken må være kreativ i tolkesituasjonen for å få budskapet frem. Hun forteller at hun forankrer tolkingen i konkrete i konteksten – dette tilfellet ansatte på politistasjonen:

«Du kan instruere den hørende på... politistasjonen for eksempel, så kan den ene tolken prøve å forhandle, og så kan tolkene: «Hvis du peker på navnet ditt, bildekortet ditt, ditt ansikt, ditt navn, så kan hun oversette eller han oversette, og så blir det tydelig hva du tenker på.. For her.. vi når ikke frem, så hvis vi prøver med pek da.. Hvis du kan peke på noe, så kan vi oversette.. Og så kan vi se om det fungerer»... At du som tolk kan komme med litt forslag til.. en løsning..»

I tillegg nevner Sofia at å bryte ned språket, handler om å sjekke ut at hun blir oppfattet av den døve. Dette gjør hun ved å foreta avklaringer, og spørre om vedkommende oppfatter henne underveis i tolkesituasjonen. Hun sier også at hun *forhandler* med den døve i tolkesituasjonen, og oppklarer fortløpende hvis det er uklart hva han eller hun sier. Dette gjør hun også ved å stille konkrete spørsmål til den fremmedspråklige døve når hun skal oversette fra tegn til norsk:

«Det å bryte ned språket handler for meg om: «Ja, jeg får ikke helt tak i.. Mener du.. Hvem?» Og da legger jeg på stemme for at den hørende skal skjønne at, nå driver jeg og snakker med den døve, og prøver å forhandle for å få frem hva han egentlig snakker om..»

Leah: «Mmm»

Sofia: «For jeg aner ikke, sant.. Det er ikke noe å.. sammenhengen blir borte.. Og ofte også, når det gjelder det meningsbærende i setningene sant..»

Tolkene forteller videre at de benytter tegnspråkets visuelle aspekter når de tolker for fremmedspråklige døve.

«Det visuelle aspektet» - om oversettelse fra talespråk til tegn

Når tolkene tolker for fremmedspråklige døve benytter de seg av det Hualand (2008, s. 17) kaller tegnspråkernes visuelle aspekter, og overskridelsesevne på tvers av landegrensener. De visuelle aspektene gjør at tolkene er i stand til å kommunisere med fremmedspråklige døve til tross for at de ikke har felles språk. Det visuelle ved tegnspråk kan handle om ulike ting. I tillegg til tegnspråkernes overskridelsesevne på tvers av landegrensener, er tegnspråk simultant i motsetning til talespråk som er sekvensielt. Det betyr at hender, ansiktsmimikk, munn og kropp beveges samtidig når man uttrykker seg, og hver del gir mening (Schröder, 2006, s. 81). For å illustrere dette kan 28 ord i en norsk setning: *Gutten hoppet lystig på trampolinen, han hoppet stadig høyere men da han tok en salto høyt oppe i luften, falt han og landet hardt med høyresiden i trampolinen*, uttrykkes med 3 tegn på tegnspråk: «TRAMPOLINE, GUTT og HOPPE¹³» med tilhørende munnbevegelser og mimikk. Ved å benytte dette visuelle aspektet kan tolkene uttrykke lange norske setninger med få tegn. Det betyr at de sparer tid når de tolker, og kan oversette simultant også ved høyt taletempo. I eksempelet over kan tegnet HOPPE modifiseres. Det betyr at utførelsen av tegnet endres og får flere betydninger ved at det dras ut i tid og vises med ulik intensitet. HOPPE er et ikonisk¹⁴ tegn der pekefinger og langfinger vendes med fingertuppene ned mot gulvet og illustrerer to bein. I fokusgruppen forteller tolkene at de i stor grad støtter seg på slike ikoniske tegn og konkreter når de tolker for fremmedspråklige døve. De bruker i mindre grad abstrakter og arbitrære¹⁵ tegn:

Julia: *«Det er ting som gjør tolking for fremmedspråklige så kjekt, fordi plutselig så er språket ikke så rigid, og innenfor.. en slags definisjon.. plutselig så er det*

---

¹³ Tegnet HOPPE tilhører gruppen polymorfemiske tegn, og heter proform. Alle delene av det polymorfemiske tegnet har betydning; Hvordan vi bruker håndformen, hvilke bevegelser vi tilfører håndformen og hvilken retning vi gir håndformen (Malmquist & Mosand, 1996, s. 106).

¹⁴ Ikoniske tegn gir en billedlig fremstilling av hvordan ting ser ut eller hvordan ting skjer (Schröder, 2008, s. 33).

¹⁵ Arbitrære tegn er det motsatte av ikoniske tegn, og er ikke motivert av tegnets betydning (Malmquist & Mosand, 1996, s. 56).

veldig mye kreativitet ute og går.. rett og slett.. Selvfølgelig.. alt av småord og norsk er bare å glemme, så konkrete tegn, for konkrete ting, går jo fint, og så etter hvert bygge på med mindre.. altså..»

Ella: «Ikoniske tegn går ofte.. Hvordan ting er..»

Julia (overlappende): «Ja.. Ikke sant..»

Ella (samtidig): «Hvordan disse tingene vi snakker om ser ut, tegne dem..»

Sofia: «Ikke abstrakte tegn.. på en måte..»

Julia: «Nei, for der stopper det seg jo veldig, i begynnelsen, abstrakte tegn.. det funker jo ikke så godt.. Tegning, hvitt papir, penn.. Bruke en mann i rommet, en dame i rommet, for å vise at nå snakker vi om det, og kanskje også få inn begreper.. Mann og dame på norsk tegnspråk.. Veldig kreativt! Og litt sånn dugnadsarbeid, kjekt å være to fordi når min kreativitet har stoppet, så har kanskje co-tolken¹⁶ min fortsatt noen løsninger vi kan kjøre på med.. ☺»

Flere: «Mmm ☺..»

På den andre siden kan visualisering være en utfordring. Dette gjelder for eksempel når tolkene opplever at temaet de skal tolke går ut over tolkens, og kanskje også den fremmedspråklige døves, intimsfære:

Julia: «En av de tingene som jeg synes var vanskelig når det kom flere flyktninger på en gang det var at legeundersøkelsen på introduksjonsprogrammet begynte konsekvent til kvinnelige... pasienter eller ja.. flyktninger; «Er du omskåret?»..»

Flere: (himler med øynene): «latter..»

Julia: «Du har jo ikke noe annet enn det visuelle å hjelpe deg med, og la hemningene fare ☺.. Ja..»

Flere: «Ja ☺..»

En annen utfordring tolkene nevner i kommunikasjonssituasjoner mellom hørende og fremmedspråklige døve, er å holde oversettingen til konkrete, når den andre parten i dialogen ikke snakker i konkrete. Det blir derfor en utfordring å oversette tenkte situasjoner:

---

¹⁶Co-tolk eller støttetolk er den tolken man samarbeider med før-, under- og etter oppdrag, der to eller flere tolker jobber sammen (Dette er min definisjon).

Julia: «Hvis du gjør sånn.. Det må du ikke gjøre, for da skjer sånn og sånn».. Men bruker har jo ikke begrep for «hvis», eller «kanskje», eller «fordi» eller «konsekvens», eller.. Så begynner du da med en sånn tankeboble (fra tegnspråk): «Hvis du bruker opp pengene dine nå så får du ikke noe mer sosialpenger denne måneden her». Ja, ok: Penger-TOMT, TOMT, TOMT... Tidslinje forstår ikke, nei flott.. Hvis du.. Nei, der var det «hvis» ja.. Det var kjempeutfordrende! Det er virkelig en av de store utfordringene, når tolkingen må være så konkret at tenkte situasjoner.. det tar litt tid før man kan begynne å bruke det.. i oversettingen»

Ella nevner noe av det samme, og ser behovet for å ha med seg en co-tolk for å få innspill på visualisering:

Ella: «Når du tolker for fremmedspråklige døve da jobber du, og jobber, og jobber... og så får du kanskje ikke den pausen til å tenke som Julia sier: «Hvordan skal vi løse det, og så føler du deg bare dum, for du kommer ikke gjennom med noe».. Så tenker du: «Hva mangler jeg som tolk? Hva er det jeg mangler, hva mister jeg her for å ikke komme gjennom..?» Og da har du kanskje en støttetolk ved siden av som sier; «Vi prøver med pek».. «Ok»..»

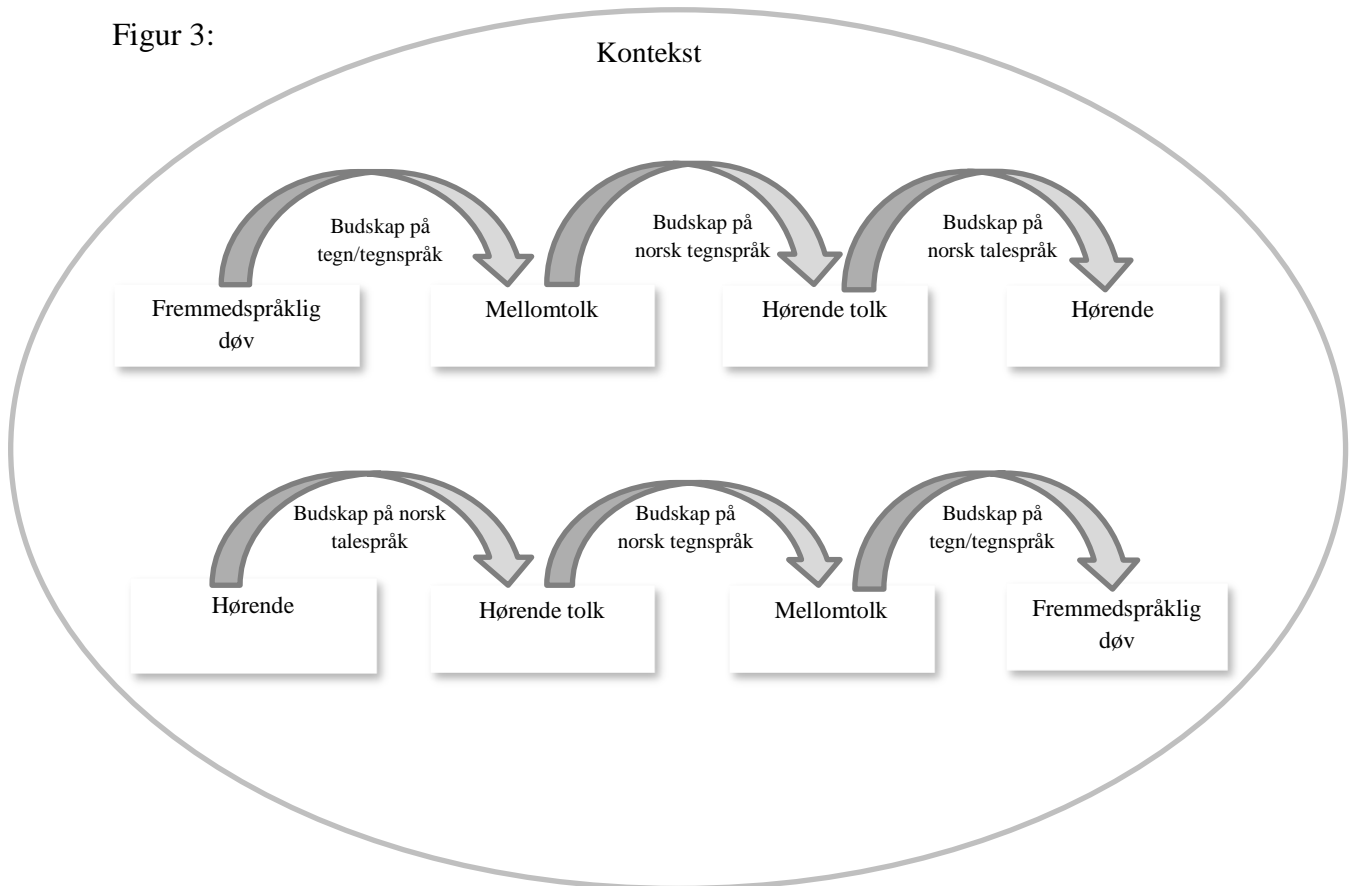
De språklige utfordringene tolkene kjenner på når det kommer til tolking for fremmedspråklige døve, kan resultere i at døve tolker kobles inn i samtalene mellom hørende og fremmedspråklige døve. Disse kalles gjerne mellomtolker, og er tegnspråklige døve. Jeg vil nå skrive litt om hva tolkene i fokusgruppen fortalte om mellomtolking, og hvordan de bruker mellomtolking for å få kommunikasjonen til å fungere mellom hørende og fremmedspråklige døve.

«Det er ikke nok med meg her..» - om døve mellomtolker

Per i dag finnes det ikke noen offentlig utdanning for døve som vil bli tolker i Norge. Det finnes heller ingen organisering, eller system som lønner døve som tar på seg oppdrag som mellomtolk. I praksis kan mellomtolken benyttes på ulike måter. Mellomtolking skjer på ulike arenaer, og har ulik organisering. I dag fungerer mellomtolking i stor grad som et supplement til den hørende tolkens oversettelse.

Mellomtolken trer inn som bistand der den hørende tolken ikke klarer å avlese den fremmedspråklige døve, eller produsere tegnspråk som den fremmedspråklige døve forstår (Forestal, 2015). Tolkesituasjoner med mellomtolk involverer minst 4-5 personer. To som skal snakke sammen og to - tre tolker. En fremstilling av en samtale med både hørende tolk og mellomtolk kan se slik ut:

Figur 3:

I hovedsak avleser mellomtolken den fremmedspråklige døve, oversetter det til norsk tegnspråk til den hørende tolken, som tolker det videre på talespråk til den hørende parten. I motsatt tilfelle tolker den hørende tolken det som sies av den hørende parten til tegnspråk, mellomtolken avleser den hørende tolkens tolking, og oversetter dette til tegn til den fremmedspråklige døve.

I min empiri ser det ut til at norske tolkers behov for mellomtolk dukker opp i de situasjoner der Sara sier:

*«Det er ikke nok med meg her.. Det må noe mellom.. (...) Dette fikser jeg ikke..
Jeg skjønner ikke somalisk tegnspråk..»*

Mellomtolken beskrives i fokusgruppen som en som kan være med å ta ansvaret for det som skal oversettes i tolkesituasjonen, i tillegg fremheves det at norske døve i mange situasjoner har bedre språklige forutsetninger for å tolke til fremmedspråklige døve:

Sofia: «Norske døve med stor D, de er stort sett så bereist i både verden og i den digitale verden at de kommuniserer på tvers av landegrenser. De kommuniserer på en helt annen måte enn det vi kan forestille oss..»

Når tolken oversetter til sitt morsmål kan han eller hun benytte sin språklige- og kulturelle ekspertise, og gjøre mer nøyaktige oversettelser (Forestal, 2015). Dette forteller også Leah noe om:

«Tegnspråk er deres førstespråk. De har de bitte bitte små nyansene, og.. som jeg aldri kommer til å få 100 % under huden.. Det er ikke mitt førstespråk..»

Dette kan ses i sammenheng med det Forestal (2015) skriver om mellomtolking i USA, der tolkene tolker mellom engelsk og amerikansk tegnspråk, og mellomtolkene:

(...) follow the interactive rules of ASL, as well as the natural discourse flow, using rapport and cultural knowledge to guide the interaction. They use their inherent understanding of the cultural and linguistic needs of the Deaf consumer(s) to manage and mediate between participants and to coordinate the process as a whole.

I tillegg påpeker tolkene i fokusgruppen:

Maja: «En mellomtolk kommer inn for å forklare begreper og sånne ting.. Det er ikke vår oppgave som tolk.. Vi skal «bare oversette»..»

Flere (samtidig): «Mmm.»

Sofia: «Men jeg tenker også, at det er lettere å forklare ting på sitt eget språk.. Det er noe med det..»

Leah: «Mmm.. Ja..»

Sofia: «Den indre forståelsen for eget språk.»

Maja forteller at mellomtolkene i større grad enn de hørende tolkene kan «forklare begreper» hun som hørende tolk ikke har som oppgave å forklare. Hun utdyper ikke hvorfor det er slik, men siden mellomtolking enda ikke er satt i system, ser hun at mellomtolkene har større frihet til å for eksempel legge til eksplikasjoner i sin oversettelse. Senere i intervjuet sier Sara:

«En mellomtolk ser flere løsninger tenker jeg ofte..»

For at mellomtolkingen skal være funksjonell og vellykket, må hørende og døve tolker bli et team med felles mål om at oversettelsene skal fungere best mulig (Forestal, 2015). Siden det ikke finnes et organisert tilbud om mellomtolking i dag, har heller ingen plikt til å følge opp med kvalitetskontroll av tolkingen. Ved å samarbeide med døve tolker mister de hørende tolkene noe av kontrollen over produktet som leveres i tolkesituasjonen. Sara uttrykker bekymring for hvordan resultatet blir når budskapet må gjennom *to* tolker, før det når frem til mottakeren:

«Hva gjør den tolken igjen da, hvordan kompenserer den, hvis den kompenserer i det hele tatt. Sier de faktisk alt som burde bli sagt?»

I tillegg jobber døve tolker konsekutivt, mens hørende tolker oftest oversetter simultant til og fra tegnspråk (Forestal, 2015). Tolkene i fokusgruppen forteller at mellomtolking kan fungere bra på mindre oppdrag med få deltakere, der dialogen står i fokus. I tolking for fremmedspråklige døve, hender det også at de hørende tolkene oversetter konsekutivt. Dette skjer på grunn av de språklige barrierene, som gir tolkene et større behov for å avklare om de forstår og blir forstått av den fremmedspråklige døve.

Julia nevner også et annet aspekt som er avgjørende for om mellomtolking fungerer:

«Jeg prøvde også å bruke mellomtolk.. innimellom.. Det funket av og til veldig bra, av og til funket det faktisk skikkelig, skikkelig dårlig. Det var nesten litt sånn personlig nederlag for jeg trodde det skulle funke så bra.. Når brukerne selv organiserte mellomtolk.. så funket det stort sett bedre enn når tolketjenesten skulle organisere.. mellomtolk, for da var det en person som ikke nødvendigvis var så kjent for bruker, vi gjorde noen forsøk med døve med liten d.. Det fungerte jo dårligere enn å bruke oss tolkene.. fordi vi hadde jo vennet oss til en slags visualiseringsgreie.. Så det hadde vi rett og slett varierende.. erfaring med,

men veldig kjekt når det funket altså, da var det jo litt sånn at vi bare kunne si det vi skal si.. ☺

Ulike vilkår må altså fylles for at mellomtolking skal fungere optimalt; Tolkene må samarbeide med hverandre, og situasjonen må være tilrettelagt slik at det kan tolkes konsekutivt. Mellomtolkingen må også organiseres i samarbeid med den fremmedspråklige døve, og mellomtolken bør være en døv med stor D.

Oppsummering

Norske tolker tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve til tross for at de ikke er utdannet til det, eller føler seg kompetente til oppgaven. Tolkene deler fremmedspråklige døve inn i vestlige- og ikke vestlige døve, der sistnevnte gruppe nevnes som mest komplisert å tolke for. Det er flere grunner til dette. Tolkene nevner at fremmedspråklige døve mangler kunnskap om språkene tolkene kan, og tolkene mangler kunnskap om språkene de fremmedspråklige døve kan. Tolkesituasjonene mellom hørende og fremmedspråklige døve er preget av prøving og feiling for å få samhandlingen til å fungere. Tolkene forteller at de behøver frihet når de oversetter, og løsriver seg i stor grad fra originalbudskapet i oversettelsen. Løsrivelsen handler om komprimering og eksplikasjoner, der hovedmålet for tolken er at de som snakker sammen skal forstå hverandre til tross for de språklige barrierene. I tillegg benytter tolkene seg av tegnspråkernes visuelle fordeler, ikoniske tegn, konkrete og simultanitet når de tolker for fremmedspråklige døve. Tolkene formidler ikke nødvendigvis ordene som sies i tolkesituasjonen, men meningen med det som sies. De tilpasser språket slik at de som skal snakke sammen kan forstå hverandre. Tolkene nevner også situasjoner der det ikke er nok med hørende tolker. I disse situasjonene har tolkene behov for mellomtolk. Mellomtolkene er tegnspråklige døve, som blant annet bistår de hørende tolkene i oversettelsen mellom tegnspråk eller tegn, og norsk.

Jeg har så langt skrevet om tolking fra norsk til tegn eller tegnspråk. Videre vil jeg se på hvilke utfordringer tolkene møter når de tolker mellom tegnspråk/tegn og norsk.

5. «På norsk trenger du så mange ord!» - om tolking mellom tegnspråk/tegn og norsk

Samfunnsarbeid handler på et nivå om å hjelpe andre med å komme til orde – både i eget liv, i lokalmiljø og i samfunnssammenheng (Owren, 2008, s. 10). Tolkene i fokusgruppen forstår viktigheten av sin rolle i døves kommunikasjon med hørende. Når de oversetter det døve sier fra tegnspråk eller tegn til norsk talespråk, gir de døve mulighet til å uttrykke seg og bli hørt. Tolkene gir altså døve bokstaveligtalt en stemme for omverden.

I dette kapittelet vil jeg skrive om dialog i samhandling, eksemplifisert av hva tolkene gjør for å få samhandlingen til å fungere mellom døve og hørende når de tolker fra tegnspråk til norsk, og mellom hørende og fremmedspråklige døve i tolking fra tegn til norsk.

«På tegnspråk kan du si mye så kjapt..» - om utfordringer i tolking fra tegnspråk til norsk

Tolking fra tegnspråk til norsk handler om at tolken avleser hva den døve sier, og gjør det tilgjengelig for den hørende på talespråk. Språkene tolkene oversetter mellom har ulike modaliteter. Talespråk er et språk for hørselen, mens tegnspråk er et språk for synet. De ulike modalitetene påvirker oversettelsen. På samme måte som nevnt i kapittel 4, fører språkenes ulikheter til at tolkene av og til bruker flere tegn for å oversette få norske ord til tegnspråk, og av og til bruker de flere norske ord for å oversette få tegn. Dette kan illustreres på følgende måte:

Hvis du på tegnspråk skal fortelle at du har falt av en hest, må du si noe om hvordan du falt, hvilken retning du falt, hva slags ansiktsuttrykk du hadde da du falt, og hvor lang tid det tok før du falt av – samtidig. Hvis du i tillegg vil si noe om hvordan bena ble kastet opp i luften i fallet, kan du det også. Norsk tegnspråk består nemlig av så visuelle og ikoniske konstruksjoner at du kan uttrykke flere sider ved en hendelse på én og samme tid. (Bø, 2014).

Hvis du skal si den norske setningen «Rytteren hadde ridd uanstrengt en god stund før vedkommende plutselig falt rett av hesten, flakset forskrekket gjennom luften og ble liggende med bein og armer til alle kanter» trenger vi 28 ord, med stort og smått. På tegnspråk kan det samme sies med 3 verb: ri, falle og ligge. Modifisert med ansiktsuttrykk, bevegelse, retning og hvor lenge vi holder bevegelsene, uttrykker de 3 tegnene det samme som setningen på norsk (Bø, 2014). Fordelene med tegnspråkets simultanitet og visuelle aspekt som tolkene benytter når de tolker *til* tegnspråk, blir på den måten en utfordring når tolkene skal oversette *fra* tegnspråk til norsk:

Leah: «*Problemet er at vi ligger etter når vi tolker, og tempoet går kjempefort, og de prater de, og innen vi har fått tolket det ferdig så har de andre begynt på noe helt annet..*»

På talespråk kommer språklydene og ordene etter hverandre, tungen og stemmebåndet beveges for å skape lydene og språket. Noe budskap kan uttrykkes simultant på talespråk også. Vi bruker for eksempel variasjoner i tonefallet for å uttrykke noe samtidig som ordene sies. Talespråk er likevel mer sekvensielt enn tegnspråk, siden språklydene og ordene i en setning kommer etter hverandre (Schröder, 2006, s. 81). Når ridehistorien og fortellingen om gutten på trampolinen fra kapittel 4 skal tolkes til norsk talespråk, trenger tolken derfor mange norske ord for å uttrykke det samme som den døve sier med få tegn og tilhørende mimikk på tegnspråk.

Ifølge Jareg & Pettersen (2006, s. 24) er det vanlig at tolker som tolker mellom to språk, behersker et av språkene bedre enn det andre. I de aller fleste tilfeller er det morsmålet tolken behersker best. Urdal (2011) har i sin masteroppgave forsket på tolking fra tegnspråk til norsk. Hun viser til Visson (1991, s. 12) som skriver at talespråktolker som oversetter mellom to talte språk, oftest synes tolking *til* sitt morsmål er lettere enn tolking *fra* sitt morsmål. Urdal påpeker imidlertid at det blant tegnspråktolker kan se ut til at det er motsatt.

Gjøen (2008, s. 145) skriver i Norges Døveforbunds jubileumbok at «for å sikre ytringsfriheten for døve trenger vi tolker med nok kunnskaper til å formidle trygt det de tolker, som avleser døve uten problemer og som selv er behagelige å avlese». Hun setter fokus på hvor god tolken er til å avlese og produsere tegn. Dette kan ses i sammenheng med ekvivalens, og kvalitet på tolkeproduktet tolkene leverer (jmf Lomheim, 1999, s 71-72). I fokusgruppen diskuterte tolkene tolking fra tegnspråk til norsk, knyttet til

barrierer for samhandling. Flere sier seg enig i at det kan være vanskelig å avlese hva døve sier på tegnspråk eller tegn. Sara understreker at det er viktig å avklare situasjonen, i de tilfeller der hennes versjon ikke holder samme kvalitet som den døves utsagn:

Sara: «Du må tørre å vise at jeg.. jeg er ikke noe god på det.. Jeg vil virkelig gjøre mitt beste, men dette her.. Jeg skjønner ikke en dritt av å programmere datamaskiner jeg, og så vet du at han døve som sitter der skjønner alt. Da sier jeg fra til den hørende; «Når han prater og jeg kommer med dårlig stemmetolking¹⁷ så er det bare fordi det er jeg som ikke kan det»..»

Leah (overlappende): «Ja, det er utrolig viktig!»

Sara (Samtidig): «Ja.»

En konsekvens av at tolkene ikke forstår hva den døve sier, er at den døve kan bli satt i dårlig lys hos den hørende. Det er tolkenes fremstilling av det den døve sier som når frem til den hørende samtalepartneren:

Leah: «Det er klart, vi kan jo gjøre døve verre hvis vi ikke helt skjønner...»

Sara: «Ja.. Hvis du ikke skjønner hva han sier..»

Leah: «Ja.. ☺..»

Det er stor enighet i gruppen om at tolken har ansvar for å oppklare hvis det er *tolken* som ikke forstår hva som sies. Dette kaller tolkene for å reparere, noe som innebærer en avklaring med den døve for å komme til en forståelse av hva som sies. Videre vil jeg legge an et mer positivt perspektiv. Jeg vil se på suksessfaktorer, og hva som kan avhjelpe tolkene når de tolker fra tegnspråk til norsk.

Hva må til for at tolkingen fra tegnspråk til norsk skal bli bra? – om suksessfaktorer

I tolking fra tegnspråk til norsk understreker tolkene at den største suksessfaktoren er det de kaller *brukerkjennskap*. Begrepet henger sammen med det Folkestad (2003, s. 150) kaller *god kjennskap*. Han beskriver god kjennskap som grunnlaget vi trenger for å

---

¹⁷ Stemmetolking er et annet begrep for tolking mellom tegnspråk og talespråk (Dette er min definisjon).

forstå mennesker som ikke har verbal-språk. I sammenheng med min tematikk, trenger tolkene god kjennskap når de tolker for mennesker som snakker et annet språk enn seg selv. Tolkene forteller at det er viktig å kjenne måten den døve snakker på, og blant annet hvilken dialekt¹⁸ og sosiolekt¹⁹ vedkommende har. Til tross for at tolkene i utgangspunktet ser både den hørende og den døve som sine brukere, benytter de *brukerbegrepet* utelukkende om den døve i situasjonen. Brukerkjennskap handler på den måten om at tolkene som tolker for en döv over tid og i ulike situasjoner, opparbeider seg en kompetanse i å tolke for vedkommende. De blir kjent med den døve, og det blir stadig lettere å avlese hva vedkommende sier. I fokusgruppene etterlyser tolkene tanken om å etablere et team av tolker i bestemte saker eller rundt bestemte personer, for å sikre kvaliteten på tolketjenesten som gis:

Sara: «Å velge riktig tolk til riktig oppdrag, er så innmari viktig..»

Leah (samtidig): «Ja, det tenker jeg også..»

Maja: «Jeg tenker vi starter sånn helt fra begynnelsen av kanskje, og bare; Okai, dette er en så alvorlig sak, og dette kommer til å bli en sak fremover, vi må ha et godt team rundt denne saken her, for å gi god kvalitet..»

Sara (samtidig): «Ja! Her må vi bygge opp et team!»

Sofia (samtidig): «Faktisk lage et team.»

Maja: «Ja, rett og slett ha et team altså..»

Ella (samtidig): «Jeg er helt med på at i noen saker så kan du ikke rullere, i psykiatrien eller barnevern eller..»

Hvis tolketjenesten oppretter team av faste tolker som tolker for bestemte personer over tid, sikres både tolkene og de det tolkes for større stabilitet rundt oppdraget.

Fremmedspråklige døve får mulighet til å forholde seg til- og bli bedre kjent med et begrenset antall tolker. Å tolke i faste team gir også tolkene god kjennskap til konteksten rundt oppdraget. De får i tillegg mulighet til å stille godt forberedt til tolkingen, siden de er kjent med personene i situasjonen, innholdet og saksgangen. Ella

---

¹⁸ Dialekter på tegnspråk har ikke sammenheng med geografi på samme måte som dialekter på talespråk. Tegnspråkdialektene har oppstått i tilknytning til de områdene der døveskolene fantes tidligere. Lastet ned: <http://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/#dialekter>

¹⁹ Sosiolekter er sosiale varianter av norsk tegnspråk som for eksempel ungdomsslang, kjønnsbetingede varianter og aldersbetingede varianter av språket. Lastet ned: <http://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/#dialekter>

og Julia nevner fordelene med å ha et team av tolker rundt nye fremmedspråklige døve som nettopp har kommet til Norge:

Ella: «Også tenker jeg også litt at det er greit å være et team rundt de nye som kommer, og at de går igjen, noen av de faste tolkene, fordi når vi skal etablere et begrep så har du kanskje brukt en hel time hos saksbehandleren bare for å etablere ett; SKOLE.»

Julia: «Mmm..»

Ella: «Og så er det et nytt møte, der dette skal opp igjen, og så; «Nei, nå var det borte..»

Tolkene har også opplevd å tolke der de ikke hadde den nødvendige brukerkjennskapen:

Ella: «Vi hadde et stort arrangement på mitt hjemsted, og da sto jeg i resepsjonen som tolk på innsjekkingen, sant.. Og de der navnene.. Å avlese alle nye døve som jeg aldri har sett før, og aldri sett dem si navnet sitt ..... «Eh ja, jeg ser at du sier noe, men altså».. Det gikk utrolig seint, jeg tok ikke (knipser i fingrene), avlesingen sånn. Jeg hadde ikke sett dem før og klarte ikke å oppfatte, og de bokstaverte navnet sitt fort! «Å blups.. var det en -d inni der?»..»

Leah: «Gjerne litt navnetegn uten munnstilling også?»

Flere: «Latter ☺»

Ella: «Ja. Ja, navnetegn og alt mulig! Det var jo en vekker da.. Altså hvor mye brukerkjennskapen gjelder.. Det betyr mye å ha møtt dem, sett dem og ha en utveksling før du klarer å få flyten..»

Tolkene nevner flere kriterier som avhjelper prosessen med å avlese og oversette fra tegnspråk til norsk talespråk. To suksessfaktorer som nevnes i nær tilknytning til hverandre er *forberedelse* og *samarbeid*. Tolkene forteller at forberedelse i hovedsak er ensbetydende med bedre kvalitet på tolkeproduktet de tilbyr. Det betyr at de gjør en bedre jobb når de vet hva de kan forvente seg på tolkeoppdrag, enn når de ikke vet hva som kommer. Forberedelse kan være ulike ting, alt fra en samtale med den som skal lede møtet som skal tolkes, eller tilgang til papirer og presentasjoner. Forberedelse innebærer også å lese tilgjengelig litteratur om emnet og friske opp terminologi (Skaaden, u.å).

Ella forteller om en situasjon der hun skulle tolke fra tegnspråk til norsk, og fikk liten tid til å forberede seg sammen med den døve i forkant av tolkeoppdraget. Hun ga beskjed om at hun var avhengig av blikkontakt med ham underveis i tolkeoppdraget. Dette avtalte hun fordi hun trengte å signalisere at han måtte stoppe hvis hun fikk problemer med avlesningen av hans tegnspråk. Dette samarbeidet viste seg å ikke fungere optimalt:

Ella: Jeg skulle stemmetolke for en person og jeg ga han beskjed; «Du må se på meg».. For det ble litt sånn hurten og sturten.. med stemmetolking.. «Du må se på meg for hvis jeg detter av så må du stoppe»..»

Leah: «Ja..»

Ella (overlappende): «Og den som gikk og veivet for å få kontakt med han.. til jeg sto halvveis i stolen og bare veivet med armene frem og tilbake.. He he 😊.. Det var meg..»

Flere: «Latter 😊..»

Emma: «Huff.. Det er ikke noe greit.. 😊»

Leah: «Nei..»

Tolkene snakker også om at rammene for tolkeoppdrag kan endres fortløpende. Med rammer mener de det Metzger (1999b, s. 191) skriver når hun refererer til Goffman (1974): «Frames is definition of a situation which are built up in accordance with principles of organization which govern events - or at least social ones – and our subjective involvement in them».

Maja beskriver en situasjon hvor rammene, eller vilkårene for tolkeoppdraget hun skulle tolke ble endret, fordi den døve avvek fra det de hadde forberedt i forkant av oppdraget. Forberedelsen Maja hadde å forholde seg til var dermed ikke lenger relevant:

«Jeg satt i en sal med mikrofon og skulle stemmetolke en som skulle frem på scenen for å snakke. Vi hadde liksom forberedt oss, og han sa:

«Jeg skal si det, det, det, det.»

«Greit, jeg har det klart.»

«Du stemmetolker som vi har avtalt, flott»

Så går han frem på scenen, og sier noe helt annet! Sant, og da står du med 1700 tilskuere i bakgrunnen, med mikrofon, og du bare, smiler stivt, og du har jo ikke lyst til å drite han ut.»

For tolkene kan en trygg og forberedt tolkesekvens endres til noe utrygt, ut fra endringer andre gjør i konteksten rundt situasjonen. Når rammene endres legges det ekstra press på tolken som skal forstå, og tolke det som sies innenfor de nye rammene. Maja gjennomførte oppdraget, og tolket uforberedt i en situasjon hun fant lite komfortabel. Når tolkene eksempelvis avkrever en foreleser forberedelse i form av manus, og forventer at manuset følges slavisk, reduseres vedkommendes mulighet til avsporinger underveis i forelesningen. Samtidig gir godt forberedte tolker et bedre tolkeprodukt for tilhørerne. Tolkene i fokusgruppen mener at litt forberedelse i form av en samtale om temaet, eller stikkord på en lapp er bedre enn ingen ting.

Så langt har jeg i stor grad skrevet om tolking fra norsk tegnspråk til norsk talespråk. Videre vil jeg konsentrere meg om hva tolkene gjør når de tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve.

«Overføringsverdien er stor, for alle andre oppdrag blir jo bare piece of cake» - om perspektiver på samarbeid og forberedelse

Tolkene forteller at *brukerkjennskap* også er viktig når de tolker for fremmedspråklige døve. De understreker i tillegg viktigheten av *samarbeid* og *forberedelse*. Siden tolkene ofte tolker sammen med andre tolker på oppdrag som involverer fremmedspråklige døve, er samarbeidet og at tolkene er trygge på hverandre viktig for kvaliteten de leverer på tolkingen. Hos tolketjenesten ruller de ansatte tolkene og frilanstolkene på å tolke oppdragene som blir bestilt av ulike aktører. Det kan derfor være god forberedelse å hente i en samtale med en av tolkene som tidligere har tolket i den situasjonen man selv skal inn i:

Ella: «Når det er tolking for fremmedspråklige, er det litt sånn; Jeg har vært der, Emma skal.. Litt som Julia sa, kanskje veie litt hva du sier, men du har jo på en måte lyst til at Emma skal gå inn og gjøre en god jobb, og hvis jeg har noen knagger; «Dette tok de opp sist gang, så jeg regner med at det kan gå igjen».. Så tror jeg Emma har noen forutsetninger før hun kommer der, hun har gjort seg noen tanker som gjør at når hun faktisk kommer der, så kan hun begynne å jobbe i stedet for å være helt blank på en måte. Men det er hvis det er det samme

oppdraget, ikke hvis jeg var hos legen og Emma skal på NAV-kontor. Hvis jeg var på NAV-kontor ene gangen, og han skal om igjen og Emma skal tolke, så kunne jeg gitt litt informasjon om at vi gikk igjennom disse sakene, jeg antar at det er det som går igjen i dag også..»

Noe forberedelse handler dermed om saksgang og innholdet i oppdraget, mens annen forberedelse kan handle om språklige aspekter:

Julia: «Jeg tar kanskje en prat med en kollega; «Kan jeg bruke munnen nå, det går greit sant? Eller har vi fortsatt problemer med ordbilder, oki? Går det greit med tidslinjenene, eller ja».. En liten sånn avklaring..»

Videre problematiserer Julia at tolkene deler informasjon med hverandre. Selv om utgangspunktet er at forberedelse og informasjon er et gode, finnes det også ulemper med informasjonsutvekslingen. Julia knytter dette til personvern. Personlige opplysninger brukes i mange ulike sammenhenger, og personvern er et samleuttrykk for at personlige opplysninger om oss blir beskyttet. Prinsipper om personvern handler blant annet om at opplysningene skal brukes til det bestemte formålet de er innsamlet til, og at uvedkommende ikke skal ha tilgang til opplysningene (Langtvedt, 2015):

Julia: «Det var supervanskelig, i samarbeidet med andre tolker.. Fordi etter hvert som brukerne utviklet noe språklige ferdigheter, og vi fikk noe mer kjennskap til forhistorie og sånn, hva skal du da dele?»

Leah: «Mmm..»

Julia: (overlappende): «Og hva skal du da dele fordi du vet det, og hva skal du la være å dele fordi: Jeg var litt usikker på om jeg har forstått historien riktig, og jeg trenger egentlig at neste tolk kommer like forbannet blank som jeg gjorde, sånn at jeg ikke har påvirket noen med min oppfatning eller min forståelse av det som bruker sier..»

Leah: «Mmm..»

Julia: «Det var litt utfordrende fordi mye må deles og så da å vite hva er det vi ikke må dele nå, og hva er det vi rett og slett bare må se litt an, og hva skal også bruker få lov å ha selv?»

I fokusgruppen forteller tolkene videre hva som trengs for at de lettere skal klare å avlese fremmedspråklige døves tegn/tegnspråk.

«Det kommer jo ingen ting på munnen» - om behov for ordbilder og tidslinjer

Munnbevegelser kan være en obligatorisk del av enkelte tegn. Når de er en del av tegnet kalles de for tegnets orale komponent. Om munnbevegelsen i et slikt tegn endrer form, kan tegnet få en annen betydning eller miste sin betydning (Vogt-Svendsen, 1983, s. 13). *Ordbilder* er en form for oral komponent i tegnspråk, og handler om at noen munnbevegelser på tegnspråk ligner munnbevegelsene av ord i talespråket. Ordbilder er dermed interferens mellom norsk og tegnspråk, og skiller blant annet tegn som utføres likt fra hverandre (Schröder, 2006, s. 96). Når fremmedspråklige døve kjenner lite til norsk tegnspråk, varierer det hvor mye- og hvilke munnstillinger de benytter. Bruken av munnstillinger i tilknytning til tegnene kan være helt fraværende, eller lite i samsvar med munnstillinger i norsk tegnspråk. Tolkene forteller at det er lettere å avlese og forstå hva fremmedspråklige døve sier, hvis de benytter munnstillinger med norske ordbilder når de snakker tegnspråk:

Leah: *«Senest i dag tolket jeg for en fremmedspråklig, og skulle stemmetolke og jeg tolket at han var fra Fana.. Jeg holdt på å si han var ikke fra Ghana, men han var fra Stavanger.. ☺»*

Flere: *«☺ He, he..»*

Leah: *«For det kom ingen munnstillinger på munnen. Og fordi du ikke får noe ordbilde fra han, så er tegnet for Fana og Stavanger veldig likt, og jeg trodde han var fra Fana jeg.. Han var fra Stavanger..»*

Ella nevner også noe om behovet for å støtte seg til ordbilder ved tolking til norsk. Hun illustrerer hvordan tolkene må tenke kreativt og benytte hjelpemidler for å gjøre seg forstått, og for å forstå den fremmedspråklige døve:

«Hvor kommer du fra?» Frem med kart, og «Hvor reiste du, hvordan kom du hit? Var det med fly, var det med tog?» Der den ene tolken har sittet med kartet for å forstå, for det kommer jo ingen ting på munnen, og tegnet i seg selv sier jo ikke noe om det ikke har munnbevegelse eller et ordbilde med seg»

I tillegg nevner tolkene *tidslinjer* som viktig for å forstå sammenhengen i det som skal tolkes fra tegn til norsk. Både tegnspråk og norsk har utstrekning i tid og er temporale

(Vogt-Svendsen, 1983, s. 13). Tid kan uttrykkes på ulike måter på tegnspråk, blant annet med tidslinjer som lokaliseres i tegnrommet rundt kroppen etter bestemte regler (Malmquist & Mosand, 1996, s. 155). Hendelser i fortid er noe som skjer bak skulderen, og hendelser i fremtid er noe som skjer foran tegnbrukeren. I vår vestlige kulturkrets har vi en forestilling om at fortiden må være noe bak en selv, men det gjelder ikke alle tegnspråk (Schröder, 2006, s. 86-87). Tolkene forteller at fremmedspråklige døves bruk av tidslinjer avhjelper avlesningen. Fravær av tidslinjer innebærer dermed en utfordring når de tolker. Leah eksemplifiserer hvordan manglende tidslinjer kan gi utfordringer for tolken:

«Og det har også mye med den tidslinjen, fordi jeg må vite; Skal jeg stemmetolke: «Ja jeg husker før, sant.. Jeg husker før så var det sånn der..» eller vent litt.. «Jeg har ikke gjort det enda da, men jeg har veldig lyst».. Så liksom.. Nå lurer jo de hørende på hva i alle dager.. «Å, ja.. Hun trodde hun hadde vært i syden?? Var det det, hun hadde ikke vært der, men hun skulle?» Sant, det blir veldig vanskelig å forklare når du først har bommet på den tidslinjen sant, så jeg må være helt sikker på.. «(Hvisker) Før? (Viser tegnet for FØR).. Skal, skal? (Viser tegnet for FREMTID).. Å ja, skal, skal.. (Vanlig stemme)». Og så må jeg få grep om hva det er - før jeg tør å bevege meg inn på stemmetolkningen»

Tolkene i fokusgruppen har norsk som sitt førstespråk og morsmål. Når de oversetter fra tegn til norsk, kommer den tolkede versjonen ut i flytende norsk. Dette skjer til tross for at den fremmedspråklige døve gjerne ikke kan norsk. Jeg vil videre skrive om hvilke utfordringer dette gir for tolkene og deltakerne i tolkesituasjonene.

«Hvor legger man seg?» - om å oversette til flytende norsk

Tolkene nevner at de generelt sett leter etter mening, logikk og sammenheng i det som sies når de tolker:

Maja: *«Vi tolker streber etter sammenhengen hele tiden»!*

Sofia: *«Jeg tror kanskje vi får litt panikk hvis vi ikke skjønner hva som sies..»*

Sara: *«Ja.»*

Emma: *«Ja..»*

Sofia: *«Hvis vi ikke får sagt det på en skikkelig måte..»*

Emma: *«Ja..»*

Tolkene forteller at de trenger frihet i oversettelsen når de tolker for fremmedspråklige døve. På den andre siden forteller tolkene at dersom tolkingen ligger fjernt fra originalbudskapet, blir fremmedspråklige døve ofte fremstilt som bedre i norsk enn de virkelig er:

Ella: *«Vi er drillet på å snakke i, oversette i norske setninger.. At det skal.. være oversatt som norsk. Da må du jo på en måte vri og finne, lage gode norske setninger som du tror at.. Det er kjempevanskelig. Noen døve er jo sterke visuelt, men er kanskje ikke god i norsk..»*

Ella utdyper dette i forhold til fremmedspråklige døve som er analfabeter:

«Jeg tenker at den største utfordringen vår i forhold til fremmedspråklige døve er at vi snakker norsk. Selv hvor dårlig den utenlandske er i tegn, eller i språkforståelse, så er det norske setninger som kommer ut fra oss..»

Leah: *«Ja»..*

Ella: *«Og vi har diskutert det mange ganger, for du kan ikke sitte og stemmetolke til gebrokkent norsk på et offentlig kontor..»*

Leah + Sofia (samtidig): *«Nei..»*

Det å fremstille fremmedspråklige døve som bedre i norsk enn det de virkelig er, kan gi et misvisende bilde av den fremmedspråklige døves norskkunnskaper for den hørende samtaleparten:

Sara: *«De kan jo falle gjennom helt sånn skriftlig; «Men du har jo fått masse eposter.. Du har fått masse sånn».. Ikke sant, og så sitter du der og stemmetolker på det høye nivået»*

Leah: *«Mmm..»*

Sara: *«Og så klarer jo ikke bruker å lese skrivene altså..»*

I tillegg kan det at partene ikke tilpasser seg hverandre når de snakker sammen, vanskeliggjøre oversettelsesarbeidet for tolken:

Leah: *«Det er viktig å fortelle underveis hva du, hva du egentlig holder på med her.. Fordi de hørende mister den informasjonen om at det er veldig gebrokkent*

her, fordi vi oversetter i de mest fantastiske norske setninger..»

Maja (samtidig): «Ja, ja 😊»

Leah (overlappende): «De «kan» jo flytende norsk.. 😊»

Sofia (samtidig): «Hvert fall de bitene vi oppfatter..»

Leah: «Sant, for da kan de hørende på en måte høyne nivået på samtalene da, for; «Gud, de snakker jo flytende norsk! Selv om de kom i går du!» 😊 😊»

Når tolken oversetter fremmedspråklige døves visuelle kommunikasjon til flytende norsk, uten å informere den hørende i situasjonen om det, mister den hørende innblikk i hvordan kommunikasjonssituasjonen virkelig er. I kapittel 6 kommer jeg tilbake til hvordan tolken har makt til å forme inntrykket de som snakker sammen får av hverandre.

Oppsummering

Som hørende er vi vant til at vi kan snakke med de fleste vi møter i samfunnet. For døve er ikke dette tilfellet. For døve er det tvert i mot vanlig at de ikke kan snakke med personene de møter i sitt dagligliv. Døve er vant til å ikke bli forstått, de er vant til å måtte ta hensyn og tilpasse språket sitt når de skal snakke med hørende. Tolkene jeg har intervjuet er mellomledet mellom hørende og døve. De gjør det mulig for døve å bli hørt, de gjør det mulig for døve å kommunisere med omverden – og de gjør det mulig for omverdenen å kommunisere med døve. Jeg har i dette kapitlet skrevet om hvordan tolkene jobber for å oversette mellom døve og hørende. Jeg har sett på utfordringer de møter, og hva som må ligge til grunn for at tolkingen skal fungere best mulig. Tolkene nevner *brukerkjennskap, samarbeid, forberedelse, norske ordbilder og tidslinjer* som suksessfaktorer for gode tolkesituasjoner.

Når jeg så langt har sett på hvordan tolkene oversetter det døve og hørende sier med hendene eller munnen, har jeg sett på hva tolkene gjør når de tolker det mennesker sier til hverandre med verbale språk eller kommunikasjonsmetoder. I tolkesituasjoner formidler tolkene imidlertid også det som ikke uttales, men som like fullt kommuniseres mellom menneskene de tolker for. I neste kapittel vil jeg skrive om formidlingen tolkene gjør av *det usagte* i møtet mellom døve og hørende.

6. «Det er så mye som blir sagt som ikke blir uttalt» - om formidling av det usagte

I samhandling innordner mennesker seg etter systemer som ofte er underforståtte og uttalt. Noe av dette handler om sosial orden og kulturelle koder, og regulerer vår oppførsel i ulike sammenhenger. Jeg vil i dette kapitlet skrive om hva som kan være uttalt eller usagt. Jeg vil se nærmere på hvordan tolker oversetter *det usagte* mellom hørende og døve, men først vil jeg skrive om ikke-verbal kommunikasjon for å belyse hva det uttalte kan være.

Ikke-verbal kommunikasjon – om det som ikke uttales

I samvær med andre uttrykker vi oss både gjennom det vi sier og det vi ikke sier (Rommetveit, 2000, s. 38-39). Tegnspråk og norsk er begge verbale språk. Kommunikasjonsmetoden *tegn* er også en del av verbal kommunikasjon, siden metoden blant annet består av manuelle deler fra ulike tegnspråk. I fokusgruppen forteller tolkene at de opplever at tolkejobben består i å tolke det som uttrykkes verbalt, i tillegg til det usagte som sendes mellom de som snakker sammen:

Sofia: «Det er der samhandlingen vår kommer inn sant, med en gang.. som tolk. Det å være språklig oversetter er en nanodel av det på en måte ☺, det er mer som skjer rundt det som sies.. som skal formidles ☺»

Det tause vi formidler når vi snakker med andre kalles også ikke-verbal kommunikasjon. Denne kommunikasjonen handler om at det verbale språket blir akkompagnert av gester og ansiktsuttrykk. Ikke-verbale signaler som kroppsspråk, er en viktig del av kommunikasjonen vi har med andre. Signalene oppstår ofte i situasjoner der vi kommuniserer ansikt-til-ansikt med hverandre. Engelsrud (2006, s. 85) skriver at så mye som 70 % av kommunikasjonen vi formidler er kroppsspråk, mens ordene vi uttaler kun utgjør 30 %.

Når vi bruker ikke-verbale signaler i kombinasjon med verbalspråk, handler det i noen situasjoner om at vi ønsker å understreke det vi sier med ord. I andre situasjoner handler det om at signalene inngår i den informasjonen, og de tilbakemeldingssignalene vi

sender til hverandre når vi snakker sammen. Når de ikke-verbale signalene harmonerer med det som sies med ord, brukes signalene til å utfylle det talte ord, understreke budskapet og gi tilbakemelding til den man snakker med (Wadel, 1999, s. 29). Det underforståtte, eller det som ikke blir uttalt, kan også være avgjørende for om man forstår det uttalte budskapet (Galal & Galal, 1999, s. 109). Ikke-verbal kommunikasjon har på den måten en viktig funksjon på talespråk, og er med i det totale kommunikative uttrykket (Vonen, 2006, s. 127). På tegnspråk har i tillegg flere ikke-verbale signaler som ansiktsbevegelser og hodestilling en grammatisk funksjon (Schröder, 2006, s. 84).

Goffman (1992) skiller mellom uttrykk vi *gir* og *avgir*. Han skriver at vi uttrykker oss ekspressivt enten vi snakker eller ikke. Den lingvistiske informasjonen som gis verbalt, kan være om hva som helst og oppfattes som bevisst og villet. Den ekspressive informasjonen blir *avgitt*, og ses ofte som spontan og ufrivillig (Goffman, 1966, s. 13-14). Når vi snakker sammen sender vi også informasjon til den vi kommuniserer med gjennom klesdrakt, blikk, gester, plassering av kroppen og stemmeleie. Enkelte ikke-verbale signaler har vi lite kontroll over, og informasjonen vi avgir ufrivillig kan oppleves pinlig både for oss selv og de rundt oss. De ikke-verbale signalene kan avsløre følelser vi gjerne vil holde for oss selv. Eksempler på hvordan slike følelser kommer til uttrykk er rødming, stamming, svetting, blinking og skjelving i stemmen når vi snakker (Goffman, 1967, s. 97).

Videre vil jeg skrive om hvordan tolkene oversetter det usagte som kommuniseres mellom mennesker som snakker sammen.

Å lese mellom linjene – om tolking av det som ikke sies med verbalspråk

I tolkede samtaler vil det som sies tolkes av en tredjeperson. Det er tolkens subjektive forståelse av det som sies som tolkes videre. Tolkene i fokusgruppen snakket om hvor mye deres subjektivitet påvirker budskapet som blir formidlet mellom deltakerne i samtalen. De knytter sin subjektivitet både til oversettelsen de gjør av det som sies med språk, og det som uttrykkes ikke-verbalt av samtalepartene. De forteller at det de *fanger opp* av ikke-verbale signaler i en samtale i større grad er farget av deres subjektive oppfatning, enn deres formidling av det som sies med verbalspråk. Siden det tolkene

fanger opp er noe de fornemmer, føler tolkene at de tar en sjanse ved å ta det med i oversettelsen. De påpeker at det alltid er mulig å misforstå situasjoner.

Tolkene i fokusgruppen forteller at det de fanger opp i tolkesituasjoner kan handle om stemningen i rommet, og signaler gitt gjennom tonefallet til den hørende som er til stede. Leah forteller at hun formidler det *usagte* til døve. Hun ser det som viktig å formidle ikke-verbal kommunikasjon hun fanger opp, slik at den døve på lik linje med de som kan høre det, vet noe om tonefallet den hørende bruker:

«Hvis jeg kan sense en stemning sant, og den døve ikke senser det, fordi det er noe sånt som du kjenner at; «Var han veldig knapp i svarene der?».. VI kan høre på stemmen, at det er noe..»

Målet med tolking er å ivareta både meningen i det som sies, og hvordan det blir sagt (Lomheim, 1999, s. 29). Når tolkene tolker fra norsk til tegnspråk/tegn, benytter de mimikk og variert intensitet i utførelsen av tegnene, for å formidle *hvordan* utsagn blir uttrykt. I tolking fra tegnspråk/tegn til norsk kommer dette frem i tolkens tonefall og stemmebruk. Når tolkene gjengir måten vedkommende snakker på kalles det ofte å *speile* den som snakker. Dette gjør tolkene samtidig som de oversetter det som sies verbalt med språket.

Uttrykk vi gir og avgir er en form for metakommunikasjon, der både det lingvistiske og det ekspressive kommer til uttrykk når vi snakker sammen. Av og til er det lite samsvar mellom det vi sier eksplisitt med språket, og det vi uttrykker gjennom den ikke-verbale kommunikasjonen. Dette er en form for metakommunikasjon som kalles dobbeltkommunikasjon, og kan merkes ved at det som blir sagt ikke stemmer overens med måten det blir sagt på. Tolkene nevner blant annet *tvetydige utsagn*, *sarkasme* og *ironi* som utfordrende å oversette. Hvis vi ser nærmere på ironi, definerer Tranøy (2011) fenomenet på følgende måte: «Ironi i daglig språkbruk; Det å tilkjenne sin mening ved å uttale det stikk motsatte av hva man mener, men på en slik måte at ens sanne mening skinner igjennom».

I kommunikasjon kan ironi komme frem på ulike måter. På talespråk avsløres det gjerne gjennom tonefall og ansiktsuttrykk, mens det på tegnspråk fremkommer av mimikk. Tolkene forteller at det kan være vanskelig å oppfatte om den hørende er ironisk, og tolkene står i fare for å ikke få frem ironien i sin oversettelse. Ironi blir sjelden uttalt i

situasjonen. Tolkene kan likevel velge å uttrykke ironi eksplisitt i sin visuelle versjon. Dette gjør de til tross for at ironien ikke uttrykkes med ord av den hørende samtaleparten. Her forteller Sofia hvordan hun løser det når hun oversetter:

«Det samme med ironibruken til hørende sant.. Ja okay, der de snakker med alvorlig ansikt, men mener det ironisk.. Hvis du ikke klarer å få det frem med mimikken din, da legger du det på og tolker: «Det er ironi her»

Rommetveit (2000, s. 138) skiller mellom det man sier, og det man ser i kommunikasjon. Maja og Sofia snakker om en annen form for dobbeltkommunikasjon, som handler om at deltakerne i en samtale forsøker å skjule at de ikke forstår hva som sies:

Maja: «Du ser det på dem, når det kommer mye nikk, ninking..»

Sofia (samtidig): «Ja.. den febrilske ninkingen samtidig som du ser at her er det noe som jobber på spreng, og her er det egentlig noe som ikke.. har blitt forstått..»

Det er ulike grunner til at vi dobbeltkommuniserer når vi samhandler. En grunn er at det finnes uuttalte regler for hvordan vi skal oppføre oss overfor hverandre i en samtale. I tillegg forholder vi oss til hvordan vi tror at den andre mener vi burde oppføre oss. Vi nikker fordi vi setter opp en fasade. Vi vil ikke bli avslørt på at vi ikke forstår, så vi spiller en rolle og fremstår som om vi forstår det som blir sagt. Ifølge Goffman (1967, s. 8-9) henger dette sammen med at vi ikke ønsker å tape ansikt overfor den vi snakker med. Når vi taper ansikt brytes vår opptreden i samhandlingen, og uønskede følelser som skam og underlegenhet kan oppstå når kommunikasjonen ikke fungerer.

Når tolkene oppfatter at en av deltakerne i tolkesituasjonen forsøker å dekke over at han eller hun ikke har forstått utsagnet som tolkes, kan tolkene velge å avdekke og oppklare dette. Sofia forteller at hun kan stoppe kommunikasjonen når hun tolker, i de tilfeller hun er usikker på om det er *hennes* tolking som ikke blir oppfattet:

«For jeg aner ikke, sant.. Du står og tolker og så merker du selv at ok, det var kanskje ikke visuelt nok, så sier jeg bare til den hørende;

«Ja, jeg må bare ta det en gang til», og så prøve å visualisere mer.. Og så til den døde; «Oppfatter du?»

Og så når vedkommende nikker (nikker).. Ofte så får du (smiler og nikker).. Og

*så ser du bare at egentlig så er de **det** spørsmålstegnet ☺.*

«Tolken må bare prøve å si det på en annen måte» sier jeg da til den hørende.

Og så prøver jeg å tolke det på en annen måte, og gjøre det enda mer visuelt, før du får fra den døve;

«Å, ja! (gjør tegnet for å oppfatte)».. Sant, og da til den hørende;

«Nå hang det sammen. Nå kan vi fortsette.»

Tolkenes avklaringer rundt meningsinnholdet i det som sies kan avsløre samtaledeltakerens dobbeltkommunikasjon, og i så måte bidra til at vedkommende taper ansikt overfor den han eller hun snakker med. Vår dobbeltkommunikasjon, at vi gir uttrykk for at vi forstår når vi ikke forstår og vår frykt for å tape ansikt, kan henge sammen med *sosial orden*.

«Du vil på en måte ikke skjemme ut den du tolker for» - om sosial orden

Visse anledninger har bestemte former for oppførsel og atferdsmønstre som betraktes som mer passende enn andre. Dette er en del av sosial orden, normative regler for sosial oppførsel som ofte ikke uttales (Goffman, 1966, s. 8). Slike regler for oppførsel danner strukturer som påvirker oppførselen vår, gir orden og skaper forutsigbarhet for menneskene som innordner seg etter reglene. Normative regler for oppførsel er slike regler vi «bare kan», og som andre responderer negativt på hvis vi bryter (Bauman & May, 2004, s. 161-162). I hverdagslivet deltar vi i forhandlinger og bygger på sosial orden uten at vi tenker over det (Levin & Trost 2005, s. 159-160). Vi gir dermed samfunnet form gjennom å skape orden i vår samhandling med andre. I samhandling innordner vi oss dermed etter regler for høflighet og sømmelighet. Disse reglene bestemmer hvordan vi skal oppføre oss i bestemte situasjoner, og på bestemte steder (Goffman, 1992, s. 93-94).

En persons evne til å oversette handler om personens kyndighet i å fylle en sosial rolle, gjennom å utføre oversettelsen på en måte som er sosialt akseptert i det samfunnet oversettelsen skal fungere (Wadensjö, 1998, s. 35). Sofia kommer inn på at tolkene blir påvirket av at døve kan falle utenfor allmenn sosial orden i samhandling med hørende:

Sofia: «Det er verre situasjoner enn det å måtte prøve å finne ut hva de egentlig sier.. For det er verre for meg.. å tolke når de blir så utenfor det som er allmenn «lov» på en måte i sosiale settinger..»

Leah forteller at formidlingen hun gjør av det usagte, i stor grad er hennes subjektive oppfatning av hva som *passer i situasjonen*. Hun eksemplifiserer dette med hvordan hun håndterer turtaking i en tolkesituasjon mellom hørende og fremmedspråklige døve ansatte på en arbeidsplass:

Leah: «Jeg har opplevd at når jeg skal stemmetolke en av de døve når han sier noe, så bruker jeg litt den der resymetolkingen fordi jeg må først, skjønne litt hva han sier, og da må jeg gjerne høre nesten hele halve historien, først.. Og så skal han respondere på noe som jeg har tolket, men da har de hørende begynt å snakke om noe annet.. Og da må jeg bare stemmetolke når det passer, og så blir det sånn; «Ja, du tilbake til det med den der parketten, nå sier han her at han hadde faktisk akkurat samme opplevelsen».. Men du føler deg.. det er helt, utrolig spesielt, og sånn sitter vi hele tiden.. De fremmedspråklige har sikkert mange ganger lurt på hva jeg egentlig holder på med.. For det er ikke sikkert de skjønner at; «Tolken kan ikke si det med en gang, for de hørende snakker nå, og de snakker om noe annet.. Tolken må vente til det kommer en åpning».. Jeg må bare stole på at de døve skjønner at jeg gjør dette for at det skal funke, for jeg kan ikke bare si (roper); «Den parketten har jeg også!» 😊»

Flere (samtidig): «Latter 😊..»

Leah: «Så sitter de hørende; «Parkett?? Ja, nå snakket jo vi om firmaturen til Geilo, så det var jo veldig spesielt!»

Alle: «😊 Latter 😊»

Leah (samtidig): «Og du.. skal på en måte ikke skjemme ut de døve, og du vet hva som gjør at du blir liggende langt etter i tolkingen, og du vet hvordan det påvirker de hørende hvis du stemmetolker med en gang, og masse sånne ting..»

I eksempelet over tar tolken blant annet hensyn til sosial orden. Hun tilpasser sin oversettelse, og koordinerer timingen slik at ytringen passer inn i samtalen de hørende har.

Tolkene har på den måten makt til å påvirke samtalen de tolker. I tillegg påvirker tolkene inntrykket samtaledeltakerne får av hverandre når de snakker sammen via tolk. I

kommunikasjon skapes vår fremstilling av oss selv i samspill med personene vi samhandler med, og blir påvirket av de som er tilstede i situasjonen. For å skape et mest mulig positivt bilde av oss selv, er vi avhengig av at de vi snakker med anerkjenner og aksepterer vår fremstilling av oss selv (Goffman, 1967, s. 82). I

kommunikasjonssituasjoner samarbeider dermed de som samhandler om opptreden. Samarbeidet pågår mens de som snakker sammen forhandler om hva som *skal* foregå, og hva som *kan* foregå. Når hørende og døve kommuniserer via tolk, påvirkes denne fremstillingen av tolkens mediering. Det er tolkens gjengivelse av det samtalepartene sier som videreformidles til den man snakker med, og deltakerne mister noe kontroll over presentasjonen av seg selv. Dette er en utfordring tolkene er klar over:

Ella: «De vi tolker for kan jo ikke kontrollere hva vi gjør, og hvordan vi formidler dem videre»

Siden tolken er den som forstår begge parter i tolkesituasjonen, får han eller hun makt i situasjonen (Galal og Galal 1999:144). Tolkens makt handler om at det er tolken som bestemmer hvordan det som blir sagt skal gjengis på det andre språket, og det er tolkens fortolkning av det som blir sagt som gjengis i tolkesituasjonen (Nilsen, 2012). Makt kan forstås som *power to*, *power over*, *power of* (jmf Dominelli, 2002, s. 17). *Power to* har jeg oversatt med *makt til*. Når tolkene tillegges makt i kommunikasjonssituasjonen kan det ses som at tolkene har *makt til* å påvirke tolkesituasjonene med sin mediering. Tolkenes tilføyelser eller utelatelser i oversettelsen former den hørende og den døves inntrykk av hverandre, i både positiv og negativ retning.

Samtaledeltakernes ulike posisjoner i ulike tolkesituasjoner, gjør at tolkesituasjoner på mange måter er asymmetriske. I samtaler mellom fremmedspråklige døve og norske myndighetspersoner, sitter den fremmedspråklige døve med et ønske om å få bli i landet, mens den hørende gjerne sitter med makten til å avgjøre det. Dette er noe tolkene er vant til, og som de lett kan ta for gitt i sin arbeidshverdag. Asymmetrien påvirker både hva partene kommuniserer med verbalspråk, og hva de kommuniserer ikke-verbalt. Tolkene forteller at de ønsker at døve skal fremstå på en positiv måte i møte med sine hørende samtalepartnere, uten at de med sikkerhet *vet* hvordan vedkommende ønsker å fremstå:

Ella: «Du vil jo at de skal fremstå på en bra måte, for i alle møter vi blir bestilt har de jo en tillit til at vi gjør jobben vår, og at vi fremstiller dem i riktig lys»

Det mennesker sier i møte med andre blir altså påvirket av situasjonen de er i. Det blir også påvirket av kulturelle koder, og tanker om hvordan man bør forholde seg til enkelte temaer (Blystad, 2005, s. 83). Videre snakket tolkene om det jeg har valgt å kalle *kulturelle koder* og *kulturkræsje*.

«Han får en dame.. selvfølgelig!» - om kulturelle koder og kulturkræsje

Tolken arbeider i et landskap mellom minst to kulturer og to språk. Det skjer både en språklig og en kulturell formidling av budskapet i samtalen (Nesse et al, 2006, s. 116; Humphrey, 1999, s. 40). Tolkene i fokusgruppen definerer seg som kulturelle brobyggere:

Sofia: «*Kulturell brobygging.. det er det første jeg tenker når du sier tolk til meg. Det er det kulturelle.. egentlig..*»

Hvordan man snakker sammen kan være kulturelt forankret. Den kulturelle forankringen kalles også kulturelle koder, og uttales ofte ikke eksplisitt i samhandling mellom mennesker. En kulturell kode er en del av sosial orden, og er en uskreven regel for hva som regnes som normal oppførsel i en bestemt sammenheng. Når man er en del av en kultur, setter man vanligvis ikke spørsmålstejn ved de kulturelle kodene. Man kjenner kodene, og bruker dem på en selvfølgelig og automatisert måte. Både språklige ulikheter og kulturelle koder, er relevante variabler i samhandlingssituasjoner. Å bruke *feil* ord eller *feil* kulturell kode, kan bli oppfattet som uhøflighet. Det kan også skape ubehag og usikkerhet mellom de som skal snakke sammen (Røkenes & Hanssen, 2013, s. 135).

Kulturforskjeller blir vanligvis assosiert med etnisk tilhørighet (Røkenes & Hanssen, 2013, s. 203). I Norge møter fremmedspråklige døve mennesker med annen kulturell bakgrunn enn seg selv. De kommer i kontakt med norske døve som gjerne definerer seg som tokulturelle, og som er en del av både norsk kultur og *døvekulturen*. Døvekulturen kan defineres som «et sett av karakteristiske adferdstrekk for en gruppe som har sitt eget språk, verdier, tradisjoner og atferdsregler» (Ohna, 2001, s. 54-55). Kort forklart kan døvekulturen handle om en gruppe menneskers måte å leve på, basert på tegnspråk og det å ikke høre. Gruppen har felles språk og historie, de har felles erfaringer, egne

samlingssteder og samværsformer, felles humor, normer og fortellinger (Saltnes, 2003, s. 5).

Fremmedspråklige døve møter også hørende samtalepartnere, og hørende tolker med en kulturell bakgrunn som er veldig forskjellig fra det de er vant til. Røkenes & Hanssen (2013, s. 198) skriver at dersom to mennesker tilhører svært forskjellige kulturer, kan det være vanskelig å etablere rom for samhandling. I denne samhandlingen skal tolkene oversette mellom personer som har ulik kulturell bakgrunn. Tolkene kjenner til den norske døvekulturen gjennom sin utdanning og øvrig kontakt med døvesamfunnet, men de kjenner lite til de fremmedspråklige døves kulturelle bakgrunn. Dette gir tolkene en ekstra utfordring når de skal mediere mellom hørende og fremmedspråklige døve.

Kulturelle ulikheter kan spille inn på tolkede samtaler. Siden kultur og språk blir skapt gjennom sosiale relasjoner, og arter seg ulikt fra situasjon til situasjon, er det vanskelig å vite på forhånd hvordan ulikhetene vil spille inn på samtalen (Galal & Galal 1990:150). Tolkene nevner også dette, og refererer til begrepet kulturkræsje i møte med fremmedspråklige døve. Tolkene beskriver at kræsjene kan oppstå i tolkesituasjoner der de tolker for mannlige fremmedspråklige døve. Ofte er det de mannlige fremmedspråklige døve som hurtigst lærer seg sitt nye hjemlands nasjonale tegnspråk, og de blir fortere integrert i samfunnet enn kvinner (Birch-Rasmussen, 1998, s. 76). Mannlige fremmedspråklige døve møter også kvinnelige norske tolker kort tid etter ankomst til Norge. Tolkene forteller at mennene kan oppleve det som utfordrende å forholde seg til kvinnelige tolker, men som Ella, Julia og Leah sier:

Ella: «De har ikke noe valg da..»

Leah: «Nei.. vi må vise respekt, men.. jeg må jo på en måte gjøre jobben min, ellers må jo han si at; «Jeg vil ikke ha deg her».. Og det er jo ditt valg.. men vi har bare kvinnelige tolker.. da får du bare en ny.. kvinnelig tolk..»

Julia: «Så det er litt av noen krav vi stiller til dem også, altså.. Som de også må jenne seg etter, for «sånn er kulturen i Norge!» Ja.. Mye kulturkræsje der..»

Et annet eksempel tolkene nevner er blikkontakt med den de tolker for. I enkelte kulturer kan senket blikk og bøyd hode være et signal på respekt og ydmykhet (Gotaas, 2006, s. 251). Manglende blikkontakt kan imidlertid gi tolkene en utfordring, siden tegnspråk fordrer øyekontakt med den man snakker med:

Julia: *«Det har jeg også opplevd, at de har rett og slett hatt problemer med å se på meg altså.. Opplært til at det ikke er bra.. og der kommer jeg vet du.. ☺»*

Leah: *«Ja..»*

Flere: *«Nikker..»*

Julia: *«.. se så «naken» jeg er»*

Mange skulle nok sett at det fantes flere mannlige tolker i Norge. Siden det ikke er tilfellet, er situasjonen slik Ella beskriver den:

Ella: *«Men.. ja.. jeg tenker.. det er ikke så mye vi kan gjøre enn å stille opp og prøve å gjøre det beste ut av det, og på en måte forhandle frem noe, for hvis det ikke er meg, så kommer det en annen og mest sannsynlig er det også en dame..»*

Med flere mannlige tolker vil døve menn i større grad ha den samme muligheten som døve kvinner har til å velge tolker med samme kjønn som seg selv, i de situasjonene det er ønskelig med mannlige tolker.

Oppsummering

Tematikken jeg har reist i dette kapittelet kan handle om ulike ting. Jeg har skrevet om hvordan tolkene fanger opp, og formidler det som ikke uttales når døve og hørende snakker sammen via tolk. Dette innebærer elementer fra sosial orden og kulturelle koder – som både kan være underforståtte og uttalte. Mennesker kommuniserer eksplisitt og implisitt med språk. Tolkesituasjoner er *live*. De skjer i nuet og ofte i ansikt-til-ansikt situasjoner. Tolkene kaller seg brobyggere, og viser til den utvidede funksjonen de har som oversettere av både verbal og ikke-verbal kommunikasjon. Det som vanligvis ville blitt kommunisert usagt, tolkes av og til eksplisitt av tolken. Dette påvirker samhandlingen og sosial orden. Når to som skal snakke sammen har ulik bakgrunn, kan det være vanskelig å forstå hverandre. Tolkene refererer til kulturkræsje, og forteller blant annet om utfordringer de møter når de tolker for fremmedspråklige døve menn.

Jeg har så langt beskrevet hva tolkene bidrar med av verbal og ikke-verbal formidling av budskap mellom de som skal snakke sammen. Videre vil jeg gå inn på tolkenes medierende funksjon og rolleutførelse, knyttet til utfordringer tolkene møter når de skal være nøytrale.

7. «Vi skal være usynlige, men ikke usynlige» – om tolkens rolleutførelse

Den nøytrale tolken blir ofte sammenlignet med *den usynlige* tolken. I fokusgruppen forteller tolkene at de skal være nøytrale når de tolker, samtidig som det kan være vanskelig å forholde seg nøytralt til det de opplever som tolker. Med tolk til stede i en dialog, deltar tolken som en tredjepart mellom to som ikke kan snakke direkte med hverandre. Tolkesituasjoner kan dermed beskrives som en *tango for tre* mellom tolken, den døve og den hørende. Tango er gjerne en pardans med to involverte. Det samme er vanligvis en dialog, men med tolk til stede gjøres dialogen om til en *trilog* (Lomheim, 1999, s. 16). Tolkene påvirker situasjonen med sin tilstedeværelse, og i fokusgruppen forteller tolkene at de har et bevisst forhold til sin opptreden i trilogien.

I dette kapittelet vil jeg skrive om tolkens rolleutførelse, og beskrive situasjoner der tolkenes nøytralitet blir satt på prøve.

Tolkens rolleutførelse – om profesjonsetiske føringer

Når vi snakker om tolkens tilstedeværelse og fremtoning på tolkeoppdrag, refererer vi gjerne til tolkens rolleutførelse. Rolleutførelsen vår er individuell, og kan bli påvirket av situasjonen vi befinner oss i. Rolle kan defineres som regler og forventninger et individ bør følge i gitte situasjoner, og roller er på den måten ofte normative (Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 12-17). Når tolker selv skal beskrive jobben sin, kan en beskrivelse se slik ut:

Der hvor mennesker ferdes, der kommunikasjon er, der det er puls. Fra livets start, til livets slutt. Fra det kjente, forutsigbare og trygge, til det ukjente, uforutsigbare og utrygge. Som tolk er vi der hvor mennesker er! Vi jobber alene, eller i team. Vi omgås de vi kjenner og de vi aldri har møtt før. Når folk er på

topp og når de er i en dyp mørk dal er vi der. Vi er der når to blir til tre, men også de gangene to blir til en. Vi er overalt (nesten)!²⁰

Tolkenes profesjonsutførelse har tradisjonelt blitt regulert av normative retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse. Dette har påvirket tolkene til å presentere lite av seg selv og sine meninger i tolkesituasjoner. Tolkenes rolle har handlet om at de skal forholde seg nøytrale til det som skjer i tolkesituasjonen, og bestrebe seg på at tanker eller følelser ikke skal påvirke samtalen når de tolker (Skaaden, 2013, s. 23; Jareg & Pettersen, 2006, s. 33; Wadensjö, 1998, s. 15; Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 19).

Tolkene forteller at de kjenner på ambivalens. Det finnes en spenning mellom hvordan tolkeoppdrag burde løses i forhold til normative retningslinjer for etikk og yrkesutførelse, og hvordan oppdragene faktisk blir løst i enkelte situasjoner. Llewellyn-Jones og Lee (2014, s. 23-24) bruker begrepet *step out of role* om dette. Jeg har oversatt det med å *tre ut av tolkerollen*, og begrepet illustrerer hva tolkene gjør når tolkerollen blir for smal i forhold til hva som er behovet i tolkesituasjonen. Tolkene diskuterte dette i fokusgruppen. De forteller at det kan være vanskelig å vite hvor mye det er ok å tre ut av rollen før det blir for mye. Tolkene er til stede for å tolke, og er verken politi, saksbehandler, lege, barnevernspedagog eller annet i situasjonen.

Sara illustrerer dette med følgende setning:

«Å være tolk er å ikke være alt det andre»

Llewellyn-Jones og Lees (2014, s. 10-11) begrep *role space*, introduserer et mindre normativt begrep knyttet til tolkens rolle. Fordelen med denne innfallsvinkelen er at tolkens handlingsrom øker, og kan tilpasses situasjonen man tolker i. Siden interaksjon mellom mennesker er et dynamisk fenomen, vil forholdet mellom to personer som samtaler være fleksibelt og interaksjonen kan endres i løpet av en samtale. Det betyr at tolkens rom må tilpasses og endres tilsvarende. Lipsky (2010, s. 105) refererer til grasrotbyråkrater som jobber med mennesker. Han skriver at vi i arbeid med mennesker kan kjenne på behovet for fleksibilitet i jobben, og individuell tilpassing for klientene vi møter. Hver person og hver situasjon vi forholder oss til i yrkeslivet er unik. Det er dermed vanskelig å gjøre det samme i alle situasjoner, selv om situasjonene ligner på

---

²⁰ Skrevet av Helene Rødsand Winge på Facebook, gjengitt med tillatelse fra forfatteren pr epost 12.10.14.

hverandre. Dette er også relevant for tolkenes arbeidshverdag, og videre vil jeg blant annet beskrive ulike situasjoner der tolkene tilpasser sin rolleutførelse til de situasjonene de tolker i.

«Og så prøver vi å få det til å gli» - om å bøye regler

Tolkene i fokusgruppen forteller at de ønsker å være fleksible i tolkesituasjoner, og få tolkesituasjoner til å *gli best mulig*. De bruker begreper som *smidig* og *tilpasningsdyktig* når de forteller om tolkerollen. De har *antennene ute* for å tilpasse sin fremtreden til det som passer i situasjonen:

Sara: «*Man har jo veldig mye av antenner ute.*»

Leah: «*Ja, for det der med smidig, betyr jo også at enkelte plasser så kjenner du bare på stemningen at; Å oi, her skal jeg ta så liiiiten plass som mulig..*»

Sofia sammenligner tolken med en *kamelon*:

«*Smidighet.. Jeg vil heller si kamelon.. egentlig. Vi tilpasser oss situasjonene..*»

Dette kan eksemplifiseres med at tolkene praktiserer *blend in prinsippet*, for å redusere sin synlighet. Det betyr at de kler og ter seg mest mulig likt de øvrige deltakerne i tolkesituasjonen for å skille seg minst mulig ut. Som tolker på julebord stiller de i pentøy, det gjør de ikke når de tolker Pilates på treningssenteret. I tillegg handler dette prinsippet om hvordan tolken ter seg i situasjonen. Tolker man i kaffeselskap der alle spiser kake, tar også tolken et stykke på tallerken. Dette gjør tolken til tross for at han eller hun kanskje ikke rekker å spise kaken, fordi man er opptatt med å tolke.

Tolkene i fokusgruppen forteller videre at de «*byr på seg selv*» når de tolker. Samtidig kjenner de sin begrensning i forhold til hvor mye de deler av seg selv, og de har fokus på tolkingen de er der for å gjøre:

Sara: «*Noe av det vanskeligste jeg synes hvert fall når jeg tolker, er å tørre å by litt på meg selv, men samtidig altså, vite.. når du trekker deg tilbake – for ikke å bli for romstor da.*»

Maja formulerer en tommelfingerregel for hvor mye en tolk kan gi av seg selv i tolkesituasjonen:

«Noen sa så bra at, du skal være personlig men du skal ikke være privat. Og jeg tenker at det sier så mye.»

Tolkene kan også oppleve å bli tillagt et mer utvidet mandat i enkelte situasjoner. Dette utvidede mandatet kan være ønsket av andre i situasjonen, eller oppstå som et behov tolkene kjenner på selv. Ella forteller i videreførelsen av det jeg skrev om løsrivelse fra originalen i kapittel 4, at hun bøyer reglene og tar seg frihet i oversettelsen når hun tolker for fremmedspråklige døve. Dette gjør hun for å kunne legge til elementer i tolkingen, som øker sjansen for at budskapet blir oppfattet av den hun tolker for:

«Hvis jeg som tolk kan si; «Husker du sist vi snakket om..», og da legger vi til ting som vi ikke skal, men bruker knaggene de gjerne har, for å få med seg den døve.. For jeg tenker at man er der for en grunn, og skal vi være helt nøytrale, bare oversette så kommer man aldri noe videre. Igjen så vil vi jo møte brukerne ofte, så jeg tenker du må kanskje være den kanalen som også bygger knaggene og som kan referere til dem.»

Tolken skaper på den måten sammenheng på tvers av språklige grenser og ulike situasjoner. Det kan kreve at tolkene må gå utover sin nøytralitet, og i større grad delta i samtalen mellom den fremmedspråklige døve og den hørende.

Ella problematiserer også et annet oppdrag på et sykehus, der hun sto med et dilemma knyttet til sitt mandat og grenseoppgangen for sin innblanding:

Ella: «Jeg kunne jo sagt til den døve at; «Nei, du må inn igjen til legen så skal han oppklare det her».. I stedet forklarte jeg; «Nei, det er her vi tar blodprøven og så sendes den, og så må du vente, så får du svaret i posten..»

Leah: «Mmm..»

Ella: «Men jeg har jo ikke lov til å gjøre det.. Sånn hvis du skal se helt etisk på det.. Altså, nå husker jeg jo ting som har vært inne på et legekontor, som jeg egentlig skal glemme i det jeg går ut døren.. Husker ingen ting, husker verken medisiner eller vekten din, eller hva du egentlig har tatt opp, for jeg er nøytral. Jeg har glemt dette. Nå skal vi til neste.»

Skal tolken løse situasjonen med det hun vet, eller overlate det til legen? Det oppleves problematisk for Ella at hun refererer til noe som har blitt sagt, ut fra hva hun husker. Tolker får vite mye informasjon om personene de tolker for. Denne informasjonen skal egentlig slettes fra hukommelsen etter endt oppdrag, men det skjer sjelden. I den sammenheng nevner tolkene et annet aspekt som utfordrer deres nøytralitet, og det er *medmenneskelighet*.

«Av og til kan det være fryktelig nært det som skjer..» - om tolken som medmenneske

The interpreter's role has been compared to a machine, a window, a bridge and a telephone line among other metaphors. All of these are in part apt, and at the same time all of them ignore the essential fact that the interpreter is a human being. (Frishberg, 1990, s. 59).

I Norge har det vært vanlig å bruke benevnelsen *hjelpemiddel* om tolker. Det har sammenheng med at Norges døveforbund (NDF)²¹ kjempet for rettigheter til tekniske hjelpemidler, parallelt med at de kjempet for rettigheter til tolk. Lov om folketrygd ga døve mulighet til å få dekket hørselstekniske hjelpemidler, og Rikstrygdeverket (RTV) påtok seg et begrenset ansvar for å dekke døves behov for tolk. Hjelpemiddelet tolk ble sett i lys av døves *funksjonsnedsettelse*. Tolken skulle kompensere for manglende hørsel hos den døve, og være en passiv kanal som kun overførte ord og budskap (Sander, 1993, s. 178-184).

Tolkene i fokusgruppen ønsker å være mennesker i tolkerollen, fremfor et teknisk hjelpemiddel. Av og til er det vanskelig å skille mellom hva man ville gjort som medmenneske, og hva man bør gjøre som tolk. Tolkene diskuterte det å tre ut av tolkerollen i sammenheng med det medmenneskelige. Maja forteller om et tolkeoppdrag på et legekontor, der hun i forkant av konsultasjonen hos legen oppdager at den døve damen hun skal tolke for er dement. Maja opplever dette som en utfordring, og har behov for å legitimere at hun trer ut av rollen på tampen av oppdraget. Satt på spissen

---

²¹ Norges Døveforbund er en partipolitisk og religiøs nøytral organisasjon, som skal arbeide for å bedre døves og tunghørtes situasjon på alle områder i samfunnet. Lastet ned: <http://www.deafnet.no/no/ndf/ndf-sentralt>

kan man si at det at hun faktisk er et menneske i denne sammenhengen, oppleves som problematisk:

«Hva slags samvittighet skal man sitte igjen med etter oppdraget? Jeg var inne hos en lege og tolket for en kjempegammel dame. Jeg fikk streng beskjed om å møte en halv time før på legekontoret fordi hun var engstelig for at tolken ikke skulle komme. Jeg kan godt sitte der, og da blir det til at du sitter og prater med henne, og så skjønner du; Hei, her er det mye som går i glemmeboken rett og slett.. Så får hun etter hvert en gul lapp hos legen som skriver; «Den skal du ha nå, den skal du ha to av, den skal du ha om natten den skal du..».. Og så ser du.. De eldre de har jo sånn respekt for legen, så de sitter jo bare (nikker).. Så kom hun ut etterpå og fortsetter og nikke hun. «Ja, hva var det nå han sa?» Så står du der med all informasjon, for du har jo nettopp vært der, og hun husker ingen ting, og dette gjelder hennes helse og det er et kjempeproblem hvis hun ikke får de riktige medisinene.. Selvfølgelig sier man da ja til å følge henne på apoteket bare så hun får riktig medisin, og da vet jeg at da har hjemmesykepleien resten av ansvaret. Eller i hvert fall deler av det. Men likevel så er det jo ikke min oppgave da, men jeg tok det som om at jeg skulle tolke på apoteket også, så vi skulle slå følge.. Derfor blir det på en måte en «forklarbar situasjon» da..»

Sara (samtidig): *«Mmmm..»*

Maja: *«Hadde jeg ikke gjort det så hadde jeg gått hjem og hatt en vond følelse i magen for at jeg ikke hadde vært medmenneskelig og hjulpet henne, for det hadde gjort som Maja..»*

Sara (samtidig): *«Mmm..»*

Maja: *«Det er vanskelig.. Det er kjempevanskelig.»*

Leah: *«Det er det..»*

Den profesjonelle yrkesutøverens emosjonelle nøytralitet trekkes gjerne frem i tolking. Denne nøytraliteten beskrives som en oppøvd evne til å ikke gi uttrykk for egne reaksjoner i tolkesituasjonen (Skaaden, 2013, s. 23). Urstad (2010, s. 7) løfter i sin masteroppgave frem spørsmålet om det er mulig for en tegnspråktolk å tolke i en sosial samtale uten å være part i samtalen. Andre hevder at det er umulig for tolken å være helt nøytral (Angelelli, 2003; Bot, 2003; Leanza, 2005). Et argument i diskusjonen har vært at tolken bruker seg selv som det aller mest grunnleggende arbeidsredskapet, og at tolkens personlige framturen ikke er mulig å nøytralisere fullstendig i en

tolkesituasjon. Tolkene forteller at det å vise følelser i enkelte tolkesituasjoner kan være positivt – så lenge man samtidig klarer å gjøre jobben sin. Skaaden (2013, s. 23) skriver også at siden tolken er et menneske, vil følelsesmessige reaksjoner overfor dem man møter og til de budskapene som formidles, være umulig å unngå. Dette kan ses i forhold til å være emosjonelt tilgjengelig som yrkesutøver, der man i samhandling av og til setter sin egen verden i parentes for å gi rom for den andres opplevelser. I disse situasjonene avstemmer man sin egen væremåte til andres følelser (Røkenes & Hanssen, 2013, s. 89).

Leah forteller om et tolkeoppdrag hun tolket over tid for en person i livets siste fase. I denne situasjonen følte hun seg som en god tolk, blant annet *fordi* hun viste følelser når hun var til stede som tolk:

Leah: *«Jeg fulgte.. et sykehusopphold over veldig lang tid, hvor utfallet var.. gitt på forhånd..»*

Sara: *«Ja..»*

Leah: *«Og tragisk.. Og da kjente jeg på at det var forferdelig. Jeg hadde en person som jeg kunne snakke med, men da følte jeg meg veldig som en.. jeg følte meg som en god tolk på veldig mange forskjellige nivåer fordi.. Jeg valgte å være der alene, selv om det var veldig mye, for at de skulle slippe den belastningen å ha flere tolker.. Og det jeg opplevde da, det var at jeg følte som en god tolk, og det følte godt at jeg av og til gråt. For jeg følte at det gikk veldig sterkt inn på meg, og da måtte jeg bare av og til: «Unnskyld».. Og så var det bare (viser at hun tørker tårer). Men du kan jo selvfølgelig ikke gi deg over og buhu!»*

Alle: *«Latter..»*

Sara (overlappende): *«Bli en gråtekone..»*

Leah: *«Sant! Selv om jeg faktisk egentlig hadde lyst til det også. Men det der.. at de så at jeg faktisk brydde meg, tror jeg gjorde mer enn om jeg hadde klart å si (bedrøvet stemme); «Ja, dette er kjempe trist». Så jeg tenker at det kan være en bra ting, på samme måte som hvis noe er helt ustyrtelig morsomt så klarer vi ikke alltid å holde oss da heller, sant. Så det.. Jeg tenker det også er bra i situasjonen 😊.»*

Sofia (overlappende): *«Ja, men jeg tenker du beholder profesjonaliteten din likevel, fordi at du faktisk; «Okay, (viser at hun tørker tårene)» og så fortsetter*

du. Og det samme når det er litt morsomt, men jeg tolker det som kommer likevel.. Jeg fortsetter å formidle det jeg skal...»

Maja (overlappende): *«Så lenge de kan utføre jobben sin.»*

Sofia: *«Ja, sant.. så lenge du formidler det som skjer..»*

I en annen sammenheng nevner tolkene at de kan kjenne på det medmenneskelige aspektet knyttet til tolking for fremmedspråklige døve, i de tilfeller der de fremmedspråklige døve møter liten forståelse for sin situasjon hos den hørende samtalepartnern. Det fører til at tolkene kjenner på et behov for å markere sin mening:

Sara: *«I tolkesituasjoner, er det så farlig å liksom si til den hørende: «Stopp en halv her, du sitter her foran en fremmedspråklig døv, traumatisert fra Somalia.. Han har ganske mange skuddsår og kutt i..».. Må vi alltid unnskyld oss, det er det?»*

Sofia: *«Nei..»*

Sara: *«Hva med å bare si: «Du, skjerpings!» Altså, ikke så på den måten da, men rett og slett stoppe situasjonen av og til altså..»*

Videre snakker tolkene om partiskhet og upartiskhet. De forteller at de ikke skal være partiske, og at det er en utfordring.

«Vi forstår dem, det gjør ikke motparten» - om å være både partisk og upartisk

I litteraturen opererer flere med begrepene den *upartiske* tolken, den *topartiske* tolken og den *flerpartiske* tolken (Tolkeforbundet, u.å; Nesse et al, 2006, s. 115-116; Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 21-22; Skaaden, 2013, s. 25). Alle disse begrepene impliserer at tolken verken skal være den døves eller den hørendes tolk, men en tolk for begge. Dette sier tolkene i fokusgruppen seg enig i. De forteller videre at de har fokus på begge samtalepartene når de tolker i tolkesituasjonen. Det er viktig for dem at begge partene i samtalen kommer til orde, og får uttrykt seg mest mulig på den måten de ønsker i tolkenes oversettelse. Ifølge Skaaden (2013, s. 23) har tolker som nevnt tanker og meninger om personene de møter på oppdrag. Dette sier tolkene seg enig i, og forteller at de ofte kjenner seg *«på lag med døve»*. Tolkene eksemplifiserer det med at

når hørende sier at tolkene ikke trenger å tolke det som sies på tegnspråk til de døve, så tolkes det likevel. Dette gjør tolkene fordi de vil at de døve skal få det med seg. Dersom det motsatte er tilfellet, og døve ikke vil at det de sier skal tolkes til den hørende på talespråk, så respekterer tolkene dette. For som Emma sier:

*«Vi tolker alt, men ikke når **de døve prater**»*

Sofia nevner noe av det samme, der hun tar hensyn til døves ønske om å ikke bli tolket:

«Jeg merker det, for eksempel i klassesituasjoner; Det er masse prating, og så blir det til at den prater om det, og den prater om det, og så ser du de hendene som går der nede... og du setter ikke alltid stemme på det til læreren...»

Tolkene forteller videre at de opplever at døve som en del av en stigmatisert minoritet, møter holdninger blant majoritetssamfunnets medlemmer som viser uvitenhet, nedlatenhet, diskriminering og undertrykkelse. Dette påvirker tolkene, og kan trigge behovet Lipsky (2010, s. 72) kaller for advokatrollen. Denne rollen handler blant annet om at yrkesutøvere bruker sin posisjon og kunnskaper de har, for å sikre klientene sine god behandling. I tolkenes tilfelle kan denne rollen sette nøytraliteten på prøve.

«Vi vet noe om hva døve kan – som de hørende kanskje ikke vet» - om å utjevne forskjeller

Når diskusjonen i fokusgruppen dreier inn på forholdet tolkene har til de døve de tolker for, påpeker Ella igjen det medmenneskelige aspektet:

«Jeg tenker at uansett hvor du er og hvilken jobb du har, så er du jo et menneske oppi det store bildet, og du ønsker alltid det beste»

I fokusgruppen nevner tolkene at de opplever at døve møter utsagn som avslører holdninger i storsamfunnet, som ikke representerer et positivt syn på gruppen. Dette gjør at tolkene får behov for å forsvare de døve:

Maja: *«Jeg tenker altså, de er ikke.. evneveike, de er bare døve.. (...) Og jeg sier til den hørende: «Det er bare å si det du skal, det er helt klare, oppegående*

voksne, selvstendige mennesker det er bare til å.. respektere dem som alle andre»..»

Med sin mediering utjevner tolkene forskjeller i samhandlingen mellom hørende og døve. Tolkene gir døve tilgang til majoritetsspråket, og de bidrar til å likestille hørende og døve i kommunikasjonssituasjoner. På den måten reduseres undertrykkelsen av døve. I samfunnsarbeid søker en ikke-undertrykkende praksis, blant annet ved å forbedre sosiale relasjoner for marginaliserte og ekskluderte grupper (Dominelli, 2002, s. 181). *Interseksjonalitet* kan knyttes til antidiskrimineringsfeltet, og er viktig i samfunnsarbeid. Begrepet viser til hvordan sosiale kategorier som kjønn, rase, etnisitet, religion, sosial klasse og seksualitet kan samvirke og påvirke personers leve- og livsvilkår (Ledwith, 2005, s. 145; Breivik, 2008, s. 156-157). Kategoriene vi tilhører er potensielt forskjellsskapende, til tross for at det ikke er tillatt å diskriminere på grunnlag av hvilke kategorier man tilhører. Christensen (2000, s. 266) viser til USA der hvite, hørende, heteroseksuelle mennesker fra middelklassen har vært normen i samfunnet. Majoritetens lederskap har satt standarden, og bestemt over marginaliserte grupper som døve. For døve viser forskning fra USA videre at hvite døve har større sjanse å oppleve gode resultater på skolen, enn døve med annen hudfarge og minoritetsbakgrunn (Redding 2000, s. 255).

I samfunnet kan døve oppleve ulike former for undertrykkelse og diskriminering. Den mest kjente undertrykkingen historisk er *oralismen*, som blant annet førte til at tegnspråk ikke ble brukt i undervisning av døve barn i norske døveskoler. Et mål med oralismen var at barna skulle lære å forstå hva andre sa gjennom munnnavlesning. Barna skulle også benytte talespråk i kommunikasjon med andre, selv om talespråket deres var uforståelig (Schröder, 2006, s. 95). *Fonosentrisme* er et annet begrep som kan ses i sammenheng med døves undertrykkelse. Breivik (2007, s. 14) definerer begrepet på følgende måte:

Fonosentrisme er en form for etnosentrisme. Fenomenet handler om naturliggjorte antakelser om de andre, som er basert på egen antatt foretrekkelighet. Dette utgjør den selvsagte og ureflekterte kunnskapsbasen vi møter verden med. Fonosentrismen er i utgangspunktet ikke ondsinnet, men danner det bakteppet mange hørende møter døve med, og som derfor allikevel bidrar til diskriminering og marginalisering.

Julia ser tolking for fremmedspråklige døve som en samfunnsoppgave. Hun påpeker at tolken med sin mediering forbedrer situasjonen for gruppen, til tross for ulike språkbarrierer. Fremmedspråklige døves manglende tilgang til kommunikasjon, ser hun som et demokratisk problem:

«Tolkingen er en viktig samfunnsoppgave rett og slett, Og kanskje også i det der være tydelig på at; Dette her er et demokratiske problem, dette setter disse menneskene i en ekstremt sårbar situasjon og vi kan utligne den noe. Vi kan ikke fungere fullgodt som tolk, men vi kan bidra med noe..»

Julia forteller at tolker gir mennesker muligheter. Til tross for at tolkene ikke kan fungere fullgodt som tolker når de tolker for fremmedspråklige døve, hadde alternativet uten tolk vært verre:

«Det er kanskje i større grad et sånt demokratisk prosjekt, for hvis de ikke hadde fått oss som tolker, hva hadde de da hatt.. Og vi kan kjenne på hvor vanskelig det er, og hvor stort ansvar det er og hvor mye makt vi har, men jeg velger også å se på det som (...) Vi gir mennesker muligheter.. Det er ikke så mange andre som kan gå inn og ta.. den rollen som vi rett og slett bare er nødt til å ta der.. Så jeg tenker så fremt vi gjør vårt ytterste, for å være så profesjonelle vi klarer, så tenker jeg at vi er nå tross alt alternativet de har..»

Faktum er kanskje slik Julia avslutningsvis beskriver tolking for fremmedspråklige døve:

«Det er mer ansvar, men du har også enda mer mulighet til å faktisk gi folk en sjanse da.. For det er ingen andre som kan overta, det er ingen andre som kan iransk tegnspråk, sånn (knipser i fingrene).. Og kan stille opp 😊.. Mer informasjon, mer samarbeid, mer, mer av alt altså.

Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet skrevet om tolkens rolleutførelse i tolkesituasjoner, en tango for tre. I utgangspunktet forholder tolker seg til normative retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse når de tolker, men det viser seg at rolleutførelsen ikke alltid lar seg

gjennomføre etter normative retningslinjer. Tolkene beskriver sin nøytralitet og det medmenneskelige aspektet, som utfordrende i forhold til rolleutførelsen. Tolkene nevner at de trer ut av tolkerollen, når tolkerollen ikke gir stort nok handlingsrom i tolkesituasjonene. Tolkene jeg har intervjuet er i stor grad aktive deltakere i samhandlingen de tolker. De har et reflektert forhold til hvordan de handler i tolkesituasjonene, og de har tanker om det som skjer rundt tolkesituasjonene.

Tolkenes mediering handler om å utjevne forskjeller, redusere diskriminering og undertrykkelse. De gir mennesker muligheter til å samhandle til tross for språklige barrierer. Tolkene forteller også at *samarbeid* er et overordnet kriterium for at tolkesituasjonene skal fungere. Det skal jeg skrive om i neste kapittel.

8. «Vi kan kalles en samarbeidspartner i stedet for tolk..» - om trygghet, tillit og ansvar

I dette kapittelet vil jeg skrive videre om tolkenes rolleutførelse, med samarbeid som overordnet tema. Tolkene i fokusgruppene nevner *trygghet* og *tillit* som nøkkelbegreper for å få tolkesituasjoner til å fungere. De nevner den hørende samtaleparten i tolkesituasjoner som en nøkkelperson, når de tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve. I disse tolkesituasjonene kan tolkene bli tillagt mer *ansvar* enn i andre tolkesituasjoner, og tolkene høster fordeler av å samarbeide med den hørende når de tolker. Dette samarbeidet vil jeg beskrive mer i avsnittet som handler om ansvar, men først litt om hvordan tolkene jobber for å skape trygghet i situasjonene de tolker.

«Folk snakker bedre sammen med senkede skuldre» - om trygghet i tolkesituasjoner

Askheim og Starrin (2012, s. 17) påpeker at empowerment, myndiggjøring og det å gi personer valgmuligheter fremmes i situasjoner som preges av fellesskap, tillit samt trygge og gode relasjoner. Tolkene i fokusgruppen forteller at de gjør ulike grep, for å skape trygghet i tolkesituasjonene de tolker mellom hørende og døve. De forteller at tryggheten deltakerne har til at tolken kan jobben sin, er grunnleggende for at samtalen skal fungere:

Sara: «Jeg tenker at vi skal skape.. en slags trygghet i situasjonen da. Vi skal trygge partene veldig på at vi er der og kan gjøre situasjonen på en riktig måte.. at vi er proffe. Det vil si at vi kan det vi driver med da..»

Som yrkesutøvere forteller tolkene at de trenger både handlingskompetanse og *relasjonskompetanse*. Relasjonskompetansen handler om å forstå og samhandle med de menneskene man møter. Relasjonskompetansen består også av evnen til å skape kontakt, å ha situasjonsforståelse, i tillegg til kulturell sensitivitet, selvinnsikt og å inneha en empatisk holdning. Det betyr at samtaledeltakerne fokuserer på å kommunisere på en måte som gir mening. I tillegg ivaretar de den overordnede hensikten med samhandlingen, og samtalepartenes legitime interesser i samhandlingen

(Røkenes & Hanssen, 2013, s. 9-11). I mange situasjoner kan møtet mellom den hørende og den døve fungere bedre ved at tolken på forhånd trer litt frem og gjør seg synlig som person, for så å tre tilbake og innta rollen som et middel for kommunikasjon (Nesse et al, 2006, s. 116). I tolkenes arbeid med å skape trygghet forteller de at relasjonskompetansen er viktig:

Maja: «Du kan gi litt av deg selv for å skape en trygghet, med alle de du skal være med, men du skal ikke brette ut om, for det handler ikke om meg. Jeg er bare her, men jeg kan hjelpe de med å skape en god atmosfære da..»

Å snakke med mennesker som ikke har det samme språket som seg selv kan oppleves anstrengt. Det kan også være ubehagelig å skulle snakke via tolk. I tolkesituasjoner oppfordrer gjerne tolken den hørende parten til å se på sin døve samtalepartner, og forholde seg til den døve som om tolken ikke er tilstede. Det betyr at den hørende skal se på den døve både når den hørende sier noe selv, og når den døve sier noe. Den døve på sin side må av kommunikasjonsmessige årsaker se på tolken når den hørende snakker. Dette fører til at tolkesituasjoner kan oppleves som kunstige samtalsituasjoner for deltakerne (Nesse et al, 2006, s. 116). Tolkene forteller derfor om viktigheten av «*senkede skuldre*» når de møter mennesker som bruker tolk for første gang. De forteller også at senkede skuldre er viktig for at kommunikasjonen skal fungere i en ny og uvant situasjon. Sofia viser til en tolkesituasjon der hun gikk inn for å skape trygghet, fordi den hørende ikke var vant til å bruke tolk:

«Du hadde den hørende som var litt sånn.. Ja.. stiv og litt sånn.. Så sto vi der, og så skulle de prøve å snakke sammen.. Og så ble det mer til at det bare ble litt sånn kleint alt sammen, og så sa jeg: «Huff, stakkars, nå har dere tre tolker med dere» og så ser jeg på de to døve og sier; «Ja jeg tenker ikke på dere, dere er så vant til det, jeg tenker på deg stakkars ☺☺ (henvendt til den hørende)».. Sant, og da plutselig kom skuldrene ned med en gang.. og.. det skulle jo ikke mer til før situasjonen bare løste seg helt..»

I sammenheng med senkede skuldre og trygghet, forteller tolkene i fokusgruppen at de med sin mediering har en viktig rolle i forhold til døves inkludering i samfunnet. Ifølge Sudmann & Folkestad (2015, s. 10-12) fører ikke fysisk integrering automatisk til sosial integrering, og fysisk tilstedeværelse medfører ikke nødvendigvis samhandling. Det betyr at døve kan være tilstede i samfunnet og integrert *blant* hørende, uten at de

nødvendigvis deltar *på lik linje* med hørende. Uten tolk risikerer døve å gå glipp av informasjon og kommunikasjon. Når det er sagt, er det ikke automatikk i at mennesker kommuniserer med hverandre selv om det er tolk til stede, men sjansen for å få kontakt øker når tolken er der.

Tolkenes mediering bidrar til fremmedspråklige døves inkludering i samfunnet. Dette er en prosess som tar tid, og inkluderingen skjer i takt med at fremmedspråklige døve lærer mer norsk skriftspråk og norsk tegnspråk:

Sofia: *«Vi bidrar jo til inkludering.. i det norske samfunnet. Hvis vi ikke hadde vært der, så hadde de fremmedspråklige døve jo ikke blitt inkludert..»*

Leah (overlappende): *«Og så vil det språklige bli bedre.. forhåpentligvis, altså du må jo starte et sted..»*

Sofia: *«Ja, mmm..»*

I et annet eksempel forteller Julia hvordan tolkene jobber for å trygge den hørende samtalepartnern. Hun forteller at støttetolken innlemmer den hørende i forhandlingen tolken har med den fremmedspråklige døve, når han eller hun skal forstå og bli forstått i tolkesituasjonen:

«Jeg tenker, en av de viktige tingene vi har gjort når det har vært veldig mye ikke-vestlige fremmedspråklige døve ☺ på oppdrag, er at vi har vært to, fordi støttetolken ikke funker som vanlig støttetolk. Fordi det er så innmari mye forhandling mellom tolk og døv bruker, at det er veldig greit å ha en støttetolk som faktisk oversetter forhandlingen til den hørende parten. Sånn at den hørende parten ikke sitter der og tenker; «Gud hjelpe meg, hva er det de driver med? Hva er det jeg ikke får ta del i her?»

Tolkenes mediering handler på den måten om å involvere den hørende parten i hva som foregår på tegn mellom tolken og den fremmedspråklige døve. Tolkene diskuterte ikke hvordan, og i hvilken grad, de i motsatt tilfelle involverer den fremmedspråklige døve i sine forhandlinger på talespråk med den hørende samtaleparten.

I situasjonen under forteller Sofia om et oppdrag hun tolker regelmessig for en fremmedspråklig døv. Når hun også skal være praksisveileder og ha med tolkestudenter på dette oppdraget, endres *rammene* (jmf Metzger, 1999b, s. 191) for oppdraget. Det er tolkestudenter til stede, og i tillegg har Sofia fått en ny rolle i situasjonen. Som veileder

har hun også med penn og papir for å notere tilbakemeldinger til studentene som tolker. I forkant av oppdraget involverer hun den fremmedspråklige døve i hvilke endringer som kommer når hun tar i mot studenter i praksis. I tillegg gjør hun noen grep underveis i tolkesituasjonen for å skape trygghet:

«Hvis folk har sittet og skrevet på oppdrag, kan noen reagere og spørre: «Hæ, vurderer dere meg?» Og vi svarer: «Nei, nei, det er noe annet..». En gang gikk jeg inn 14 dager i forveien og sa til den døve at det snart kommer nye studenter, og jeg kommer til å skrive på oppdraget, men det er ikke om deg». «Ikke om meg?» «Nei, ikke om deg». Så kom vi inn i tolkesituasjonen, og okay: «Hva skriver du?» Da viser jeg blokken: «Se, det er om studenten. Om studenten». Så nå er det sånn at vedkommende selv sier når vi kommer inn: «Du skal skrive om studenten», og så får vi tommel opp ☺.»

Sofia nevner et annet element ved trygghet som også handler om informasjon. Hun forteller at hun kartlegger om dette er en ny eller kjent situasjon for den døve. Hvis den døve ikke har brukt tolk før, informerer hun om bruk av tolk i forkant av oppdraget:

«Jeg pleier alltid å spørre om, uansett om det er norske brukere eller utenlandske brukere så spør jeg; «Har han vært på dette kontoret før»? Har han vært der før så har han sannsynligvis også brukt tolk der før sant, og da vet jeg det og har en annen holdning når jeg går inn. Hvis jeg vet at, nei han har kanskje ikke vært her før, da må jeg spørre om han har vært her før. Det er viktig med den samhandlingen før. Og jeg okei, forklarer litt om bruk av tolk, og har et standard opplegg på det..»

Jeg har så langt skrevet om hva tolkene gjør for å skape trygghet blant deltakerne de tolker for. Videre vil jeg komme inn på tillit som et viktig fundament for samhandling.

Tillit kan leses både forlengs og baklengs – om tillit til tolken

Tolkene i fokusgruppen ser *tillit* som en forutsetning for å bygge relasjoner mellom de som snakker sammen, og mellom seg selv og deltakerne i tolkesituasjonen. I litteraturen skriver flere at gjensidig tillit er et viktig element for at informasjonsutvekslingen skal fungere i samtaler (Solheim, 2012, s. 107; Skaaden, 2013, s. 106; Galal & Galal, 1999,

s. 31; Jareg & Pettersen, 2006, s. 43). Det påpekes også at et viktig aspekt ved gode tillitsforhold, er at de bygges på gjensidig respekt mellom de som skal snakke sammen (Kale & Larson, 1998, s. 6). I følge Rønning og Starrin (2009, s. 10), er vi også på samfunnsnivå «avhengig av en viss tillit for å kunne fungere. Vi trenger at noen har stor tillit til oss, og at vi kan ha samme tilliten til dem».

Tolkene forteller imidlertid at det i enkelte situasjoner kan være vanskelig å oppnå tillit hos dem man tolker for. De knytter dette til tolking for fremmedspråklige døve. Hvis vi ser nærmere på de som kommer til Norge med status som flyktning i tvungen migrasjon, kan denne gruppen ha større behov for helse- og sosialtjenester fordi eksilsituasjonen innebærer tap av arbeid, hus, og sosialt nettverk. Disse tapene gir økonomiske ringvirkninger. Flyktningene kommer gjerne i kontakt med det offentlige Norge i en vanskelig situasjon, og kan være mistenksomme i møte med det offentlige. Forholdet de har til hjelpeapparatet kan bære preg av mistillit, og henger sammen med hvilke erfaringer de har fra hjemlandet. Tolkene møter dermed mennesker som har hatt til dels ekstreme livserfaringer, og som kan ha vansker med å stole på tolken. I den situasjonen er det viktig at tolken er ekstra påpasselig med å skape en atmosfære preget av respekt, tillit og trygghet (Jareg & Pettersen, 2006, s. 43-44).

Dette har også tolkene i fokusgruppen gjort seg noen erfaringer rundt:

Julia: «Barnevern, politi, ting som vi også kan se på med en viss ærefrykt, men mener er et gode i Norge.. En del flyktninger blir jo livredd, og vi snakker om; «Ja, politiet hjelper deg», eller.. «barnevernet kan komme med tiltak», og i det hele tatt, de blir bare helt hvite i ansiktet og – hjelpe meg! Og jeg tror jo ikke at de har så mye tillit til oss, for jeg er ikke så sikker på at de som kommer har så mye tillit til noe som helst i begynnelsen, de er redde. Og livet deres er ofte litt på vent, fordi de er flyktninger ofte, og venter på å få innvilget søknad, og inntil det skjer så er de jo litt sånn, på besøk i Norge, og vet ikke om de får bli..»

Metzger (1999b, s. 193) skriver at rammene for ulike situasjoner der mennesker møtes består av flere lag og er komplekse. Således kan rammene for en tolkesituasjon oppleves svært forskjellig for de som skal snakke sammen. En situasjon som for den hørende kan være en vanlig dag på kontoret, kan for den fremmedspråklige døve være avgjørende for fremtiden og livet i Norge.

Det finnes også andre elementer i tolkesituasjonene som kan svekke døves tillit til tolken. Tolkene som skal mediere i tolkesituasjoner har enten NAV som arbeidsgiver eller oppdragsgiver. Det betyr at tolkene ofte ses som representanter for NAV når de er på tolkeoppdrag. NAV forvalter rundskriv, lover og retningslinjer som blant annet omhandler døves bruk og rett til tolk. I enkelte tilfeller går disse retningslinjene på tvers av det døve ser som sitt behov og sine rettigheter i Folketrygdloven. NAV kan i så måte oppleves som en undertrykkende institusjon, og for tolkene kan det å bli assosiert med dette systemet hemme tilliten hos de døve de tolker for. I tillegg tilhører tolkene majoriteten, og er hørende. Dette kan også svekke tilliten døve har til tolkene. Samtidig er tolken den personen som kan bidra til at døve kommer i kontakt med andre, og får en bedre livssituasjon i de tilfeller det er behov for det. Tillitsbygging er en prosess som tar tid, og tillit oppstår lettest i langvarige og stabile relasjoner mellom mennesker. Denne typen tillit kalles også erfaringsbasert tillit (Gulbrandsen, 2000, s. 72). Tolkene forteller at de ser det nødvendig å opparbeide denne tilliten hos personene de tolker for. Leah gir et eksempel på dette i forhold til de hørende i en tolkesituasjon:

«Det er klart jeg merker jo veldig godt forskjell også på om jeg har vært i den samme settingen før. Hvis jeg tolker et sted 10 ganger.. Så er det helt utrolig hvordan det endrer seg fra første gangen til siste gangen.. For det er helt enormt altså.. Og hvor mye bedre jobb.. jeg kan gjøre, hvor mye mer de hørende tar kontakt med den døve, de blir trygg på meg.. I begynnelsen kan de sky deg som om du skulle hatt pest og kanskje også kolera.. ☺ Men, du merker den der tilnærmingen etter hvert..»

I fokusgruppen snakket tolkene om hvordan samtaledeltakernes tillit til hverandre - og til tolken, ligger til grunn for nettverks- og relasjonsbygging. Tolkene forteller at de bygger, endrer og styrker relasjoner når de tolker. I et samfunnsarbeidsperspektiv spiller relasjoner en rolle i forhold til sosial kapital. Rønning og Starrin (2009, s. 10) skriver at «sosial kapital blant annet dreier seg om å etablere tillitsfulle relasjoner til andre». De beskriver relasjonell kapital som en form for sosial kapital forankret i relasjoner den enkelte har med andre, og hvilke nettverk vedkommende har tilgang til. Med sin mediering bidrar tolkene til at de som skal samhandle, kan bygge relasjoner og nettverk de ellers kanskje ville vært forhindret i å bygge. I samfunnsarbeid kalles dette *bridgeing*, og handler om å lage nettverk med mennesker som er ulike en selv. Begrepet *linking* er også relevant i sammenheng med tolking, spesielt i forhold til samtalepartenes

asymmetriske posisjoner i en tolkesituasjon. Begrepet er en spesialform av bridgeing som angår makt, og handler om vertikale relasjoner som bygges på tvers av ulik makt og ressurser. Begrepet kan ses i sammenheng med å ivareta en gjensidig respekt mellom grupper med svært ulike ressurser (jmf Rønning & Starrin, 2009, s. 25-28).

Ella kommer inn på et annet aspekt i forhold til døves tillit til tolken. Når hun tolker på et legekontor spør hun gjerne pasienten om hvorfor vedkommende skal til legen. Dette gjør hun som en del av sin forberedelse, og for å kunne tolke best mulig på oppdraget. Hun understreker at tolker som spør om ulike ting før oppdrag, ikke spør for å være nysgjerrig – men for å være forberedt på hva de kan vente på oppdraget:

«Vi må vise at dette er noe vi samarbeider om, det er ikke jeg alene som gjør jobben.... Jeg sitter ikke på legekontoet og spør hva du skal inn til legen for, fordi jeg vil vite det, jeg vil bare vite.. om det er noe spesielt jeg som tolk må tenke på før jeg går inn..»

Ella mener at det handler om samarbeid, og etterspør også forståelse for at tolkeoppdrag fungerer bedre med samarbeid fra alle involverte:

Ella: «Vi er avhengig av samarbeid da.. (...) Det har noe med den vi møter, og hvor lite bevisste mange er på at det faktisk er et samarbeid dette her.. Både mellom to og tre og flere, for at dette skal gå..»

Leah (samtidig): «Ja..»

I tolkesituasjoner med hørende og fremmedspråklige døde, er tolken mer involvert i samtalen. Tolken kan også få mer ansvar i disse tolkesituasjonene, sammenlignet med tolkesituasjoner mellom norske døde og hørende. Videre vil jeg se på hvilket ansvar tolkene får, og hvordan samarbeid kan redusere dette ansvaret.

«En tolk alene er ingen ting» - om ansvar og samarbeid i tolkesituasjoner

Samarbeid er som nevnt så langt, en viktig og nødvendig del av tolkenes jobb. I fokusgruppene forteller tolkene at de samarbeider med den døde, den hørende og med hverandre for å få tolkesituasjonene til å fungere.

Ella: *«Vi kan jo konkludere med at vi ikke kommer noen vei uten samarbeid på en eller annen måte, om det er den hørende, eller om det er den døve.. Tolking for fremmedspråklige krever mer samarbeid..»*

Ella forteller også noe om hva samarbeidet med den hørende i tolkesituasjonen kan bestå av:

«Godt samarbeid med saksbehandler der du på en måte gir mer av tolken enn det som kanskje er forventet. Du forhandler mer, du forklarer mer..»

Det kan i tillegg være vanskelig for den hørende samtaleparten å forstå at det kan være utfordrende for tolkene å forstå den fremmedspråklige døves språkkode:

Julia: *«Det er jo viktig å være ute med informasjon også med tanke på hvor mange som tror at tegnspråk er internasjonalt, så kan jeg jo forstå at folk blir litt forvirret når vi synes dette er så kjempe-veldig komplisert.. Fordi; «Jo men dere snakker jo t e g n språk.. Alle snakker jo det likt rundt om kring»..»*

En av grunnene til at tolkene har behov for å samarbeide med den hørende, henger blant annet sammen med tolkenes arbeidssituasjon:

Julia: *«Vi må jo være uhyre bevisst på hva vi gjør.. Problematisere så mye som mulig tenker jeg, for de hørende som møter fremmedspråklige døve slik at de forstår hvor mye vi sliter, hvor lite den fremmedspråklige forstår i begynnelsen..»*

Tolkene har en del av *ansvaret* for det kommunikative forløpet når de medierer.

Hvordan dette ansvaret materialiserer seg, kan variere fra tolk til tolk og fra situasjon til situasjon (Galal & Galal, 1999, s. 26). Tolkenes samarbeid med den hørende henger sammen med at tolkene bistår den hørende, og hjelper vedkommende til å formulere seg på en måte som letter tolkenes arbeid med å visualisere det som sies:

Julia: *«Vi ser at hvis vi skal få språket på et nivå som er tolkbart her, så trenger vi også noen som sitter og hjelper den hørende å snakke på riktig måte. Så i alle fall når det har vært helt nye brukere, så har vi jobbet fundamentalt forskjellig fra hva vi gjør til vanlig.»*

Julia forteller altså at tolkenes samarbeid med den hørende kan handle om at tolkene kommer med forslag til hvordan vedkommende bør legge frem det han eller hun vil si. Hun forteller også noe om samarbeidet tolkene i mellom, og hvem som bistår den hørende:

«Og det er også veldig greit når man sitter der og sliter med å visualisere de vanskeligste ting, at man har en støttetolk som også kan veilede den hørende; «Kanskje hvis du prøver å legge det frem på den måten»...»

Tolkene samarbeider med den hørende i tolkesituasjoner mellom hørende og fremmedspråklige døve, for å redusere sitt ansvar i tolkesituasjonen. Tolkene gir to eksempler på hva de ikke ønsker å ha ansvar for når hørende og fremmedspråklige døve snakker sammen: *forklare begreper*, og *å sette strek*. Jeg vil videre i kapitlet skrive om hva disse punktene kan innebære.

Når det gjelder å *forklare begreper* er flere av tolkene enig i det Maja er inne på:

«Vi skal si akkurat det som eventuelt saksbehandler sier, der er ikke vår oppgave å forklare innholdet..»

I fokusgruppen forteller tolkene imidlertid at tolking mellom hørende og fremmedspråklige døve, setter andre krav til oversetting enn tolkesituasjoner for norske døve. Hvis tolkene både skal bestemme innholdet i begreper som brukes, og formidle det som sies, kan det bli *overload* som Julia uttrykker det:

«Vi fant jo ganske fort ut etter hvert at vi ikke kan sitte her og forklare hele Norge på tegn til bruker, vi trenger altså at en saksbehandler eller noen andre putter mening i begrepene, så skal vi prøve å formidle det, for hvis vi både skal sitte i hodet vårt og putte mening inn i begrepene, og formidle det, så blir det fort litt overload altså. Da skjer det så mange prosesser samtidig, så der hadde vi jo super utbytte da vi endelig fikk flere og flere hørende saksbehandlere med på lag til å skjønne at; «Det er jeg som må gå gjennom alle disse begrepene, akkurat som jeg må med andre fremmedspråklige som kommer inn, og så skal disse her bare prøve å si det med hendene sine da, og ikke på arabisk»...»

Tolkene ser det altså som viktig at den hørende forstår mest mulig av hvilke språklige barrierer tolkene må forsere, når vedkommende skal snakke med fremmedspråklige

døve. Innsikt i tolkenes arbeidssituasjon åpner opp for samarbeid med den hørende, og gir han eller hun mulighet til «å tilpasse seg»:

Julia: «Ja, for det er det rare som vi fant ut, i begynnelsen så handlet det jo så veldig mye om den fremmedspråklige, tilretteleggingen rundt den fremmedspråklige, og hva.. Men etter hvert så fant vi ut at; Men den hørende kan jo faktisk «tilrettelegge seg», det kan jo ikke den døve. De kan jo ikke (knipser i fingrene) Hey! Jeg kan høre! Eller.. nå kan jeg alle begrepene, eller nå har jeg plutselig lært å lese og skrive hjemme 😊. Ja, så da begynte det plutselig å handle veldig mye om den hørende, og hvordan skal vi samarbeide for å få dette her til, for at dette skal være et felles prosjekt..»

Det andre elementet tolkene tok opp i fokusgruppen: *å sette strek*, handler om de tolkesituasjonene der tolkene mangler språklige redskaper til å få budskapet fra den hørende frem til den fremmedspråklige døve. Julia løfter frem spørsmålet i fokusgruppen:

«Når er nok, nok?»

Når skal tolken gi opp tolkingen fordi budskapet ikke forstås av den ene parten i samtalen, eller fordi språkbarrierene er for store til at tolken får formidlet det som sies? Julia nevner *informert samtykke* som en utfordring. Informert samtykke ses ofte i sammenheng med forskning og helserelatert juss, men kan også være aktuelt når offentlige ansatte skal innhente informasjon om andre. I følge De nasjonale forskningsetiske komiteene (2009), skal et fritt samtykke avgis uten ytre press eller begrensinger av personlig handlefrihet. At det er informert, betyr at informanten orienteres om det som angår hans eller hennes deltakelse i sammenhengen på en måte som er forståelig for vedkommende.

Julia forteller at den hørende saksbehandleren i tolkesituasjonen, kan sitte med en forventning om at den døve skal gi et informert samtykke til saksbehandlerens ulike spørsmål. Som tolk føler Julia imidlertid at språkbarrieren er for stor, og hun vet ikke om hun har klart å formidle saksbehandlerens informasjon tilstrekkelig til at den fremmedspråklige døve kan gi informert samtykke:

«Jeg ser på det rett og slett som min demokratiske plikt å gjøre det jeg kan her nå, fordi typisk i Norge; Informert samtykke.. Det er jo det kjekkeste vi vet.

Introduksjonsprogrammet kjører jo på med forslag sånn eller sånn, og nå må du si sånn. «Kan vi forresten ringe legen din og få helseopplysninger om deg? Ja, da må du skrive under på dette skjemaet her».. Masse informerte samtykker! Hvem skal da si; Nå er vedkommende informert. Nå kan vedkommende gi samtykke. Den hørende har jo ikke sjanse.. I alle fall ikke hvis vi ikke har vært på og liksom.. ja, gitt informasjon om hva som foregår underveis. Og hvem skal avgjøre at bruker skal ta, som man ofte tar, et ikke informert samtykke? Saksbehandlerne er ikke noe særlig keen på å; «Jeg anbefaler at du gjør sånn», for de er vant til; «Ja, er det greit for deg nå at vi gjør sånn».. Og de må sette streken, tenker jeg, hvis ikke så sitter vi og gjør det.»

Videre viser tolkene i fokusgruppen til fordelene de høster av samarbeid med den hørende:

Julia: «Samarbeid med hørende var som dag og natt for oss, vi ble kvitt veldig mye energi som forsvant ut i; Hvor mye skal vi putte inn i dette begrepet, hvor mye har vi plass til i dag, hvor mye kan bruker tegn.. Veldig greit. Og da er det også den hørende parten som velger å putte mer eller mindre riktige ting inn i begrepet, vi slipper å sitte ansvarlig for det, og den hørende parten kan bestemme hvor mye skal vi fylle på, og når skal vi sette grensen, ta ansvaret for at dette er nok informasjon.. Sånn at vi slapp å sitte og måle det hele tiden.. Er det bra nok nå? Kan vi gi oss nå? Har han skjønt det nå? Det er litt greit.. Samarbeid er viktig!»

Flere: «Nikker..»

Ved å gi de som snakker sammen innsikt i forhandlingene og avklaringene tolkene gjør fortløpende i samtalen, reduseres tolkenes ansvar i situasjonen. Målet blir derfor å minimere barrierene i samhandlingen, ved å få de som skal snakke sammen til å forstå så mye som mulig av den totale situasjonen.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg skrevet om samarbeid knyttet til begrepene trygghet, tillit og ansvar. Tolkene i fokusgruppen forteller at de ønsker, og ser viktigheten av samarbeid

med deltakerne i tolkesituasjonene. Samarbeid og gode relasjoner kan minimere ubehaget ved å snakke via en tredje person. Det kan også bidra til at deltakerne i samtalen senker skuldrene, og bygger relasjoner seg i mellom til tross for kommunikasjonsbarrierene som eksisterer.

I tolking mellom hørende og fremmedspråklige døve, kan tolken tillegges mye ansvar for å forklare innholdet i det som sies. Tolkene kan også gis ansvar for å sette strek, når det som sies ikke når frem til den som skal forstå det tolken formidler. Tolkene har ulike strategier for å redusere sitt ansvar når de tolker. De informerer og innlemmer den hørende i medieringen, for at vedkommende skal ta ansvar for oppdragets innhold. Tolkene forteller at døve gjerne er mer vant til å bruke tolk enn hørende. Det betyr at tolkesituasjoner oftere er ukjente situasjoner for hørende enn for døve. Situasjonene tolkene refererer til i dette kapitlet er i stor grad hentet fra det offentlige Norge. I disse situasjonene skal den hørende tilby en tjeneste, mens de døve er brukere av tjenesten.

Gjennom oppgaven har jeg avslutningsvis i hvert kapittel oppsummert hva kapitlet har handlet om. I de empiriske kapitlene har jeg også kort oppsummert funn fra datamaterialet jeg har presentert. I det neste og siste kapitlet, vil jeg se funnene i sammenheng med min problemstilling i en mer generell oppsummering.

9 Trådene samles

I dette kapitlet vil jeg oppsummere oppgaven. Med det vil jeg også reflektere rundt tolkenes mediering, og utvalgte punkter fra de empiriske kapitlene. Jeg vil nevne utfordringer i tolking som er interessante i et samfunnsarbeidsperspektiv, før jeg avslutningsvis skisserer spørsmål til videre diskusjon og forskning.

Hva har oppgaven handlet om?

Utgangspunktet for å skrive oppgaven var å se tolking i lys av begreper fra samfunnsarbeid, med et spesielt fokus på den tilspissede kommunikasjonssituasjonen som oppstår når tolkene skal mediere mellom hørende og fremmedspråklige døve. Jeg begynte oppgaven med å skrive at tolkene opplever uvanlige utfordringer i disse situasjonene. Fremmedspråklige døve er på mange måter spesielle, de har ikke felles språk med oss de kommer til. Tolkene kan ikke de fremmedspråklige døves språk, og de fremmedspråklige døve kan ikke tolkenes språk. Fremmedspråklige døve kommer til Norge av ulike grunner, og de har ulik bakgrunn. Foruten andre døve, møter fremmedspråklige døve få mennesker de kan snakke med i samfunnet. De kommer i kontakt med hørende personer i det offentlige Norge, og møter da norske tolker. Disse tolkesituasjonene krever oversettelse av mening på mange nivåer, og kunnskap og informasjon om systemet i Norge. De fremmedspråklige døve forklares inn i et samfunnssystem, og lærer norsk og norsk tegnspråk – alt veldig forskjellig fra hva de er vant med fra før. Det ligger noe universelt i tanken om tegnspråk, og nytten av visualisering. Siden det finnes liten tilgang til tolker som kan både orale og visuelle språk fra alle verdens land, blir norske tolker satt til å tolke mellom hørende og fremmedspråklige døve, til tross for at de ikke er utdannet til det.

Målet med forskningen i dette prosjektet har vært å *beskrive* og *forstå* tolkers mediering i tolkesituasjoner ved å besvare problemstillingen:

Hva gjør tolker når de tolker mellom døve og hørende?

- med fokus på fremmedspråklige døve

Det korte svaret på problemstillingen over er at tolkene gjør en hel masse, og litt til når de tolker. Videre vil jeg oppsummere hva det handler om.

Hva har jeg funnet ut?

Ved å forske i fokusgrupper har jeg fått god innsikt i et av ytterpunktene i tolkenes arbeidshverdag. Dette ytterpunktet handler om hva tolkene forteller at de gjør når de tolker mellom hørende og fremmedspråklige døve. Jeg har dokumentert, tematisert og satt ord på en del ting som går usagt i tolkeverden. Ved å forske på tolking mellom hørende og fremmedspråklige døve i lys av tolking mellom norske døve og hørende, har jeg funnet ut at tolking er en mer nyansert og variert arbeidsform enn tolking som oversetting. Nyanseringen har på den måten overføringsverdi til flere tolkesituasjoner. I tillegg ligger det en overføringsverdi til øvrige kommunikasjonssituasjoner i for eksempel samfunnsarbeid, der mennesker snakker sammen på tvers av ulik språklig- og kulturell bakgrunn.

Jeg har skissert ulike kommunikasjonsbarrierer. I tillegg har jeg beskrevet hvordan tolkene arbeider for å komme rundt barrierene, for å få samhandlingen mellom hørende og døve til å fungere. For samfunnsarbeid er oppgaven min interessant med tanke på eksemplifisering av muligheter og barrierer for samhandling over språklige grenser. Ved å se tolkefeltet i lys av samfunnsarbeid, ser jeg mer i tolkefeltet enn jeg så tidligere. Flere av temaene tolkene tar opp i fokusgruppen når de forteller om jobben sin, det de gjør når de tolker og hva døve kan oppnå gjennom bruk av tolk, kan knyttes til begreper og teorier fra samfunnsarbeid. Disse begrepene nevnes i flere av oppgavens kapitler. Begrepet *samhandling* har blant annet hjulpet meg til å se tolken som en katalysator, som gir døve tilgang til kommunikasjon og informasjon. Jeg ser også at tolken er en som utjevner forskjeller, og gir mennesker reelle valgmuligheter ved å gi de som skal snakke sammen tilgang til hverandres språk. Som en ringvirkning gir kommunikasjon og informasjon mulighet for deltakelse, empowerment og inkludering. Med sine handlinger tilrettelegger tolkene for at endringer kan skje, og de legger til rette for at de som trenger det kan gjennomføre endringer i livet sitt. I tillegg endrer og skaper tolkene relasjoner mellom mennesker, og de kan endre menneskers livskvalitet med sin

mediering. Dette skjer ved at tolkene gjør kommunikasjonsbarrierene i samfunnet mindre.

I prosessen med å forske på- og skrive om fagfeltene tolking og samfunnsarbeid, har jeg lært mye. Analysen åpner opp for et nytt perspektiv på mediering i tolkearbeid.

Oppgaven viser at kommunikasjon er mer enn språket vi sier, og dialog er et komplekst samspill med flere lag som påvirker hva vi sier og hvordan vi sier det. Ved å forske på tolkesituasjoner som helhet, ser jeg at både tolkenes oversettelse og rolleutførelse påvirker tolkesituasjonene. For å tegne et helhetlig bilde av tolkenes mediering, vil jeg oppsummere hva jeg har funnet ut at tolkene gjør når de tolker. Jeg tar både utgangspunkt i den *språklige oversettelsen* de gjør mellom to- eller flere språk, og tolkenes *rolleutførelse*.

Å tolke for «språkløse» - om funn knyttet til oversettelse

Tolkene oversetter både det som sies og det som ikke sies i tolkesituasjonene. Det betyr at de oversetter det usagte, ironi og stemningen i rommet, det implisitte og det som ikke blir tematisert - som kulturelle koder og sosial orden. Tolkene har fokus på at de som skal snakke sammen skal forstå hverandre. I den prosessen gjør tolkene en rekke ting. De legger til og trekker fra det som sies, for å gjøre det forståelig for de som skal snakke sammen.

Tolkene i fokusgruppen setter definisjonen litt på spissen når de beskriver fremmedspråklige døve som «*språkløse*». De forteller at alle mennesker har evnen til å kommunisere, men uten kjennskap til formaliserte språk blir det vanskelig å tolke for dem. Tolkene møter selv på kommunikasjonsbarrierer når de skal tolke for mennesker som ikke har det samme språket som seg selv, og de trenger ferdigheter i kommunikasjon ut over formaliserte språk. Utfordringene tolkene møter når de skal tolke, løser de ved å benytte seg av kommunikasjonsferdigheter de har lært gjennom utdanning og yrkeserfaring. De benytter også tegnspråkets visuelle elementer. Verdens tegnspråk er ikke internasjonale (Amundsen, 2004, s. 145). Det er i utgangspunktet like lite logisk at en nordmann skal skjønne en kineser fordi begge snakker talespråk, som at to døve skal forstå hverandre fordi de begge snakker tegnspråk. Det er utgangspunktet. Men så gjør tegnspråkenes egenart det likevel mulig å bruke tegn som

kommunikasjonsmiddel på tvers av landegrenser (Haualand, 2008, s. 17). Enkelte tegn i tegnspråk er ikoniske og universelle. Det betyr at de utføres på en måte som er logisk, og kan forstås på tvers av språkgrenser enten man kan tegnspråk eller ikke. I tillegg lar tegnspråk seg også til en viss grad spille ut som en slags mime, og gjør språket forståelig på en annen måte enn talte språk.

Tolkene visualiserer talespråket. Det fordrer i stor grad kreativitet, spesielt når de fremmedspråklige døve er nye i Norge. Tolkene viser innholdet i konkrete begreper som *skole*, før de presenterer tegnet som finnes i norsk tegnspråk. Tegnene de bruker er kontekstuell- og kulturelt forankret, og kan være vanskelige å forstå hvis man ikke er kjent med det samfunnet, kulturen eller konteksten de brukes i. Tolkesituasjoner der tolkene tolker mellom tegn og norsk, kan kreve at tolkene inntar en mer deltakende og aktiv rolle i kommunikasjonen. Det er større behov for forhandling og avklaring rundt innholdet i det som sies når tolkene medierer mellom hørende og fremmedspråklige døve. Tolkene forstår likevel ikke alltid de fremmedspråklige døve, og det er ikke alltid de fremmedspråklige døve forstår tolkene. På grunnlag av dette kan det spørres om hva som er poenget med å tolke, hvis de man tolker for ikke forstår tolken? Et av mange svar på det er at tolkene kan utrette *noe* – som nesten ingen andre kan. Tolkene gjør en rekke grep for å få kommunikasjonen til å fungere - til tross for kommunikasjonsbarrierene.

Tolkenes visualisering i tolking for nye fremmedspråklige døve er en avvikende gjengivelse av det som sies på talespråk, med eksplikasjoner og reduksjoner (Wadensjö, 1998, s. 21). Tolkene ønsker å være den som «*kun formidler det som sies*», uten å måtte benytte for mange eksplikasjoner eller reduksjoner. Samtidig kan være behov for at noen forklarer begreper, og hvis ikke tolken gjør det - hvem gjør det da? Tolkene har erfaring med at de ofte blir sittende med ansvaret. De initierer derfor samarbeid med den de lett kan kommunisere med i tolkesituasjonen. Den hørende ses derfor som en nøkkelperson, og en viktig samarbeidspartner for tolkene – spesielt i de tilfeller vedkommende er representant fra det offentlige Norge. Tolkene involverer vedkommende i forhandlingene de gjør med den fremmedspråklige døve, for å minimere sitt ansvar og for å slippe å vurdere; «*Hvor mye skal vi putte inn i dette begrepet?*» og «*hvem skal sette strek?*».

Etter hvert som de fremmedspråklige døve lærer flere norske begreper, bruker tolkene også stadig flere tegn fra norsk tegnspråk i tolkingen. Tolkene bidrar på den måten til fremmedspråklige døves språkutvikling av både norsk og tegnspråk. Det blir også lettere for tolkene å tolke når de fremmedspråklige døve kan mer norsk tegnspråk og norsk skriftspråk. Da kan tolkene tolke mellom språkene de er utdannet til å tolke mellom. Når tolkene tolker fra tegnspråk eller tegn til norsk talespråk, gir det døve mulighet til å bli hørt av andre. Når tolkene synes det er vanskelig å tolke mellom fremmedspråklige døve og hørende, ser de nytten av mellomtolk. Mellomtolken er som oftest tegnspråklig og döv. Mellomtolking fungerer fordi døve har en «*dypere forståelse for språket*», og kan «*forklare det som sies på en annen måte*» enn de hørende tolkene. De fleste tolkene har ikke tegnspråk som sitt morsmål eller førstespråk. De kjenner seg også bundet av begrensninger i sin rolle som tolk. Siden mellomtolking ikke er satt i system, er døve som tolker per i dag ikke offentlig godkjente tolker. Tolkene opplever at mellomtolkene i mindre grad har normative profesjonsetiske føringer å forholde seg til enn de hørende tolkene.

Det skjer imidlertid mer i en tolkesituasjon enn den språklige overføringen. Jeg vil nå oppsummere hva jeg har funnet ut at tolkene gjør med sin rolleutførelse når de tolker.

Menneske versus maskin – om funn knyttet til tolkens rolleutførelse

Et hovedfunn i forhold til tolkenes rolleutførelse er at *tolker bryr seg*. De bryr seg om personene de tolker for, og de bryr seg *med* det som skjer i tolkesituasjonene. Tolker er mennesker som forholder seg til andre mennesker. De tolker best når de har kjennskap til personene de tolker for, og når de kjenner innholdet i det som sies. Tolkene trenger å ha en relasjon til menneskene de tolker for. De karakteriserer trygghet, tillit, samarbeid, forberedelse og kontinuitet som gode fundamenter for at samhandlingen i tolkesituasjoner skal fungere. Tolkene strekker seg for at døves samhandling med- og deltakelse blant hørende skal fungere. Tolkene er medmennesker i tolkesituasjonen, og fremhever det medmenneskelige aspektet ved rolleutførelsen. De kan få dårlig samvittighet hvis de handler på måter som går på tvers av folkeskikken på oppdrag. Det betyr at de handler affektivt, og de viser følelser når de tolker. Samtidig opprettholder

de en profesjonell distanse, og har en leveregel: «*du skal være personlig men du skal ikke være privat*».

Tolkene i fokusgruppen forholder seg til normative retningslinjer for etikk og yrkesutøvelse. Retningslinjene regulerer hvordan de ter seg i tolkerollen. De sammenligner tolken med en «*kamelon*», fordi de tilpasser seg situasjonene de tolker i, og menneskene de tolker for. De bruker også ord som «*smidig*» og «*fleksibel*» når de beskriver tolken. På den ene siden forteller de at de «*byr på seg selv*», samtidig som de «*leser situasjonene*» og har «*antenner ute*» i forhold til hvor stor plass de skal ta i situasjonen. Tolkene utøver skjønn når de tolker, og vurderer fra situasjon til situasjon hvor langt de må, kan og bør strekke seg for at tolkesituasjonen skal «*gli*» på best mulig måte.

Tolkene i fokusgruppen etterstreber det de yrkesetiske retningslinjene kaller upartiskhet eller flerpartiskhet (Tolkeforbundet, 2011). Det betyr i praksis at tolkene lar begge parter i samtalen komme til orde, og at de etter beste evne videreformidler det partene sier til hverandre på den måten partene vil ha det sagt. I tolkesituasjoner ser tolkene seg som verken den hørende eller den døves tolk, men en tolk for begge. De forteller likevel at de av og til er «*mer på lag med døve*». Det betyr at tolkene av og til opererer innenfor det de definerer som sin rolle, og av og til opererer de utenfor. De trer ut av rollen i de situasjonene tolkerollen ikke dekker det de ser som behovet i situasjonen (Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 24). Metaforen om *linedanseren* kan brukes om tolkenes rolleutførelse. Tolkene forteller om ambivalens, og at de balanserer mellom hvordan de *burde* oppføre seg på den ene siden, og behovet for fleksibilitet og handlingsrom på den andre. I fokusgruppen forteller tolkene at de bruker de yrkesetiske retningslinjene som en form for indre justis og rettesnor, og at de ikke bør tre ut av tolkerollen. Det betyr også at de har et behov for å legitimere de situasjonene der de gjøre det. Tolkenes indre justis sier noe om at: «*Å være tolk er å ikke være alt det andre*». Begrepet *role-space* (Llewellyn-Jones & Lee, 2014, s. 11) illustrerer en fleksibel modell for tolkens rolleutførelse, der tolkens rolle endrer seg i takt med interaksjonen mellom samtaledeltakerne. Denne fleksibiliteten kan redusere tolkenes følelse av at de gjør noe de *ikke skal* når de trer ut av den normative rollen. Modellen tilfører også tolkene fleksibilitet for hva de tillates å gjøre for å få mennesker uten felles språk til å forstå hverandre.

Jeg har i denne oppgaven kun belyst en liten del av fagfeltene tolking og samfunnsarbeid. Det betyr at det finnes en rekke spørsmål jeg ikke har løftet frem, som det kunne vært interessant å se på i fremtidige prosjekter.

Hvilke spørsmål er interessante for videre utforskning?

Jeg har forsket på det tolkene har fortalt meg om sine handlinger, og med det har jeg utelatt en rekke andre aspekter og synspunkter. Ved å se samfunnsarbeid i lys av tolking har jeg funnet ut noe om hvordan en marginalisert minoritet blir ivaretatt på enkelte områder i samfunnet. En del av prosjektet har på den måten handlet om fremmedspråklige døves vilkår for deltakelse og samhandling gjennom tolkenes mediering. Jeg har i så måte bidratt til det Ledwith (2005, s. 143-144) skriver om samfunnsarbeid: Ved å finne ut hvilke områder mennesker undertrykkes på, og hvilke fordommer som finnes, avdekkes hvilke områder som krever handling og endringer.

Hjelpemiddelet tolk er en del av velferdsstatens tjenester. Dagens tolkeordning gir fremmedspråklige døve *lik rett* til tolk som norske døve, men det betyr ikke at de får et *likeverdig* tilbud til tolk. Dette reiser spørsmål som blant annet leder meg inn kommunikasjonsbarrierene som eksisterer mellom tolkene og de fremmedspråklige døve. Medaljens bakside er at kommunikasjonsbarrierene er så store at ikke alle har like stort utbytte av å benytte tolk. Dette kan hemme personenes deltakelse og inkludering i samfunnet. Det kan dermed stilles spørsmål til kvaliteten på tolketjenesten som gis. Oversetter tolkene ekvivalent nok, eller ligger det en overforventning til det universelle i tegn i kommunikasjon? Hvorfor fokuserer myndighetene lite på kvalitetsaspektet? Hvorfor rustes ikke NAV tolketjenesten og tolkeutdanningene med ressurser til å styrke tolkenes kompetanse på feltet? Gjenspeiles samfunnets syn på fremmedspråklige døve, i tolkenes manglende tilbud om utdanning til å tolke for dem? Kategoriseres døve fremdeles som avvikere, en byrde for samfunnet, som fører til at de - og tolkenes jobb, ikke ses som viktige i det store bildet?

Som en fortsettelse hadde det vært interessant å forske på hørendes og fremmedspråklige døves opplevelse av møtet med den norske tolken. Det finnes andre spørsmål som ikke utforskes i denne oppgaven. Disse kan være interessante for fremtidig forskning, og omhandler: Hvilke muligheter har fremmedspråklige døve til å

uttrykke seg naturlig og utvungent med andre? Hvilken nytte har hørende og fremmedspråklige døve av norske tolker? Hvordan kan hørende og fremmedspråklige døve nyttiggjøre seg av norske tolker? Hvordan kan tolkers kompetanse i forhold til tolking for fremmedspråklige døve økes? På hvilke områder burde tolkers kompetanse i forhold til tolking for fremmedspråklige døve økes? Hvordan kan kvaliteten på tolketilbudet for fremmedspråklige døve forbedres? Og sist men ikke minst kunne det vært interessant å spørre de som kjenner hvor skoen trykker; Hvilken kommunikasjonsmetode ville *de* foretrekke hvis de hadde et reelt valg?

Litteraturliste:

- Alver, B. G. & Øyen, Ø. (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Amundsen, G. (2004). *Tekstskapning på tegnspråk*. Påbygningsenhet tegnspråk. Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier 2013. (139-159). Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Angelelli, C. (2003). The interpersonal role of the interpreter in cross-cultural communication. Brunette, L., Bastin, G., Hemlin, I. & H. Clarke (Eds). *The critical link 3: interpreters in the community*, 46, 15-26. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Arnstein, S. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), 216-224.
- Askheim, O. P. & Starrin, B. (2012). Empowerment – et moteord? Askheim, O. P. & B. Starrin. (Red). *Empowerment: i teori og praksis*. (13-20). Oslo, Gyldendal akademisk.
- Barne- likestillings og inkluderingsdepartementet (2015). *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)* (Rundskriv Q-20/2015). Lastet ned: <https://www.regjeringen.no/contentassets/c819df6b69294a49960376d70cdda222/rundskrivq202015pdf.pdf>
- Bauman, Z. & May, T. (2004). *Å tenke sosiologisk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Bergen Døvesenter (2014a, 25. august). Har du lyst til å hjelpe nye innvandrere til å finne seg til rette her i Norge? Da bør du se her! Lastet ned: <http://www.bgds.no/2014/08/25/har-du-lyst-til-a-hjelpe-nye-innvandrere-til-a-finne-seg-til-rette-her-i-norge-da-bor-du-se-her/>
- Bergen Døvesenter (2014b, 18. oktober). 2014-10-18 Internasjonal middag. Lastet ned: <http://www.bgds.no/bilder-2/2013-bilder/2014-10-18-internasjonalt-middag/>

- Birch-Rasmussen, S. (1998). Hvor kommer du fra? VU-KC. Hansen, B. (Red). *Samspill mellom døve og hørende*. (74-83). København: Center for tegnsprog og tegnstøttet kommunikation KC.
- Blystad, A. (2005). Noen tanker om positivisme i kvalitativ forskning. Eilefsen, B & C. Foss (Red). *Kritiske blikk på helsetjenesteforskningen; Perspektiver, metoder og muligheter*. (75-88). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Bot, H. (2003). The myth of the uninvolved interpreter interpreting in mental health and the development of a three-person psychology. Brunette, L., Bastin, G., Hemlin, I. & H. Clarke (Eds). *The critical link 3: interpreters in the community*, 46, 27-36. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Brandth, B. (1996). Gruppeintervju: perspektiv, relasjoner og kontekst. H. Holter & Kalleberg, R. (Red). *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. (145-165). Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, J-K. (2000). Døve – funksjonshemmede eller kulturell minoritet? Romøren T. I. (Red). *Usynlighetskappen. Levekår for funksjonshemmede*. (83-103). Oslo: Akribe forlag as.
- Breivik, J-K, Haualand, H. M. & P. Solvang. (2002). *Roma – en midlertidig døv by! Deaflympics 2001*. Bergen: Rokkan Senteret.
- Breivik, J-K. (2007). *Døv identitet i endring. Lokale liv – globale bevegelser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Breivik, J-K. (2008). Interseksjonalitet och socialkronstruktivism. Grönvik, L. & M. Söder. (Red). *Bara funktionshindrad? Funktionshinder och interseksjonalitet*. (155-170). Malmö: Gleerups Utbildning.
- Breivik, J-K. & Sudmann, T. T. (2015). Samfunnsarbeid som svar på velferdspolitiske utfordringer? *Tidsskrift for velferdsforskning. Samfunnsarbeid* 18(1), 2-6.
- Bø, V. (2014). *Å falle av en hest*. Språkrådet/Språknytt 3/2014. Lastet ned: <http://www.sprakradet.no/Toppmeny/Publikasjoner/Spraaknytt/Spraknytt-32014/A-falle-av-en-hest/>

- Christensen, K. M. (2000). Shifting the Margins. Christensen, K. (Red). *Deaf Plus: A Multicultural Perspective*. (265-272). San Diego: DawnSignPress.
- Deafnet (2012a, 21. november). Rettigheter – hjelpemidler/tolk. Lastet ned: <http://www.deafnet.no/no/tegnsprak/vanlige-sporsmal/rettigheter-hjelpemidlertolk>
- Deafnet (2012b, 19. november). Døve og dövhet generelt. Lastet ned: <http://www.deafnet.no/no/tegnsprak/vanlige-sporsmal/dove-og-dovhet-generelt>
- Deafnet (2013, 27. november). Extra-tildelingen 2013. Lastet ned: <http://www.deafnet.no/no/nyheter/artikler/extra-tildelingen-2013>
- De nasjonale forskningsetiske komiteene (2009, 9. mai). Krav om informert og fritt samtykke. Lastet ned: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/9-Krav-om-informert-og-fritt-samtykke/>
- Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Basingstoke, Hampshire [England]: Palgrave Macmillan.
- Elven, I. S. (2013). *På lag med språket. Rolleforståelse og utfordringer i tolkens arbeid i den kommunale tolketjenesten*. (Masteroppgave). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Engberg-Pedersen, E. (1991). *Lærebog i tegnsprogs grammatik*. København: Døves Center for Total Kommunikation.
- Engelsrud, G. (2006). *Hva er kropp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fletcher-Carter, R. & Paez, D. (2000). Exploring Students' Personal Cultures. Christensen, K. (Red). *Deaf Plus: A Multicultural Perspective*. (221-251). USA: Dawn Sign Press.
- Folkestad, H. (2003). *Institusjonalisert hverdagsliv. En studie av samhandling mellom personale og beboere i bofelleskap for personer med utviklingshemning*. (Doktoravhandling). Universitetet i Bergen.

- Forestal, E. (2015, 24. februar). Deaf Interpreters: Shaping the Future of the Sign Language Interpreting Profession. Lastet ned: <http://www.streetleverage.com/2015/02/deaf-interpreters-shaping-the-future-of-the-sign-language-interpreting-profession/>
- Freire, P. (1999). *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Frishberg, N. (1990). *Interpreting: An introduction*. Alexandria, VA: RID Publications.
- Gadamer, H. G. (1993). *Truth and Method*. London: Sheed and Ward.
- Gadamer, H. G & Jordheim, H. (2003). *Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Galal, L. P. & Galal, E. (1999). *Goddag mand – økseskaft: samtale gjennom tolk*. København: Mellempøkeligt Samvirke.
- Gerner de Garcia, B. (2000). Meeting the Needs of Hispanic/Latino Deaf Students. Christensen, K. (Red). *Deaf Plus. A Multicultural Perspective*. (149-199). San Diego: DawnSignPress.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjøen, S. (2008). Verdens beste tolkeordning. Herland, H. (Red). *Tegnspråkets fremtid - vårt felles ansvar*. (139-145). Bergen: Døves trykkeri AS.
- Goffman, E. ([1963] 1966). *Behavior in Public Places. Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: The Free Press.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual. Essays on face-to-face behavior*. New York: Pantheon Books.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis*. New York: Harper & Row
- Goffman, E. ([1959] [1990] 1992). *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- Goffman, E. (2000). *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*. Oslo: Pensumtjeneste.

- Gotaas, N. (2006). Cultural Background and Communication in Court. Dahl, Ø., Jensen, I. & P. Nynäs (Red). *Bridges of understanding. Perspectives on Intercultural Communication*. (241-257). Bergen: Fagbokforlaget.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, T. (2000). Om tillit. *Sosiologi i dag*, 30(3), 67-95.
- Hacking, I. (1999). *The social construction of what?* Harvard: First Harvard University Press.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Halvorsen, R. P. & Peterson, S. A. (2006). Om å oversette Peer Gynt til norsk tegnspråk. Jørgensen, S. R. & R. L. Anjum (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (151-159). Oslo: Gyldendal.
- Haualand, H. (2002). *I endringens tegn. Virkelighetsforståelser og argumentasjon i døvebevegelsen*. Oslo: Unipub forlag.
- Haualand, H. (2006). Et samfunn uten sted. Jørgensen, S. R. & R. L. Anjum (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (17-31). Oslo: Gyldendal.
- Haualand, H. (2008). Døvesamfunnet - hvem, hva og hvor er det? Herland, H. (Red). *Tegnspråkets framtid – vårt felles ansvar*. (9-21). Norges Døveforbund. Bergen: Designtrykkeriet AS.
- Haualand, H. & Allen, C. (2009, januar). Deaf People and Human Rights. Lastet ned: <http://www.wfdeaf.org/wp-content/uploads/2011/06/Deaf-People-and-Human-Rights-Report.pdf>
- Henriksbø, K. & Sudmann, T. T. (2011). Kollektiv handling skaper endring. *Fontene* 11(12), 51-57.
- Humphrey, J. H. (1999). *Decisions? Decisions! A practical Guide for Sign Language Professionals*. Texas: H & H Publishers.
- Jareg, K. & Pettersen, Z. (2006). *Tolk og tolkebruger: to sider av samme sak*. Bergen, Fagbokforlaget.

- Kale, A. & Larson, H. W. (1998). *The Deaf Professional and the Interpreter: A Dynamic Duo*. 1-7.
- Kristoffersen, A. E. & Storhaug, E. (1995). *Flyktning og hørselshemmet i Norge*. (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo.
- Ladd, P. ([2003] 2010). *Understanding deaf culture. In search of deafhood*. England: Multilingual Matters LTD.
- Langtvedt, N. J. (2015, 18. juni). Personvern. Lastet ned: <https://www.etikkom.no/FBIB/Temaer/Personvern-og-ansvar-for-den-enkelte/Personvern/>.
- Leanza, Y. (2005). Roles of community interpreters in pediatrics as seen by interpreters, physicians and researchers. *Interpreting*, 7(2), 167-192.
- Ledwith, M. (2005). *Community development: A critical approach*. Bristol: Policy Press.
- Leiulfsrud, H. & Hvinden, B. (1996). Analyse av kvalitative data; Fikserbilde eller puslespill? Holter, H. & R. Kalleberg (Red). *Kvalitative metoder i samfunnsforskningen*. (220-239). Oslo: Universitetsforlaget.
- Levin, I. & Trost, J. (2005). *Hverdagsliv og samhandling med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Llewellyn-Jones, P. & Lee, R. G. (2014). *Redefining the Role of the Community Interpreter: The concept of role-space*. United Kingdom: SLI Press.
- Lomheim, S. (1999). *Omsetjingsteori*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Løvås, M. E. (2014). *Artefakter i sosialt samspill - Tegn på læring i undervisning av voksne døve innvandrere*. (Masteroppgave). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Magnussen, A. M. & Nilssen, E. (2015). Sosialt medborgerskap, autonomi og deltakelse. *Tidsskrift for velferdsforskning. Samfunnsarbeid* 18(1), 61-74.

- Malmquist, A. K. & Mosand, N. E. (1996). *Se mitt språk! Språkbok – en innføring i Norsk tegnspråk*. Bergen: Døves forlag.
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Metzger, M. (1999a). *Sign Language Interpreting: Deconstruction the myth of Neutrality*. Washington, D.C: Gallaudet University Press.
- Metzger, M. (1999b). Footing Shifts in an Interpreted Mock Interview. Winston, E. (Red). *Storytelling Conversation: Discourse in Deaf Communities*. (190-217). Washington, D.C: Gallaudet University Press.
- Mindness, A. ([2006] [2009] 2014). *Reading Between the Signs: Intercultural Communication for Sign Language Interpreters 3rd Edition*. Boston: Intercultural Press.
- Minkler, M. (2005). *Community organizing and community building for health*. New Brunswick, N. J: Rutgers University Press.
- Napier, J. (2002). *Sign Language Interpreting: linguistic coping strategies*. Coleford, England: Douglas McLean.
- Nav (2015a, 26. januar). Tolketjenesten. Lastet ned:
<https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Tjenester+og+produkter/Tolketjenesten>
- Nav (2015b, 22. juni). Rammeavtale faglært tolk. Lastet ned:
<https://www.nav.no/no/Person/Hjelpemidler/Tjenester+og+produkter/Tolketjenesten/For+frilanstolker>
- Nesse, L. S., Peterson, V. S. & S. R. Jørgensen. (2006). Talking og undervisning. Jørgensen, S. R og R. L. Anjum (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (113-124). Oslo: Gyldendal.
- Nilsen, A. B. (2011). Tolkemedierte samtaler – makt og avmakt i offentlig sektor. *Norsk Filosofisk tidsskrift 11*(1), 62-74. Lastet ned:
https://itportalen.hib.no/file/pdf/48095195/,DanaInfo=www.idunn.no+nft_2011_01_pdf.pdf

- Nilsen, A. B. (2012, 19. mai). Tolkens makt. Anne Birgittas tolkeblogg. Lastet ned:
<https://annebirgitta.wordpress.com/2012/05/19/tolkens-makt-2/>
- NOU 2010:5 (2010). *Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering*. Oslo: Arbeids- og sosial departementet. Lastet ned:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/asd/dok/nouer/2010/nou-2010-5/13/5.html?id=602795>
- Nylander, D. C., Hyldstrup, L. H. & N. M. Søltoft. (2015). *Deaf Interpreters Research Project - Interpretation, Accessibility and Culture*. Upublisert manuskript. XVII World Congress of The World Federation of the Deaf. Istanbul, Tyrkia.
- Ohna, S. E. (2001). *Å skape et selv: døves fortellinger om interaksjoner med hørende*. Oslo: Unipub forlag.
- Oslo Døveforening (2015). Flerkulturelt utvalg. Lastet ned 27.06.15 fra:
<http://www.odf.no/index.php?pageID=135>
- Owren, T. (2008). *Noen betraktninger om brukerråd, empowerment og samfunnsarbeid*. Lastet ned:
<https://files.itslearning.com/data/hib/30028/Thomas%20empowerment%20og%20samfunnsarbeid.pdf>
- Padden, C. & Humphries, T. (1990). *Deaf in America: Voices from a Culture*. USA: Harvard University Press.
- Peterson, P. R. (2001). *Døv identitet og politisk deltakelse: Taus minoritet eller arbeid i det stille?* (Hovedoppgave). Universitetet i Oslo.
- Peterson, P. R. (2006). Engasjement i endring. Jørgensen, S. R. & R. L. Anjum (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (213-225). Oslo: Gyldendal.
- Peterson, S. A. (2008). Et kort tilbakeblikk på NDF. Herland, H. (Red). *Tegnspråkets framtid – vårt felles ansvar*. (84-94). Norges Døveforbund. Bergen: Designtrykkeriet AS.
- Redding, R. L. (2000). Teacher Expectations and Their Implications For Ethnically Diverse Deaf Students. Christensen, K. (Red). *Deaf Plus: A Multicultural Perspective*. (253-263). USA: Dawn Sign Press.

- Ringsø, T. (2014). *Lærere og tolkers refleksjoner rundt det tolkemedierte klasserommet*. (Masteroppgave). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Rommetveit, R. (2000). *Språk, tanke og kommunikasjon. Ei innføring i språkpsykologi og psykolingvistik*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Røkenes, O. H. & Hanssen, P-H. (2013). *Bære eller bryte. Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rønning, R. & Starrin, B. (2009). Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Rønning, R. & B. Starrin (Red). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. (10-16). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rønning, R. & Starrin, B. (2009). Sosial kapital et nyttig begrep. Rønning, R. & B. Starrin (Red). *Sosial kapital i et velferdsperspektiv. Om å forstå og styrke utsatte gruppers sosiale forankring*. (17-29). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Saltnes, K. R. (2003, juni). Basiskunnskap hørsel 1, 12 DØVHET, KULTUR OG HISTORIE. Lastet ned:
http://www.statped.no/PageFiles/43511/Kapittel_12_D%C3%B8vhet_kultur_og_historie.pdf
- Sander, T. J. (1993). *Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år: Norges døveforbund 1918-1993*. Bergen: Døves forlag A/S.
- Schröder, O-I. (2006). Innføring i forskjeller mellom norsk og norsk tegnspråk. Jørgensen, S. R. & R. L. Anjum (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (79-100). Oslo: Gyldendal.
- Schröder, O-I. (2008). Norsk tegnspråk – strukturer, bruksmønstre og fremtid. Herland, H. (Red). *Tegnspråkets framtid – vårt felles ansvar*. (31-43). Norges Døveforbund. Bergen: Designtrykkeriet AS.
- Schröder, O-I. & Vonen, A. M. (2008). Tegnspråk som undervisningsspråk i en tospråklig døveundervisning. Befring, E. & R. Tangen (Red). *Spesialpedagogikk*. (535-556). Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Skaaden, H. (2013). *Den topartiske tolken. Lærebok i tolking*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Skaaden, H. (u.å). *Tolkens ansvarsområde*. Lastet ned:
<http://www.hf.uio.no/iln/studier/programmer/tolkeautorisasjon/forberede/skaaden.pdf>
- Skaten, I. (2005). *Tolk, døvetolk - eller tegnspråktolk? En diskursanalytisk undersøkelse av identitetskonstruksjon hos tolkestudenter*. (Hovedoppgave). Universitetet i Bergen.
- Skog, O.-J. (2006). *Skam og skade: noen avvikssosiologiske temaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skjervheim, H. B. (1976). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: Tanum-Nordli.
- Slettebakk, S. R. (2002). *Den tolk-medierte handlingen*. (Hovedoppgave). Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Solheim, L. J. (2012). SAVIS – ein modell for sosial inklusjon? Askheim, O. P. & B. Starrin. (Red). *Empowerment i teori og praksis*. (97-111). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solvang, P. (2000). The emergence of an us and them discourse in disability theory. *Scandinavian Journal of Disability Research (SJDR)*, 2000 (1), 3-20.
- Solvang, P. (2002). *Annerledes. Uten variasjon ingen sivilisasjon*. Oslo: Aschehoug
- Solvang (u.å). Kampen om annerledesheten. *Forskningsrådet*. Lastet ned:
http://www.forskningsradet.no/prognett-vfo/Nyheter/Kampen_om_annerledesheten/1224698386980
- Språkrådet (u.å). Ofte stilte spørsmål om tegnspråk. Lastet ned:
<http://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Tegnsprakteiknsprak/Ofte-stilte-sporsmal-om-tegnsprak/#hvorkommer>
- Statped (2012). Lærerveiledning til I Norge. En tegnspråklig læringsressurs til 50 timer samfunnskunnskap for voksne døve innvandrere. Lastet ned:
<http://www.acm1.no/inorge/docs/veiledning.pdf>

- Statped (2013a, 19. mars). Læringsressurs for døve innvandrere. Lastet ned:
<http://www.statped.no/Tema/Horsel/Tegnsprak/Laringsressurs-for-dove--innvandrere/>
- Statped (2013b, 27. juni). Tegnspråkopl ring for foresatte – «Se mitt språk». Lastet ned: <http://www.statped.no/Tema/Horsel/Tilbud-innen-horsel1/Elever-og-andre-brukere/Tegnsprakopplaring-for-foresatte/>
- Stewart, D. W., Rook, D. W., P. N. Shamdasani (2007). *Focus groups: theory and practice*. Thousand Oaks, SAGE.
- Sudmann, T. T. & Folkestad, H. (2015). Deltakelse som engasjement og utfordring – samfunnsarbeid med utviklingshemmede. *Tidsskrift for velferdsforskning. Samfunnsarbeid* 18(1), 7-16.
- Suppala, T. (2007). *World Federation of the Deaf. A Handbook on International Sign*. Madrid: Fundacion CNSE & Fundacion FAXPG.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tiselius, E. (2014). *Experience and Expertise in Conference Interpreting: An Investigation of Swedish Conference Interpreters*. (Doktoravhandling). University of Bergen.
- Tolkeforbundet (u. ). Tolkeforbundets retningslinjer for etikk og yrkesutførelse. Lastet ned:
https://drive.google.com/folderview?id=0B2mo61CIQwcpSzZHcEhOckxWZIE&usp=drive_web
- Tranøy, K. E. (2011). Ironi. *I Store Norske leksikon*. Lastet ned: <https://snl.no/ironi>
- Urdal, G. H. (2011). *Samspill ved stemmetolking – betingelser for døves deltakelse*. (Masteroppgave). Høgskolen i Bergen.
- Urstad, A. S. (2010). *Tegnspr ktolken i møte med døvekulturen. En undersøkelse med et fenomenologisk og hermeneutisk perspektiv på hvordan tegnspr ktolken kan forstå døvekulturen*. (Masteroppgave). Misjonshøgskolen, Stavanger.

- Utlendingsloven (2013). Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven). Lastet ned 25.04.15:
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35/KAPITTEL_11#KAPITTEL_11
- Verdenserklæringen om menneskerettigheter (1948). *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Lastet ned 12.03.15:
<http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- Vetlesen, A. J. (2009). Fellesskap i individualismens tidsalder. Blakar, R. M. (Red). *Fellesskap og individualisme*. (19-54). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Visson, L. (1991). *From Russian into English: an introduction to simultaneous interpretation*. Ann Arbor: Ardis.
- Vogt-Svendsen, M. (1983). *Norske døves tegnspråk, noen pedagogiske og språkvitenskaplige aspekter*. Trondheim: Tapir forlag.
- Vonen, A. M. (1997). *1997: et merkeår i døveundervisningens historie*. Oslo: Forsknings- og utviklingsavdelingen, Skådalen ressurscenter.
- Vonen, A. M. (2006). Tegnspråk i et lingvistisk perspektiv. Jørgensen, S. R. & R. L. Anjum. (Red). *Tegn som språk. En antologi om tegnspråk*. (125-149). Oslo: Gyldendal.
- VOX, (2012). *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. Oslo: Vox nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk.
- VOX, (2015, 8. april). *Norskprøve*. Lastet ned: http://www.vox.no/Norsk-og-samfunnskunnskap/Norskprove/?_t_id=1B2M2Y8AsgTpgAmY7PhCf%3d%3d&t_q=d%3%b8ve&t_tags=language%3ano%2csiteid%3ab123ee02-1100-48aa-ab44-d47a537ddcde&t_ip=84.202.225.147&t_hit.id=Vox_Internet_Epi_Web_Models_Pages_ArticlePage/_e1fc6c1b-3199-43e3-9ff8-84e99baca055_no&t_hit.pos=2#ob=11957&q=d%C3%B8ve
- Wadel, C. (1999). *Kommunikasjon – et mangfoldig samspill*. Flekkefjord: Seek A/S.

Wadensjö, C. (1998). *Kontakt genom tolk*. Stocholm: Dialogos Förlag.

World Federation of the Deaf (u.å). *Visions and Goals for Access to Adult Education for Deaf People*. Lastet ned: <http://wfdeaf.org/databank/policies/policy-visions-and-goals-for-access-to-adult-education-for-deaf-people>

Økland, M. A. (2012). *Samfunnsarbeid og boligsosialt arbeid: en erfaringsamling med fokus på strategier og virkemidler: for inspirasjon til videre teori- og metodeutvikling*. Bergen: Fagbokforlaget.

Ørving, K. (2007). *Tolken som redskap eller kulturinformant? Et samhandlingsstudie av tolkede klientsamtaler i sosialtjenesten*. (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø.

Ål folkehøgskole og kurscenter for døve (2015a). *Døve foreldre / tegnspråk*. Lastet ned: <http://www.al.fhs.no/kurscenter/doveforeldre>

Ål folkehøgskole og kurscenter for døve (2015b). *Linjetilbud 2015-2016*. Lastet ned: <http://www.al.fhs.no/folkehoyskole/linjetilbud>

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet **«*Mediert samhandling*»**

Siden høsten 2011 har jeg vært ansatt som lærer på seksjon for tegnspråk og tolking ved Høgskolen i Bergen. Det siste året har jeg også studert master i samfunnsarbeid ved Avdeling for helse- og sosialfag ved Høgskolen i Bergen. Jeg er nå i gang med å skrive min masteroppgave, der jeg knytter sammen fagfeltene samfunnsarbeid og tolking – med **samhandling** som overordnet tema.

Hovedmålet med oppgaven er å beskrive og forstå tolkers mediering i tolkesituasjoner. Begrepet mediering i overskriften refererer til den aktive rollen tolken har i ulike tolkesituasjoner, og tolkens tilstedeværelse som tredjepart i samtaler mellom mennesker som skal snakke sammen. Det betyr at jeg vil finne ut mer om hva som skjer i tolkede samtaler, og hvilke utfordringer tolker møter i ulike tolkesituasjoner.

Oppgaven vil bygge på en kvalitativ tilnærming til forskningen, og fokusgrupper brukes ofte for å få frem et mangfold av synspunkter, vurderinger og kreative assosiasjoner om forholdsvis få utvalgte temaer. Alle som er invitert med i fokusgruppen er valgt ut via strategisk utvalg. Det betyr at jeg har kontaktet yrkesaktive tolker i mitt profesjonelle nettverk som jeg vet at kjenner til emnet som skal diskuteres, som har realkompetanse, meninger om emnet og som kan ha lyst til å snakke om det i en intervjusituasjon.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Jeg vil invitere omkring 5-8 tolker til å delta i fokusgruppen. Deltakernes beskrivelser blir prosjektets data, og skapes i samtale mellom deltakerne.

Temaene som tas opp i fokusgruppen omhandler ulike sider ved tolking mellom hørende og døve, og ligger vedlagt i intervjuguiden. Intervjuguiden er et mer detaljert oppsett for hvilke temaer vi kan diskutere i fokusgruppen. Intervjuguiden vil også

fungere som en rettesnor for meg under intervjuet. Jeg har satt av to timer til fokusgruppen med pause, og det vil bli gjort opptak av samtalen. Dette opptaket transkriberes til skrift for analyse etter endt intervju.

I løpet av vårsemesteret 2015 kan det bli aktuelt å invitere fokusgruppens deltakere til en ny samling, der funnene fra den første fokusgruppen diskuteres for en dypere forståelse av oppgavens tema. Det vil eventuelt også bli gjort opptak av denne samlingen, og den vil inngå som en del av oppgaven min.

Jeg planlegger å være ferdig med masteroppgaven i januar 2016. Når analysene nærmer seg slutten kan det være ønskelig å invitere alle fokusgruppedeltakerne til å høre mine oppfatninger og tolkninger. Dere vil også få muligheten til å komme med kommentarer og synspunkter på det jeg legger frem.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt før-, under- og etter intervjuet. Deltakerne anonymiseres i oppgaven og i tekster som offentliggjøres i ettertid. Oppgavens data vil kun være tilgjengelig for meg og min veileder Helge Folkestad. Opptak, transkripsjoner, navnelister og notater oppbevares i låsbare enheter, utilgjengelig for uvedkommende. Opptak vil bli slettet når transkripsjonene er lagret. Eposter slettes, og notater, dokumenter samt transkripsjoner makuleres ved prosjektets slutt.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Elisabet Trengereid Olsen på 99001797 eller eto@hib.no, eller veileder Helge Folkestad 55587852.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Tusen takk for at du tar deg tid til å stille opp!

Vennlig Hilsen

Elisabet Trengereid Olsen.

Vedlegg 2

Samtykkeerklæring:

Jeg viser til skriftlig og muntlig informasjon jeg har fått om prosjektet «Mediering i tolkesituasjoner», og jeg gir med dette samtykke til å delta i prosjektet. Jeg kan når som helst trekke meg fra prosjektet.

Sted og dato:

Underskrift:

Vedlegg 3

Taushetserklæring:

Jeg plikter med dette å overholde taushetsplikten (jmf Forvaltningsloven § 13 a-f) ved å tie om det jeg får kjennskap til når jeg deltar i dette prosjektet. Jeg plikter også å hindre at uvedkommende får mulighet til å skaffe seg innsyn i dokumenter i tilknytning til prosjektet.

Sted og dato:

Underskrift:

Vedlegg 4

Intervjuguide:

Innledende spørsmål:

Hva tenker dere at en tolk er?

Hvordan kan man være en god tolk?

Hva er noe av det viktigste dere gjør som tolker?

Temaer til diskusjon:

Hva gjør vi som tolker med tanke på punktene under, og hvilke utfordringer møter vi som tolker når vi tenker på:

Døves deltakelse

Samtaleflyt

Turtaking

Ekvivalent oversettelse

- Eksplikasjoner (forklarende tillegg i tolkingen)
- Språklige dempere/forsterkere

Rollen som brobygger

Tolkens nøytralitet (upartisk, flerpartisk, topartisk).

Konflikter i tolkesituasjoner

Misforståelser

Vedlegg 5

Intervjuguide fokusgruppe mandag 26. januar 2015

Når de vi tolker for ikke er fra Norge – hva da?

Punktene under ble diskutert mye på den første fokusgruppen i høst. Da fokuserte vi på tolking generelt.

Hvilke utfordringer opplever dere i forhold til punktene under når det kommer til tolking for fremmedspråklige døve?

Kommunikasjonsledd

Forhandling

Samarbeid

Profesjonalitet

Kulturell brobygger

Hvordan møter dere disse utfordringene?

Vedlegg 6

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfages gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47 55 58 21 17
Fax: +47 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Helge Folkestad
Institutt for sosialfag og vernepleie Høgskolen i Bergen
Postboks 7030
5020 BERGEN

Vår dato: 30.10.2014

Vår ref: 40156 / 3 / MSS

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 05.10.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

<i>40156</i>	<i>Medierte samtaler</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Høgskolen i Bergen, ved institusjonens overste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Helge Folkestad</i>
<i>Student</i>	<i>Elisabet Trengereid Olsen</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.01.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Elisabet Trengereid Olsen eto@hib.no

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Audelingskontorer / District Offices:

OSLO NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47 22 85 52 11. nsd@uo.no

TRONDHEIM NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7891 Trondheim. Tel: +47 73 59 19 07. kyrre.svarval@svt.ntnu.no

TROMSØ NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47 77 64 43 36. nsdmaal@svt.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 40156

Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Bergen sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 15.01.2016. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette lydopptak

Vedlegg 7

Prosjektnr: 40156. Mediert samhandling

Marie Schildmann [marie.schildmann@nsd.uib.no]

Sendt: 6. august 2015 09:47

Til: Elisabet Trengereid Olsen

Hei,

Jeg viser til endringsmelding mottatt den 01.08.2015. Tittel på oppgaven/prosjektet endres fra "Medierte samtaler" til "Mediert samhandling".

--

Vennlig hilsen

Marie S. Schildmann

Seniorrådgiver

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

(Norwegian Social Science Data Services)

Personvernombud for forskning

Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN

Tlf. direkte: (+47) 55 58 31 52

Tlf. sentral: (+47) 55 58 81 80 / 55 58 21 17

Faks: (+47) 55 58 96 50

Email: marie.schildmann@nsd.uib.no

Internettadresse www.nsd.uib.no/personvern